

TANULMÁNYOK

Mozart-zene a 19. századi Veszprémben
(Wolfgang Amadeus Mozart születésének 250. évfordulójára)

M. TÓTH ANTAL

Bevezető

HAROLD SCHONBERG „A NAGY ZENESZERZŐK ÉLETE” CÍMŰ könyvében így ír Mozart zenéjéről: „Egyszerre könnyű és nehéz hallgatni: könnyű a bája, végtelen dallamossága, világos és tökéletes felépítése miatt; és nehéz a mélységei, az árnyalatgazdagsága, a szenvedélyessége miatt.”¹ Ki volt Mozart? Ha röviden akarnánk válaszolni, Joseph Haydnt, a mestert, példaképet, barátot hívhatjuk segítségül: „Mozart messze fölöttem állt. Ő ma a legnagyobb zeneszerző a világon”. Tudjuk, hogy Mozartnak szinte pontosan ugyanez volt a véleménye Haydnról. Ő a nála 23 évvel idősebb kismartoni mestert tekintette a legnagyobb zeneszerzőnek, az abszolút mércének. Talán mindkettőjük emberi és zenészi nagyságát, a zenetörténetben elfoglalt kivételes helyét éppen ez magyarázza: az elődök és a kortársak alkotta értékek befogadásának, saját művészetükbe építésének a képessége, a biztos szakmai tudás és a kivételes tehetség. Mozart rövid élete során olyan zenei örökséget hagyott a világra, amely ma is ugyanazzal a fényel ragyog, mint a 18. század utolsó éveiben.

A 18. század gyermeke volt. Mintegy 100 év alatt – 1732-től, Joseph Haydn születésétől, 1827-ig, Ludwig van Beethoven haláláig – alapvetően megváltoztak a zenélési szokások. A kor nemzedéke (Szabolcsi Bence szavaival) „levegősebb színeket, több árnyékolást, bizalmasabb és csevegőbb hangot, hízelgőbb melódiát, mozgékonyabb zeneiséget”² kívánt az ünnepélyes pátoszú, súlyos veretű, egységes lüktetésű barokk zene helyett. Megváltoztak a zenei szokások, új hangszerek jelentek meg és új műfajok alakultak ki: a szonáta, a szimfónia, a versenymű, a vonósnégyes, a zongorás, fúvós kamarazenei formák, a dal, a zenekaros mise, a világi oratórium, a különböző zenés színpadi formák, az új típusú opera.

Ebben a szellemtörténetileg is rendkívül összetett és csodálatosan gazdag időszakban, a 18. században, a zenei rokokó és az ún. gáláns stílus korszakában a születő új mellett tovább élt a későbarokk is, és a zenei műhelyekben (Mannheimban, Berlinben, Párizsban, Nápolyban, Salzburgban, Londonban, Prágában és máshol) alakult az új zene. A zenélési módok egymást kiegészítették, egymásra épültek, egymásból következtek, egymástól zenei gondolatokat, stílusjegyeket vettek át és fejlesztettek tovább. A századvégén mind

inkább Bécs lett a zenei világ fővárosa, ahol az összegző, máig ható klasszicizmus leg-jelentősebb zeneszerzői alkottak.

A legnagyobbak környezetében sokan voltak az ún. „kismesterek”. Ezek az utókor által sokszor méltatlanul mellőzött, elfelejtett, gyakran azonban meghatározó jelentőségű, iskolateremtő, stílusokat előkészítő, vagy továbbfejlesztő komponisták életművükkel hozzájárultak az érett („nagy”) klasszicizmus formai jegyeinek kialakulásához. A „kismester” kifejezés nem jelenthet lebecsülést. A hangsúly a „mester” szón van. Ezek a komponisták korukban elismert, méltán nagy tekintélyű zenészek voltak. Rájuk a biztos szakmai tudás, a zenélési mesterség, a zenei formák tökéletes ismerete volt a jellemző. Egységesen magas színvonalú, sokszereplős „európai” zenélési gyakorlatról beszélhetünk tehát, amelyet a nemzeti jegyek egyéni színekkel, árnyalattal, sajátos életszemlélettel gazdagítottak.

Ebben a nagy európai „együtt zenélésben” gyökerezett Mozart művészete. Az északi „tisza forma” és az itáliai „mediterrán színesség” találkozott zenéjében. Százféle gyökérből, százféle irányból táplálkozott, összefutottak benne a különböző, sokszor ellentétes világtájak és kultúrák esszenciái. Talán innen ered Mozart zenéjének a lényege. *„Olyan zene, amely mindenütt kivirul s mindenkihez hozzátartozik ... Mozart zenéje körfog s mindenüvé elkísér, mint a világosság, mint az eszmélet, mint a levegő. Egész lényében van valami, ami csak magához a természethez hasonlítható”*³

A 18. század a felvilágosodás százada volt. A protestánsok visszaszorításának, a rekatolizálásnak, ugyanakkor Mária Terézia, II. József egyházpolitikájának, az államegyház megvalósítására tett kísérleteknek, a szerzetesrendek feloszlatásának a százada is. Az egységes Európa létrehozásának, ugyanakkor a kis nemzetek bimbózó nemzeti öntudatra ébredésének a százada. A feudalizmus felbomlásának és a polgári rend létre jöttének a százada. A francia forradalom százada.

Mozart vallásos zenéje, amely egyformán merített ihletet a latin liturgiából, a bibliából és a felvilágosodás szimbólumköréből, jól tükrözte ezt a sokgyökerűséget. Egyházának hű fia volt, egyúttal lelkes szabadkőműves és humanista szabadgondolkodó. Hívó katolikus, aki élete végén éppen a protestáns egyházi zenétől, Bachtól nyerte a legdöntőbb impulzusokat. Mély és őszinte vallásossága nem akadályozta abban, hogy értékelje a szabadkőművesség jóakarató erőfeszítéseit, harcát a babona és a szűklátókörűség ellen és élvezze a segítségnek és a jogok testvéri egyenlőségének páholyon belüli szellemét.⁴ A francia forradalom kortársa volt, de nem volt forradalmár. „Inkább betetőzte a 18. századot, semmint lerombolta.”⁵

Zenésztársainak többsége (25 éves koráig saját maga is) alkalmazott volt: fejedelmek, főpapok, nagyurak eltartott művésze. Mozart egyike volt a legelsőeknek, akik kipróbálták a zeneművészetet mint szabad pályát, és megtették az utat az udvari alkalmazott pozíciójától a „szabad” kispolgár nyomoráig. Öntudatos, szélsőséges, sokszor hangulatok, ösztönös megérzések által vezérelt személyiségéről az író, Romain Rolland részletes jellemrajzot adó írásából kapunk pontos képet.⁶

A katolikus egyház a szertartások zenéjét illetően a 18. században is a „nihil profanum”⁷ elvét hirdette és legszigorúbban tiltott minden olyan zenélést, amely emlékeztetett az operára, vagy más világi zenélési formára. Az orgona mellet hivatalosan csak a vonósok

és a fagott alkalmazását engedélyezték, és nyomatékkal tiltották azoknak a hangszereknek a használatát, amelyek a „színházi zene” igényeinek feleltek meg, mint az ütős hangszerek, a kürt, a trombita, az oboa, a fuvola, a hárfa, a mandolin és „hasonló hangszerek”. Mindezek ellenére az egyház zenélési gyakorlatára is hatott a század zenei közege, amelyben a hangszeres zene helyett mindinkább az opera (ezen belül is az olasz opera) vált a zenei fejlődés motorjává. Az egyházzenei gyakorlat nagymértékben világi jellegűvé alakult. Szimfonikus művek, operanyitányok, szonáták, áriák kaptak helyet a templomokban. Elterjedt az ún. „paródia”-technika, amely valamely zenei kompozíció más irányú felhasználását, átdolgozását, főként új szöveggel való ellátását jelentette. Mindennaposá vált az a gyakorlat, hogy világi dalok, operaáriák vallásos tartalmú, többnyire latin szöveget kaptak, és így váltak a 18–19. században az egyházi szertartások részévé.

Mindezek ismerete szükséges ahhoz, hogy Mozart zenéjének mennyiségileg és minőségileg is hangsúlyos jelenlétét, jelentőségét megértsük és helyesen értelmezzük a 18. század végén, valamint a 19. században, egy nyugat-magyarországi mezővárosban, az egyik legrégebbi magyar püspöki székhelyen, Veszprémben, ahol ebben az időszakban a zenei élet a püspöki székesegyház bázisán szinte elképzelhetlenül gazdag és sokgyökerű volt.⁸

Mozart életútja

A világhíró csodagyerek (1756–1769)

Wolfgang Amadeus (eredeti nevén Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus) Mozart 1756. január 27-én Salzburgban született. Apja, Leopold Mozart (1719–1787) nagy műveltségű, Augsburgban született német zeneszerző, hegedűművész és pedagógus volt, aki 1743-tól a salzburgi hercegérsek zenekarának hegedűseként, majd másodkarmestereként és udvari zenészeként működött. A fiatal Mozart kivételes zenei tehetsége igen korán megnyilvánult. 3 éves korában már zongorázott, 4–5 évesen hegedült és kisebb műveket komponált. 5 és fél éves korában szerepelt először a nyilvánosság előtt: a salzburgi zeneigazgató Johann Ernst Eberlin⁹ „Zsigmond, Magyarország királya” című művének bemutatóján szerepelt. „Ő volt a zenetörténet legjobban kihasználts csodagyereke.”¹⁰ 7 éves volt, amikor apja bemutatta Münchenben, majd Bécsben, a császári udvarban. A magyar főurak meghívására Pozsonyban is hangversenyt adott. Még ugyanebben az évben több mint három évig tartó hangversenykörütra indult, amelynek fontosabb állomásai München, Ludwigsburg, Schwetzingen, Frankfurt, Brüsszel, Párizs, London, Hága, Amsterdam voltak. (1764–65-ben 15 hónapot töltött Angliában, főleg Londonban.¹¹) Példátlan sikere volt mindenhol. Az újságok valódi csodáról cikkeztek. A kor szellemi életének egyik kiemelkedő egyénisége, Friedrich Melchior von Grimm¹² a párizsi Correspondence-ben így írt róla: „Nem vagyok biztos, hogy nem szédülök meg ettől a gyerektől, ha többször meghallgatom. Nem könnyű az örület ellen védekezni, ha az embernek csodagyermekkel van dolga”.¹³ Megismerhette kora kiemelkedő muzikusait, Jommellit, Nardinit, a világhírű mannheimi zenekart, Gardinit, Hasset, Johann Christian Bachot és másokat. Csak 1766. novemberben tértek vissza Salzburgba.

Mozart 11-éves korában, 1767-ben (Th. Helbling festménye)

Közben apja szigorú irányításával képezte magát a zeneszerzésben, és főleg a Salzburgban működő Michael Haydn¹⁴ példáján rendszeresen komponált. Sikereket ért el, különösen Bécsben, ahol 1768. december 7-én bemutatták „Bastien és Bastienne” című daljátékát. Visszatérve Bécsből 1769-ben a salzburgi érsek kinevezte fizetés nélküli udvari koncertmesterré.

Itáliai utazások (1769–1773)

1769. decemberben indult apjával több, mint másfél évig tartó első itáliai útjára (Verona, Mantova, Cremona, Milano, Roma, Nápoly, Torino, Velence, Padova). A 14 éves csodagyermek mindenhol zajos sikereket ért el, egész Európa Mozart dicsőségéről visszhangzott. Személyesen találkozott Locatellivel, Sammartinivel, Piccinivel. A kor legjelentősebb itáliai zenepedagógusa, Padre Martini¹⁵ tanítványává fogadta, a pápa az aransarkanyús lovagrend keresztje kitüntetését adományozta neki, Bolognában az „Accademia dei Filarmonici” tagjává fogadta. 1770. április 11-én történt az a nevezetes esemény, amikor a sixtusi kápolnában végighallgatta Gregorio Allegri olasz zeneszerző¹⁶ 9-szólamú Misererejét, amelyet tilos volt írásban rögzíteni. A művet szállásán emlékezetből lekottázta. Itáliai hatásra megírta első vonósnégyeseit, szimfóniáit, a „nápolyi iskola” stílusában operákat komponált. A latin szellem magával ragadta. 1771 márciusában rövid időre visszatértek Salzburgba, de még ugyanebben az évben, majd 1772-ben ismét

Milánóba utazott. Közben Mozart eddigi gazdája, Sigismund Schrattenbach hercegérsek (1698–1771) meghalt és utóda, Hieronymus Colloredo gróf (1732–1812) beiktatásának ünnepi szertartására Mozart is új művet komponált. 1772. július 9-én hivatalosan is az udvar szolgálatába állt 150 forint koncertmesteri fizetéssel.

A salzburgi érsek szolgálatában (1773–1781)

Az 1773–1777 közti időszakot udvari zeneszerzőként és karmesterként érseki szolgálatban, Salzburgban töltötte. 1774-ben Münchenben nagy sikerrel mutatták be „Az áruhás kertészlány” című operáját. Művészetére nagy hatással volt Joseph Haydn (1732–1809), akivel később, 1781-ben személyesen is találkozott. Kapcsolatba került a cseh származású Vanhall-lal¹⁷, a Martini-növendék Gassmann-nal¹⁸ és másokkal. Rendkívül sokat komponált: 9 szimfóniát, 9 misét, egyéb egyházi műveket, templomi szonátákat, vonósnégyeseket, 6 zongoraszonátát, versenyműveket, divertimentókat, szerenádokat írt. Közben mind jobban megromlott a kapcsolata Hieronymus érsekkel, szűknek és megalázónak érezte a szolgálatot, amelyből saját kérésére 1777-ben, 21 éves korában kilépett és kedvezőbb életformát keresett.

1777 őszén anyjával Párizsba indult. Első állomása München, majd az akkori zenei világ egyik központja, Mannheim volt. Itt számtalan barátot szerzett, összemérte tudását a híres zongoristával, Vogler apáttal¹⁹, és megismerkedett egy udvari basszista lányával, az akkor 16 éves szoprán-énekesnővel, Aloysia Weberrel, akinek csodálatos áriákat komponált. A házasság gondolatával is foglalkozott, azonban a remélt állást nem kapta meg, így 1778 márciusában továbbutazott a francia fővárosba. Párizsban nem találta helyét, idegennek érezte magát a nyüzsgő világváros zenei közegében. Édesanyja váratlanul meghalt, Aloysia elhidegült tőle. Ezért 1779 elején ismét visszatért Salzburgba, az érsek szolgálatába. Itt a korábbi feladatai mellett kinevezték udvari és dómorgonistának is. Mintegy kétéves, rendkívül gazdag zeneszerzői időszak következett: 2 misét, köztük az ún. „Koronázási” misét, egyházi és világi dalokat, szimfóniákat, versenyműveket, kamarazene kompozíciókat, színpadi muzsikát, újabb operát (Idomeneo) írt. Érseki szolgálata azonban mind feszültebbé vált. 1781 közepén végleg megvált a szigorú egyházi kötöttségtől.

Bécsi esztendőik (1781–1788)

Életének felszabadult időszaka következett. Bécsben megpróbált független művészként megélni. Személyesen megismerkedett Joseph Haydnnal. A két zseni kölcsönösen csodálta egymást, ösztönzően hatottak egymás fejlődésére. II. József császár kedvenc zeneszerzője lett. Összemérte előadóművészi tudását a kor legnagyobb zongoristájával, Muzio Clementivel²⁰. Aloysia Weber hűgába, Konstanzába²¹ lett szerelmes, akit – apja heves ellenzése ellenére – feleségül vett. (Mozart és Konstanz Weber esküvője 1782. augusztus 4-én volt Bécsben, a Stephanskircheben.) Vőlegénységének, fiatal házasságának boldog időszakában újabb remekművek, pl. a Haffner-szimfónia születtek. Megírta első nagy színpadi művét, a „Szöktetés a szerájból” című daljátékot, amelyet Bécsben, az Udvari

színházban 1782 júliusában mutattak be óriási sikerrel. Az opera bemutatásakor állítólag a jelen levő II. József császár, aki nagy zenebarát volt és maga is gyakran csellózott a „családi” vonósnégyesben, megjegyezte, hogy az operában „nagyon sok a hangjegy”. Erre Mozart öntudatos válasza ennyi volt: „Pontosan annyi Felség, amennyi szükséges.”²²

*Konstanza Weber, Mozart felesége 1783-ban
(Joseph Langének, Aloysia Weber férjének a rajza)*

1782–1786 között a családja fenntartása is arra készítette, hogy rendszeresen zongoratanítást vállaljon. Elsősorban tüneményes zongorajátékának köszönhetően Bécs hangversenyéletének kedvence lett. Bekapcsolódott a birodalmi főváros élénk kamarazene életébe. Tagja lett 1784. december 14-én a „Zur Wohltätigkeit” („A jótékonyághoz”) címzett szabadkőműves páholynak. Különböző zenéket írt a szabadkőműves szertartásokra és a páholyok egyéb összejöveteleire.²³ Nyilvános hangversenyeken (Musikalische Akademie) aratott sikereket. 6 újabb vonósnégyesét mesterének, Joseph Haydnnak ajánlotta. 15 újabb zongoraversenyt, kamaraműveket, köztük hegedű-brácsa duókat írt. Ekkor történt az a kivételes zenetörténeti esemény, hogy együtt kamarazenélt a kor négy olyan kiválósága, mint Joseph Haydn, Karl Ditters von Dittersdorf²⁴ (ők hegedültek), Mozart (ő játszotta a brácsa szólamot) és csellistaként a Magyarországon is működő, cseh származású zeneszerző, Joan Baptist Vanhall. Bécsben kapcsolatba került Gottfried van Swieten báróval²⁵, akinek köszönhetően alaposan megismerhette J. S. Bach és Händel műveit. Erről, a Mozart zenei fejlődése szempontjából igen fontos kapcsolatról így ír:

„Vasárnaponként 12 órára járok van Swieten báróhoz, ahol Bachon és Händelen kívül mást nem játszunk”.²⁶ Van Swieten megbízására több Händel-oratóriumot áthangszerelt.

Mind jobban vonzotta a színpad. Bécsben azonban a német operastílus helyett inkább az olasz operazene (Salieri, Sarti, Paisiello, Martin y Soler, Dittersdorf) volt népszerű. Így Mozart átmenetileg arra kényszerült, hogy olasz operákhoz (pl. Anfossi²⁷ művéhez) betétszámokat komponáljon. Közben készült az új remekmű, Mozart színpadi műveinek egyik csúcsa, a „Figaro házassága” című vígopera, amely 1786-ban Bécsben, majd Prágában került nagy sikerrel bemutatásra. A siker azonban rövid életűnek tűnt, és Mozart azt volt kénytelen érezni, hogy lassan „kimegy a divatból”. Súlyos anyagi gondjai voltak. Első négy gyermeke közül csak egy maradt életben, Karl Thomas Mozart²⁸. 1787-ben apja, akihez nagyon kötődött, meghalt. Ezekben a szomorú napokban írta minden idők egyik legnagyobb zenei remekművét, a „Don Giovanni” című zenedrámát, amelyet 1787. október 29-én Prágában mutattak be. A nagy sikernek is része volt abban, hogy II. József császár kinevezte kamaramuzsikusának, sajnos szánalmasan alacsony fizetéssel. Feladatot alig kapott. Bécsben 1788-ban a Don Giovanni megbukott. Mozart mind jobban elszigetelődött. A három utolsó nagy szimfóniája, az Esz-dúr, a „nagy” g-moll és a C-dúr (Jupiter) szimfónia a szerző életében már nem is került közönség elé. Ekkor született kamarazenéjének egyik csúcsa a hegedűre, brácsára és csellóra írt Esz-dúr vonós trió divertimento.

Utolsó évek: remekművek, anyagi gondok, teljes elszigetelődés (1788–1791)

1789-ben II. József császár új opera komponálásával bízta meg. 1790 elején mutatták be szakmai sikerrel az Udvari színházban a „Cosi fan tutte” című operát. Szinte rohamunkában készültek utolsó nagy művei, az A-dúr klarinét kvintett, a klarinét verseny, az utolsó három vonósnégyes, az Egy kis éji zene, az „Ave verum corpus” kezdetű motetta²⁹. 1790 decemberében Haydn Londonba utazott. Többet nem találkoztak. 1791-ben elutasították az udvari operai másodkarmesteri állására vonatkozó kérvényét. Májusban kinevezték ugyan a Szent István-székesegyház karnagya, Leopold Hoffman³⁰ jövendőbeli utódául, az állást azonban már nem tudta betölteni. 1791. július 26-án fia született, Wolfgang Xavér Mozart³¹.

Közben írta egyik fő művét, „A varázsfuvola” című operát, amelyet 1791. szeptember 30-án Bécsben mutattak be. A műnek (kezdeti tartózkodás után) sikere volt. A prágai megrendelésre írt „Titusz kegyelme” című operáját a közönség hűvösen fogadta. Egészsége megrendült. Életének utolsó hónapjaiban kapott gyászmise-megrendelésre elkezdte komponálni d-moll requiemjét, azonban a Lacrimosa tétel írása közben 1791. december 5-én éjjel meghalt. December 6-án volt a temetése Bécsben. Csak kevesen állták körül a koporsót (Salieri, Süßmayr, Schack, Mozart két sógora, van Swieten báró, és Deiner, a házmester).³² Az egyetemes zenetörténet egyik legnagyobb alakját a városon kívüli Sankt Marx temetőben jeltelen sírba temették. Emlékét ma szimbolikus síremlék őrzi a bécsi központi temetőben.

*A „Szöktetés a szerájból” egyik áriájának másolt szölamkottája az 1790-es évekből.
(Ez volt az első bemutatott Mozart-mű Veszprémben.)*

Mozart művei Veszprémben a 19. században

Mozartnak több mint 50 műve került a 18. század utolsó évtizedétől a 19. század végéig a veszprémi székesegyház kottagyűjteményébe. A század során mintegy 500 alkalommal adtak elő Veszprémben Mozart-művet.

Zenekaros misék

Az első Mozart-mise kottákat az 1790-es évek végén és a 19. század első éveiben másolták le Veszprémben. Rendszeres előadásukra is hamarosan sor került, mindenekelőtt Kemény Ferenc karnagy³³ következetes, nagyon igényes gyakorlatának köszönhetően. A bemutatók időpontjait 1825-ig pontosan nem ismerjük. Csak a kottákra írt, a másolókra, az előadókra, ritkán az előadás időpontjára utaló jegyzetekre támaszkodhatunk. 1825. augusztus 15-étől azonban (rövidebb megszakításokkal közel 120 éven át, a II. világháborúig) az ún. Elenchusban³⁴ minden, a veszprémi székesegyházban bemutatott műről részletes feljegyzést készítettek, amelyből megismerhetjük a kor zenélési szokásait.

A 19. század első két évtizedében a művek előadására vonatkozó pontos feljegyzések hiánya különösen azért sajnálatos, mert a század legnagyobb hatású veszprémi muzsikusa,

a francia származású Kemény Ferenc legaktívabb évei éppen erre az időszakra estek. (A karmesteri pálcát 1825-ben adta át tanítványának, Höppler Józsefnek³⁵, akinek az utóda, Ruzitska Ignác³⁶ lett.) Kemény Ferencnek majd tanítványainak nagy szerepe volt abban, hogy Mozart műveit a század elejétől az 1880-as évek végéig rendszeresen előadták Veszprémben.

A Veszprémben bemutatott zenekaros misék (keletkezésük időrendjében) az alábbiak:

A G-dúr mise (KV³⁷ 49) Mozart korai művei közé tartozik. Bécsben írta 1768 novemberében, amikor az alig 13 éves zeneszerző apjával 1767 szeptembertől (rövid brünni kitérő után) 15 hónapot töltött a császárvárosban. A liturgiában jól használható ún. rövid misében („missa brevis”) különösen szépek az éteri hangzású „Et incarnatus est”³⁸ és a kromatikus „Passus et sepultus”³⁹ részek. A mise kottaanyagát csak 1880-ban másolták le Veszprémben, amikor igyekeztek minél rövidebb és könnyebben előadható műveket bemutatni. (A mise előadására a szólistákon és a kóruson kívül csak vonósokra, orgonára és három harsonára van szükség.) A művet Behm József karnagy⁴⁰ mutatta be Veszprémben 1881. május 22-én

A d-moll rövid misét (KV 65) Mozart 1769. januárban komponálta, amikor apjával bécsi útjukról visszatértek Salzburgba. A misét itt mutatták be. A mű kottaanyaga 1880-ban került a veszprémi gyűjteménybe. A veszprémi bemutató – hasonlóan az előbbihez –, Behm József nevéhez fűződik.

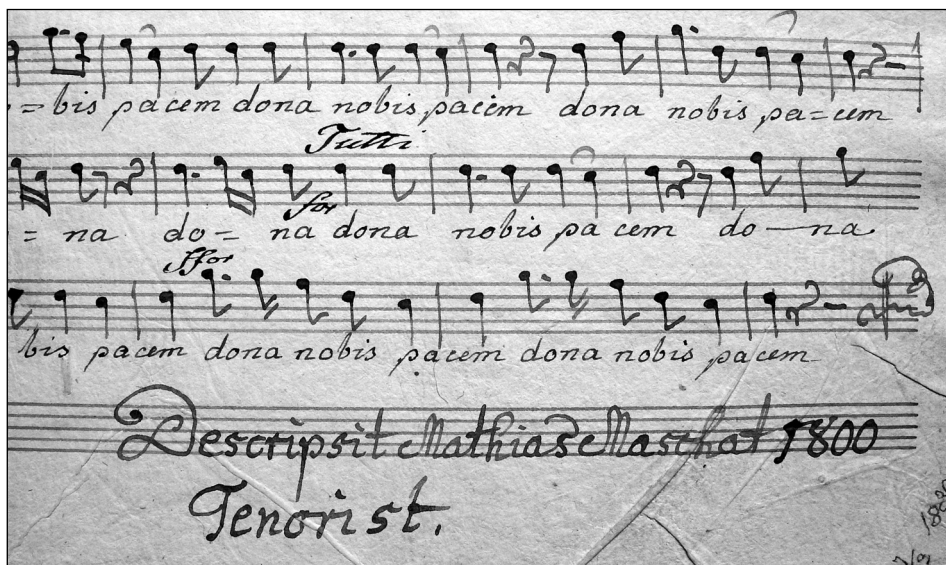
Mozart Veszprémben leggyakrabban előadott egyházzenei művei az ún. salzburgi-misék voltak, amelyek az 1773-1777 közti gazdag alkotói időszak termései. (Jellemző, hogy egyikben sem szerepel brácsa.) Ebben a periódusban Mozart kilenc zenekaros misét komponált. Közülük kiemelkedik az F-dúr mise (KV 192), amely 1774 júniusában, Salzburgban keletkezett. Ebben „friss, szinte gyermeki életörömmel a mozarti idealizmusnak valóságos mikrokozmosza épül fel előttünk, csodálatosan tiszta, egységes, szervesen összefüggő képekben”.⁴¹ Legérdekesebb tétele (az ún. „Credo-misék hagyományainak megfelelően) a Credo-tétel gregorián dallama.⁴² A kézirat az 1810-es években került a veszprémi székesegyház kottatárába. Az Elenchus szerint első előadása 1827. január 7-én volt, amikor Kemény Ferenc kedvenc tanítványa, a regens choriként⁴³ mindössze egy évig működő basszista, Höppler József volt a székesegyház zenei együtteseinek a vezetője.

Előadásra került még Veszprémben

- az 1774. augusztusban írt D-dúr mise (KV 194), első alkalommal 1843. február 5-én,
- az 1775. januárban írt C-dúr, ún. Veréb-mise (KV 220), első alkalommal 1839. május 12-én (a mise nevét egyik tételének madárcsicsergésre emlékeztető futamairól kapta),
- az 1776. novemberben komponált ún. Credo-mise (KV 257), első alkalommal 1844. július 14-én és
- az 1776. decemberében írt C-dúr mise (KV 258), első alkalommal 1844. június 9-én. Valamennyi bemutató előadás Herrnberger-Úrhegyi Alajos⁴⁴ nevéhez fűződik. (Az elkövetkező évtizedek során mind a négy misét rendszeresen játszották.)

1777 végén keletkezett Salzburgban Mozart egyetlen B-dúr miséje (KV 275), amelyet ugyanezen év december 21-én mutattak be a salzburgi Peterskircheben. Ennek a műnek kecses, dekoratív rokokó hangvétele és az ugyanekkor született ún. templomi szonáták

levegősen dallamos stílusa jól mutatja, mennyire nem volt ebben az alkotó időszakban különbség Mozart egyházi és világi zene iránti magatartása között. A mű kottaanyagát – másolt formában – 1848 elején szerezték be Veszprémben. Röviddel ezután, 1848. június 12-én került sor az első veszprémi előadásra. Ez a mise különösen népszerű volt Veszprémben, a század második felében a leggyakrabban előadott Mozart-mű volt. 1856. január 27-én, a Mozart születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi hangversenyt is ezzel a B-dúr misével kezdték.⁴⁵

A Koronázási mise Veszprémben 1800-ban másolt kottájának részlete
a másoló aláírásával

A C-dúr „Koronázási” mise (KV 317) szintén Salzburgban készült, 1779. március 23-án, a hagyomány szerint egy környéki templom Mária-képének szertartásos koronázására. (Innen ered az időnként használt „Mária-koronázási mise” elnevezés.) Ez Mozart legszebb és legnépszerűbb Salzburgban komponált miséje.⁴⁶ A Mozart-misék közül a „Koronázási” mise kottáját másolták le Veszprémben elsőként, még az 1790-es évek végén. Az utolsó oldalon ez olvasható: „Descriptit Matthias Massat tenorista, 1800”⁴⁷. A 19. század első évtizedeiben, amikor a székesegyház zenéjét regens choriként Kemény Ferenc irányította, a misét gyakran adták elő. Ruzitska Ignác és Kleinmann József⁴⁸ karnagysága idején nincs utalás bemutatására. Urhegyi Alajos nevéhez fűződik 1843. május 14-én a mise ismételt előadása. Ekkortól az 1880-as évek végéig a leggyakrabban elhangzó Mozart-mise volt Veszprémben, több mint 20 alkalommal játszották.

Az ugyancsak C-dúrban írt (KV 337) mise 1780 márciusában készült Salzburgban. Ez volt Mozart utolsó salzburgi miséje. A másolt kottaanyag az 1850-es években került Veszprémbe, amelyből jelenleg csak néhány szólam található a kottatárban, a többi az elmúlt 150 év alatt elveszett. A mű előadásáról nem maradt fenn írásos emlék.

A c-moll (KV 427) misét Mozart a többi hasonló művétől eltérően nagyszabású „kantáta-misének” szánta, feltételezhetően felesége számára. A mise 1783 januárjában részben elkészült, majd félbe maradt. A Kyrie és a Gloria bemutatója 1783. október 26-án volt Salzburgban, a Szent Péter apátsági templomban. Konstanza énekelte a szoprán szólóamat. A c-moll mise torzóként is Mozart egyik legnagyobb egyházzenei alkotása.⁴⁹ A mű stílusán érződik Bach és Händel műveinek hatása. A mise szerkezetét és összetételét a barokk kor legnagyobb mesterei műveinek ismerete alapjaiban befolyásolta. Az 1800-as évek legelején került Veszprémbé a mise két tételének a kottája. A „Jesu Christe, cum Sancto Spiritu” kezdetű fűgát „Qui in Deo sperat”, a „Quoniam tu solus sanctus” kezdetű tételt „Salvus qui in Deo” latin szöveggel önálló offertoriumként⁵⁰ adták elő. (A c-moll mise fugájának 19. század eleji veszprémi bemutatása Kemény Ferenc karmesteri tevékenységének egyik kiemelkedő eseménye volt.)

A d-moll Requiem (KV 626) Mozart utolsó műve. Befejezetlen maradt. Megdöböntő a kortárs visszaemlékezése: „Még közvetlenül halála előtt is odahozatta ágyához a Requiem partitúráját és maga énekelte az alt-szólóamat (ez délután 2 órakor volt). Schack⁵¹, a ház barátja énekelte, mint máskor is a szoprán szólóamat, Franz Hofer⁵², Mozart sógora a tenort, Gerl⁵³, a mannheimi színház későbbi basszistája a basszust. A Lacrimosa első ütemeinél tartottak, amikor Mozart hevesen sírva fakadt és félretolta a partitúrát. Tizenegy órával később, éjjel egy óra tájban (1791. december 6-án) eltávozott az élők sorából.”⁵⁴ A gyászmisét, Mozart jegyzetei és hagyatéka alapján a tanítvány, Franz Xaver Süssmayr⁵⁵ fejezte be. Ezt másolták le 1825-ben a veszprémi székesegyház együttese számára. A teljes mű 19. századi bemutatásáról nem maradt fenn írásos bizonyíték. 1828. november 25-én előadták a gyászmise „Hostias” tételét „Liberá me, Domine” szöveggel.

Egyéb egyházzenei művek

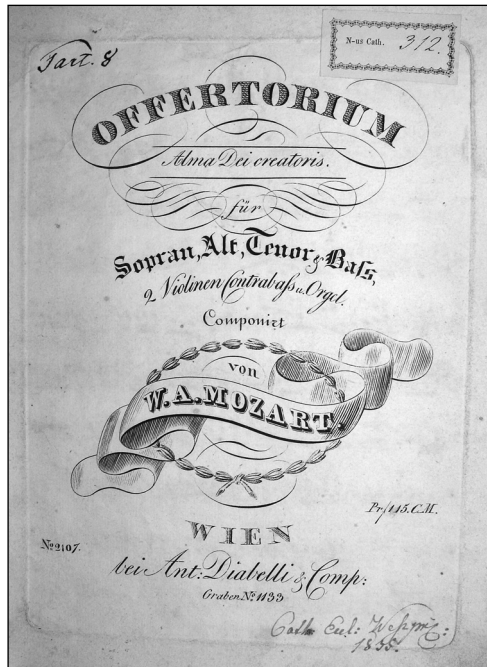
Az „Adoratio tibi summo” kezdetű offertorium (KV 125) nyomtatott kottája 1835-ben Bécsben került kiadásra a Diabelli-kiadónál. (Röviddel ez után meg is vásárolták a kottákat a veszprémi gyűjtemény számára.) A mű Mozart egyik első, nagyobb volumenű egyházzenei alkotásának, egy szólistákra, kórusra és zenekarra írt litániának (Litaniae de venerabilis altaris sacramento) a tétele, 1772 márciusban, második milánói útjáról történt hazatérte után Salzburgban született. Az offertoriumot Veszprémben Urhegyi Alajos mutatta be 1844. augusztus 18-án.

A kórusra és zenekarra írt Te Deum (KV 141) szintén nyomtatott formában található az érseki könyvtár kottagyűjteményében: Bécsben (a Haslinger kiadónál) adták ki. Mozart műveinek katalógusába ugyan az előbbi műnél magasabb számmal sorolták be, a kutatások azonban kiderítették, hogy korábbi, 1769 végi, még Salzburgban komponált alkotásról van szó. Ekkor indult el a 14 éves fiatal mester, apjával, Leopold Mozarttal első itáliai útjára. A művet 1873. december 2-án Behm József karnagy vezetésével adták elő első alkalommal Veszprémben.

A „Misericordias Domini” (KV 222) kezdetű, kórusra, vonós hangszerekre és orgonára írt offertorium 1775 elején Münchenben keletkezett egy Eberlin témára.⁵⁶ A művet 1776 szeptemberében Mozart elküldte mesterének, a kor legnagyobb hatású zenetanárának, a Bolognában élő Giovanni Battista (Padre) Martininek. Jellemző a két nagy zeneszerző

kapcsolatára Martini 1776 decemberében írt válasza: „*A motettát tetszéssel néztem át elejétől végig, s teljes őszinteséggel mondom, hogy rendkívül tetszik, mert mindent megtalálni benne, amit a modern muzsika megkövetel, jó összhangzást, érett modulációt, a hegedűk mértéktartó mozgását, a szólamok természetes váltakozását és a jó szólamvezetést. Örülök ennek. Örülök, hogy mióta utoljára alkalmam volt Bolognában zongorajátékát hallani, nagy haladást tett a zeneszerzésben. A gyakorlatot egyre folytatni kell, mert a zene olyan dolog, hogy sok gyakorlatot és tanulmányozást kíván, amíg csak élünk.*”⁵⁷ A mű teljes kottaanyaga az 1820-as évek elején került másolt formában Veszprémbe. Az Elenchus szerint első előadása 1827. február 25-én, Höpler József karnagy idejében volt. Ma már nem dönthető el, hogy a művet ő, vagy esetleg az akkor már csak orgonistaként működő, de igen nagy tekintélyű idős mester, Kemény Ferenc vezényelte. Az offertorium a későbbiek során – egészen a 19. század második feléig – az egyik legszivesebben és leggyakrabban előadott Mozart-mű volt a székesegyház kórusán.

Az F-dúr „Sancta Maria, mater Dei” (KV 273) kezdetű, kórusra, vonós hangszerekre és orgonára írt graduale⁵⁸ Salzburgban készült 1777 szeptemberében. (Ez után indult Mozart Mannheimen keresztül édesanyjával Párizsba.) A művet 1849. augusztus 15-én adták elő első alkalommal Veszprémbe.

Az „Alma dei creatoris” (KV 277) kezdetű offertórium 19. század első évtizedeiben nyomtatott kottája a veszprémi székesegyház gyűjteményéből

Ugyancsak 1777-ben, Salzburgban komponálta Mozart az „Alma Dei creatoris” kezdetű offertoriumot (KV 277) kórusra, vonós hangszerekre és orgonára. Ennek a műnek

az 1826-ban Bécsben (a Diabelli kiadónál) megjelentetett nyomtatott kottaanyaga 1835-ben került Veszprémbe. A mű veszprémi bemutatója Urhegyi Alajos nevéhez fűződik, és 1843. november 12-én volt. Az offertoriumot gyakran előadták. Többek között ez volt az egyik mű, amely bemutatásával ünnepelték Veszprémben, 1856. január 27-én Mozart születésének 100. évfordulóját.

A hattételes C-dúr vecsernye-zsoltár sorozat (*Vesperae de Dominica*) (KV 321) Salzburgban készült 1779-ben kórusra és zenekarra. Veszprémben a mű két tételének a kottaanyaga került: az „Eja chori resonate” tétel az 1800-as évek legelején másolt, az „Amavit eum Dominus” tétel az 1830-as években Bécsben (Diabelli) nyomtatott formában. Az előbbi első előadása az Elenchus szerint 1835. június 29-én volt, Kleinmann József karnagy idején. A vesperás másik tételét 1878. március 19-én Behm József mutatta be.

Az „Ave Maria” kezdetű gyönyörű F-dúr offertorium (KV 339) szoprán szólóra, kórusra és zenekarra készült 1780-ban Salzburgban. A mű egy hattételes vecsernye-zsoltár sorozat (*Vesperae solennes de confessore*) 5. tételle, amelyet önálló műként máig, rendszeresen előadnak. A másolt kottaanyagot viszonylag későn, csak 1849-ben szerezték be a veszprémi székesegyház kórusa számára. Első alkalommal Úrhegyi Karolina⁵⁹ énekelte 1849. november 11-én, Úrhegyi Alajos karnagy vezényletével. Az áriát különösen Behm József kedvelte. 1871-1885 között 9 alkalommal adták elő.

Mozart a B-dúr fúvós zenekari szerenádöt (KV 361) Bécsben 1781-ben (más források szerint 1881–84 között) komponálta. Ebből a műből készült az a vegyeskarra, hegedűszólóra és zenekarra írt „Quis te comprehendat” kezdetű kórus, amely Bécsben, az Artaria kiadónál jelent meg nyomtatásban. A kottaanyag 1834 augusztusában került a veszprémi kottatárba. Első előadása 1856. január 27-én, a Mozart születésének 100. évfordulóján rendezett ünnepi hangversenyen volt.

Az „Ave verum corpus”⁶⁰ (KV 618) kezdetű motetta Mozart halála évében, 1791. június 17-én készült vegyeskarra, vonós hangszerekre és orgonára, a Bécs melletti Badenben, ahol az akkor hatodik gyermekét váró Konstanza szanatóriumi kezelés alatt állt. A művet Mozart az ottani Stephanskirche karnagyának, Anton Stollnak ajánlotta.⁶¹ A gyász-motettának is tartott, rendkívül bensőséges, a halállal valamiféle megbékélést sugalló remekmű kottaanyagát 1817-ben Kemény Ferenc másoltatta le. A mű bemutatása ugyanerre az évre tehető. Az Elenchusban első alkalommal 1826. október 8-án olvashatunk előadásáról. A század végéig a leggyakrabban elhangzó Mozart-mű volt Veszprémben: 1826–1885 között összesen 69 bemutatás időpontjáról vannak adatok. Az egyik nevezetes előadása 1850. október 6-án történt, az aradi vértanúk kivégzésének első évfordulóján.⁶²

Operarészletek

1846-ban másolták le a veszprémi székesegyház kottatára részére Mozart egy korai művéből, a „Thamos, König in Aegypten” című drámához írt kísérőzenéből egy szoprán szólóra és vegyeskarra írt tételt (KV 345).⁶³ A mű nem volt sikeres, ezért a zenét Mozart többször átdolgozta. A kórustétel Veszprémben „Jesu rex tremendae” latin szöveggel került bemutatásra.

Az első Mozart-mű (egyúttal az első Mozart operarészlet), amelynek a kottája

mindössze néhány évvel a nagy zeneszerző halála után (esetleg még Mozart életében, de mindenképpen az 1790-es évek első felében) került Veszprémbe, a „Szöktetés a szerájból” (KV 384) című háromfelvonásos daljátékból Belmonte III. felvonásbeli áriája („Ich baue ganz auf deine Stärke”). Az ária kottája a Zágrárból Veszprémbe került zeneszerző, Linczenpoltz Simon⁶⁴ hagyatékában található. Ezt a szokatlanul hosszú, futamokkal nehezített tenor áriát az opera XX. századi előadásai (és hanglemez felvételei) során gyakran elhagyták.⁶⁵ Veszprémben feltehetően a mű technikai nehézségei miatt szoprán énekes adta elő „Eja victor jam laetare” latin szöveggel, első alkalommal az 1790-es évek végén, vagy az 1800-as évek első éveiben. Ily módon elmondhatjuk, hogy mintegy 15 évvel a bécsi ősbemutató (1782) után Veszprémbe is megszólalt a „Szöktetés” egyik áriája.

Az 1810-es években került a veszprémi kottatárba Mozart egy tenoráriájának („Per pieta, non ricercate”, KV 420) a kottaanyaga. A művet Mozart Bécsben, 1783. június 21-én írta betétáriaként megbízásból Anfossi „Il curioso indiscreto” című operájához. A kottát 1830-ban szerezték be, a művet a veszprémi székesegyházban „Salve rex, o Jesu” latin szöveggel adták elő.

A századforduló környékén szerezték be Veszprémbe a „Don Giovanni” (KV 527) című zenedrámából Don Ottavio II. felvonásbeli B-dúr áriájának kottáját („Il mia tesoro intanto”⁶⁶). (Az operát Prágában, a Nostické Divadloban, a mai Tyl Színházban 1787. október 29-én mutatták be.) Az áriát „Quis sicut Deus noster” latin szöveggel adták elő Veszprémbe.⁶⁷ Megemlítenéd, hogy a veszprémi székesegyház kottatárának katalógusában a mű szerzőjeként a közelmúltig az olasz Pasquale Anfossi neve szerepelt. A kutatások során derült ki, hogy Mozart alkotásáról van szó. (A kottatárban megtaláltuk azt a kottát is, amelyben az eredeti olasz, valamint a liturgiában használt vallásos latin szöveg is fel van tüntetve.)

Az 1820-as évek elején másolták le a veszprémi kottatár részére két híres Mozart-opera, a „Don Giovanni” (KV 527) és a „Die Zauberflöte” (A varázsfuvola) (KV 620) nagyzenekarra írt nyitányának teljes kottaanyagát. Mindkét nyitányt az 1830-as évek végéig 3-3 alkalommal adták elő a püspöki nagymiséken, Kemény Ferenc és Ruzitska Ignác zeneigazgatói időszak alatt. A Varázsfuvola-nyitány egyik nevezetes veszprémi előadása 1825. augusztus 20-án volt, a Veszprémbe született Kopácsy József⁶⁸ püspöki beiktatási szertartásán, ami azért is meglepő, mivel Mozart (különösen pedig a Varázsfuvola) szabadkőműves kapcsolatai már akkor is ismertek voltak.⁶⁹ A Don Giovanni-nyitány első igazolt veszprémi előadását 1826. május 14-én – a Varázsfuvola-nyitány előadásához hasonlóan – szintén Kemény Ferenc vezényelte.

Kiemelkedő jelentőségű Mozart-operaária bemutató volt 1853. augusztus 15-én a veszprémi székesegyházban. Úrhegyi Alajos vezényletével a karnagy énekesnő lánya, Úrhegyi Karolina az egyik legnehezebb Mozart szoprán áriát, a bécsi Burgtheaterben 1790. január 20-án bemutatott „Cosi fan tutte” című operából (KV 588) Fiordiligi I. felvonásbeli áriáját („Come scoglio, immoto restra”⁷⁰) énekelte „Quae est ista quae ascendit” latin szöveggel. A kottát 1852-ben szerezték be és a művet a bemutató után – a továbbiakban mindig augusztus 15-én – rendszeresen előadták.

Az 1820-as években került a veszprémi székesegyház kottagyűjteményébe Mozart

Dies	Missa		Post Epistolam		
	Nomen Auctoris	Tempus	Numero	Quverture Sympho- nica.	Gradua- lia
				Nomen Auctoris	Nomen Auctoris
15	J. B. Schieder- mayer	F. 25	Rossini. Othello	"	"
20	Drexler	C. C.	Mozart Zauberklo- ster	"	"
28	J. B. Schieder- mayer	B. 20	Rossini. Othello	"	"
	Aumann			Haydn	

Az Elenchus első oldala a „Varázsfuvola” nyitányának
1825. augusztus 20-i veszprémi bemutatását igazoló bejegyzéssel

egyik utolsó művének, a Prágában 1791. szeptember 6-án, II. Lipót császár koronázása alkalmából bemutatott „La clemenza di Tito” (magyar címe „Titusz kegyelme”) (KV 621) című operának egy-egy basszus, illetve szoprán hangra írt áriája. Az operát (érezve közelgő halálát) Mozart szinte rohamunkában komponálta, együtt a Varázsfuvolával és a befejezetlenül maradt Requiemmel.⁷¹ A két operarészletet a liturgiában is használható „Domine adjutor meus”, illetve „Laudibus coelum sonet” latin szöveggel adták elő Veszprémben 1852. október 4-én Urhegyi Alajos, illetve az 1870-es években Behm József karnagyi működése alatt.

Egyéb világi zeneművek

Mozart a D-dúr zongoraversenyt (KV 175) 1773-ban, néhány hónapos bécsi útja után Salzburgban komponálta 17 éves korában. Ez az első nagyszabású zongoraversenye, amelyen elsősorban Johann Christian Bachnak⁷² a hatása érződik. A művet a zeneszerző a későbbiek során átdolgozta és új zárótétellel látta el. Valószínűsíthető, hogy ezt a zongoraversenyt adta elő 1813. december 13-án Kemény Ferenc vezényletével az akkor

22	Joh. Bach	Wolff	cel. ut supra
23	Joh. Bach	Hagen E 178	For 4. Diff. v.
24	Joh. Bach	Behm D 19	cel. ut supra
25	Chiodex D 182	M. Haydn A 105	For 5. Simob.
26	Hoblinger G 94	Haydn A 105	For 6. Coro. Stab.
27	Mozart C 37 i.	Haydn A 105	cel. ut supra
28	Joh. Mayr G 112	Haydn A 105	For 6. Coro. Stab.
29	Habegger C 22	Haydn A 105	cel. ut supra
30	Ignoto G 24	Haydn A 105	For 6. Coro. Stab.
31	Ignoto G 24	Haydn A 105	cel. ut supra

Im 27. d. d. 1856. d. 100. évfordulóján a 100. évfordulójának veszprémi megünnepléséről

Az Elenchus bejegyzése 1856. január 27-én Mozart születésének 100. évfordulójának veszprémi megünnepléséről

mindössze 9 éves Bezerédj Amália⁷³ a veszprémi Megyeházán a lipcei csata (a „népek csatája”) sebesültjei javára tartott hangversenyen.⁷⁴ Ekkor ugyanis a székesegyház kottatárában nem volt más Mozart zongoraverseny. A másolt kotta az 1810-es években került a gyűjteménybe és a későbbiekben a művet orgonán adták elő.

Mozart a D-dúr szimfóniát (KV 385) a salzburgi Sigismund Haffner⁷⁵ nemesi beiktatására 1782-ben írta. A mű bemutatójáról 1783. március 29-én Mozart így számolt be apjának: „A színház zsúfoltabb már nem is lehetett volna. A páholyokat is mind elfoglalták. A legjobban mégis annak örültem, hogy őfelsége a császár (II. József) is megjelent, nagyon meg volt elégedve és élénken nyilvánította tetszését.”⁷⁶ A Haffner-szimfónia másolt kottáját 1801-ben szerezték be a veszprémi székesegyház részére. A mű több veszprémi bemutatójáról van írásos dokumentum. Köztük a legnevezetesebb a fent említett 1813. december 13-i veszprémi megyeházi koncert volt, amelyen Kemény Ferenc vezényelte a székesegyház zenészeiből és a város műkedvelő muzsikusaiból („mehrere Musikfreunden”) álló zenekart.⁷⁷ A szimfónia több alkalommal hangzott el a székesegyházban is a püspöki nagymiséken, első alkalommal 1826. november 5-én.

Mozart egyik utolsó zenekari műve a B-dúr zongoraverseny (KV 595), amelyet Bécsben komponált 1788–1791 között. 1825 körül másolták le a versenymű első tételét Veszprémben és orgonaversenyként adták elő.

Vitatott Mozart-művek

Öt olyan mű található a veszprémi kottagyűjteményben, amely szerzőségét a kutatások újabbán vitatják. Ezek az alábbiak:

A B-dúr ünnepi mise (missa sollemnis) (KV C 1.06) kottájának borítóján szerzőként Mozartot tüntették fel. Egyesek szerint azonban szóba jöhet Franz Xaver Süssmayr, Mozart kedves tanítványa is. Mások szerint (a göttweigi kolostor gyűjteménye alapján) a szerző bizonyos Pichler. A művet Veszprémben az 1800-as évek legelején Kemény Ferenc másolta le. Igen gyakran előadták az 1810-es években is. Az Elenchusban első alkalommal 1826. április 23-án jegyezték fel bemutatását.

A C-dúr rövid misét (KV C 1.08.) a 19. század elején Münchenben Macarius Falter kottakiadó Mozartnak tulajdonította. Felmerült ezen kívül Franz Gleissnernek⁷⁸ a szerzősége is, aki viszont ezt a művet nem szerepeltette saját, 1798-ban kiadott 6 miséje között. A művet Veszprémben a Falter kiadó által megjelentetett nyomtatott kottából gyakran előadták, első alkalommal 1827. február 11-én. Ezen szerzőként Mozart neve olvasható.

A G-dúr misét (KV C 1.09) az előbbihez hasonlóan a 19. század elején Münchenben Macarius Falter Mozartnak tulajdonította. A kremsmünsteri kolostor gyűjteményében szerzőként a fent említett Franz Gleissner szerepel, aki viszont ezt a művet sem szerepeltette 1798-ban kiadott miséi között. Veszprémben a Falter kiadó által Mozart neve alatt megjelentetett nyomtatott kotta található. 1827. február 25-én adták elő először Veszprémben. Jellemző volt népszerűségére, hogy a mise 1852-ig 35 alkalommal került bemutatásra és ezután is állandóan műsoron volt.

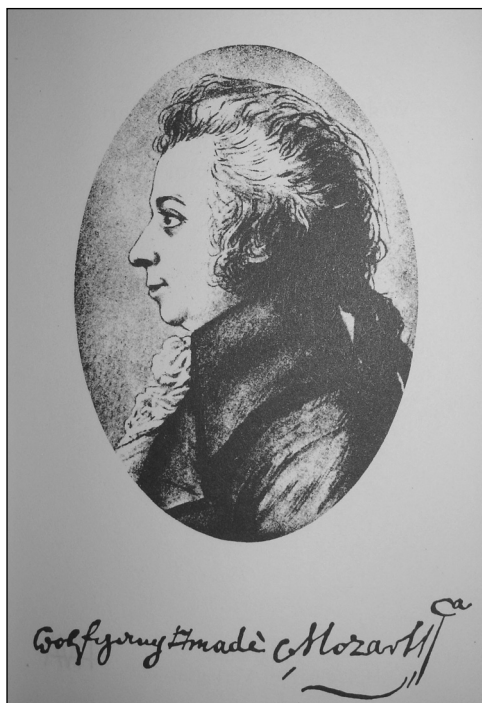
A G-dúr ünnepi misét (KV C 1.12.) eredetileg Köchel is eredeti és hiteles Mozartműnek tekintette, a későbbi műjegyzékből azonban kimaradt. Augsburgban, a Szent Kereszt-kolostorban található kéziratban Mozarttól származó autográf javításokat találtak. A mű esetleg 1773-ban Salzburgban keletkezhetett. Veszprémben az 1800-as évek legelején szerezték be a mű másolt kottáját. A misét az Elenchus szerint 1828. március 9-én Ruzitska Ignác mutatta be első alkalommal.

A C-dúr misét (KV C 1.20.) a 18. és a 19. században többen (köztük Bergamóban Simon Mayr⁷⁹ is) Mozartnak tulajdonították. Mások felvetették az apa, Leopold Mozart, Prágában Franz Xaver Brixi⁸⁰ szerzőségét. Az 1976-ban Firenzében talált kézirat alapján esetleg Leopold Mozart a szerző, egy 1988-ban közölt tanulmány több katalógusra hivatkozva a mű szerzőjének a cseh egyházi zeneszerzőt, Cajetan Vogelt⁸¹ tartotta. A mise Veszprémben található, 1826-ban másolt teljes kottaanyagán szerzőként Mozartot tüntették fel. A mű a gyakran előadott alkotások között szerepel.

A veszprémi kottagyűjteményben a fentiekén kívül további, egy 1800 előtt másolt F-dúr mise, két 1800 körül másolt, B-dúr és C-dúr mise, egy 1850-ben másolt C-dúr mise és egy 1790-es években másolt „Ave Genitrix” kezdetű Esz-dúr motetta kottaanyagán szerepel szerzőként Mozart neve. Ezeknek a műveknek az azonosítása, a valódi szerző megállapítása jelenleg folyamatban van.

Mozart műveinek előadása Veszprémben a 20. században és napjainkban

A 19. század végén a székesegyház zenei élete hanyatlott, a hagyományokhoz méltó zenélési gyakorlat folytatása a város polgárait várt. A veszprémi székesegyházban az

Mozartról készült utolsó képmás 1790 körül, a zeneköltő aláírásával (D. Stock rajza)

Elenchus szerint a 20. század első négy évtizedében, Ritter Lőrinc⁸² zeneigazgatósága idején Mozart-művet alig játszottak. Működése idején Veszprémben a zenekaros misék előadása szinte teljesen megszűnt.⁸³ Legfeljebb az Ave verum corpus és az Ave Maria hangzott el időnként. 1893-ban Mátrai László⁸⁴ székesegyházi karnagy az újonnan alakult Zenekedvelő Egyesület zenei vezetője is lett. Az együttes csak rövid ideig működött. Nincs adatunk arról, hogy Mozart-művet előadtak volna. Jóval tovább volt a város meghatározó zenei együttese a Gaal Sándor⁸⁵ vezetésével 1903-ban létre jött Veszprémi Dalegyesület, amely 1925-ben az első osztályú dalárdák I. díját nyerte el és 1927-ben megkapta a legmagasabb hazai kórusminősítést, a Királydíjat. 1921-ben alakult Kecskés Lajos székesegyházi karnagy vezetésével a Veszprémi Polgári Dalegylet, majd 1923-ban szintén Gaal Sándor vezetése alatt a Veszprémi Iparosdalárda. Ezek a kórusok előadásukban a „Liedertafel”⁸⁶ hagyományokat követték. A kor tanúja éneklésükről így emlékezik: „Gyermekkori élményeim varázslata a ’királydíjasok’ hatalmas hangorkánja, siri pianói”.⁸⁷ Nincs adat arról, hogy bármelyik veszprémi dalárda Mozart-művet mutatott volna be.

Az I. világháborúban elsorvadt zeneélet újbóli megindulására váratlan esélyt jelentett 1918 őszén a Veszprémi Kamarazene Társaságnak Misányi Lajos (1891–1922) piarista paptanár nevéhez fűződő megszervezése. Ez az együttes a karnagy halálával feloszlott.

1933-ban ifj. Farkas Ernő irányításával alakult meg a Veszprémi Szimfonikus Zeneegyesület, majd létrejött a zenekar koncertmesterének, Orsolya Máriának a vezetésével a városi vonósnégyes.⁸⁸ Az együttesek koncertjeinek műsorát nem ismerjük, azonban feltételezhető, hogy sor került Mozart-művek előadására is.

A két világháború között üde zenei színpont volt Brodszky Ferenc⁸⁹ igazgatósága idején a városi zeneiskola 1942. február 14-i emlékhangversenye, amelyet Mozart halálának 150. évfordulója alkalmából rendeztek.⁹⁰ Ezen a zeneiskola 14 legtehetségesebb növendéke egy-egy Mozart-művet adott elő. (A hangverseny pontos műsorát ma is ismerjük.)

1945 novemberében Horváth Cirill⁹¹ karnagy vezetésével a székesegyházban megalakult a Szent Mihály vegyeskar, amely Mozartnak csak kisebb egyházzenei kórusait énekelte. A városban a II. világháború után szinte a romokon létrejött iskolai kórusok (a Piarista Gimnázium kórusa Balogh Ferenc, az Angolkisasszonyok Intézetének híres Kék Madár leánykara Gaal Sándor, majd Szcucynsky Mária, vagy az Irgalmas Nővérek kórusa Kovács Brigitta vezetésével) az „Ave verum corpus” kivételével más Mozart-művet jelenlegi ismereteink szerint nem énekeltek.⁹² Arról sincs adatunk, hogy 1956-ban sor került volna Veszprémben Mozart születése 200. évfordulójának megünneplésére. A „Bastien und Bastienne” című daljátékot 1960. április 25-én mutatták be Veszprémben.⁹³

Jelképes értékű, hogy a legújabb kori Veszprém gazdag oratórium és zenekaros mise bemutatónak sorozata 1965. május 23-án az Egyetem aulájában éppen Mozart gyászmiséjének előadásával kezdődött.⁹⁴ A Koronázási misének a II. világháború utáni első előadása Veszprémben, a Petőfi Színházban 1967. december 18-án volt.⁹⁵ Azóta mindkét zenekaros mise többször elhangzott Veszprémben. Az „Ave verum corpus” szerepel a Kollár Kálmán vezette Liszt Ferenc Kórustársaság CD-lemezén is.⁹⁶ Ez az együttes és a Kovács Péter által irányított Mendelssohn Kamarazenekar mutatta be 1997. június 12-én a Margit-templomban a c-moll misét, Vásáry Tamás dirigálásával.

Az elmúlt évtizedek során veszprémi együttesek: Veszprém Város Vegyeskara, a Veszprémi Szimfonikus Zenekar, Zámbo István, Németh Gyula, illetve Jármay Gyula vezetése alatt, a Mendelssohn Kamarazenekar, a Káté István vezette vonósnégyes (Káté, Oláh, Kerbolth, Mihálkovic, majd Káté, Faragó, Horváth, Pájer összeállításban), a zongoráskvintett, stb., a veszprémi zeneművészek (Káté István, Szűcs József, Kovács Péter, Dóczy István, stb.), valamint a közreműködő vendégművészek Mozart egy sor zenekaros és kamarazene művét adták elő.

A nevezetesebb veszprémi Mozart-bemutatók az elmúlt évtizedek során az alábbiak voltak:

divertimentók, szerenádok: G-dúr KV 63, D-dúr KV 136, B-dúr KV 137, F-dúr KV 138, D-dúr Serenata notturna KV 239, D-dúr szerenád KV 250, D-dúr KV 334, F-dúr (Falusi muzsikások) KV 522, G-dúr (Egy kis éji zene) KV 525, szimfóniák: B-dúr KV 182, G-dúr KV 199, A-dúr 201, g-moll KV 550, C-dúr (Jupiter) KV 551, operanyitányok: Szöktetés a szerájból KV 384, Figaró házassága KV 492, A varázsfuvola KV 620,

*Mozart d-moll requiemének bemutatása Veszprémben 1965. május 23-án
(Timár Károly felvétele)*

fúvós hangszerre írt versenyművek: fagottverseny (B-dúr KV 191), fuvolaversenyek (G-dúr KV 313, D-dúr KV 314), fuvola-hárfa-verseny (C-dúr KV 299), klarinétverseny (A-dúr KV 622),
 hegedűversenyek: B-dúr KV 207, D-dúr KV 211, KV 218, G-dúr KV 216, A-dúr KV 219
 zongoraversenyek: Esz-dúr KV 271, F-dúr KV 413, A-dúr KV 414, KV 488, G-dúr KV 453, d-moll KV 466, C-dúr KV 467, Esz-dúr KV 482, B-dúr KV 595,
 egyéb versenyművek: Esz-dúr Sinfonia concertante (oboa, klarinét, kürt, fagott) KV 297b), Esz-dúr Sinfonia concertante (hegedű, brácsa) KV 364,
 kamaraművek: D-dúr fuvolanégyes KV 285, g-moll zongoranégyes KV 478, c-moll adagio és fuga KV 546, A-dúr klarinétötös KV 581,
 vonósnégyes tételek, hangverseny áriák, templomi szonáták, operarészletek, stb.⁹⁷

Ez az összeállítás nem tartalmazza azokat a Mozart-műveket, amelyeket az elmúlt évtizedek során filharmóniai hangversenyeken vendég együttesek és művészek adtak elő Veszprémben.

A Mendelssohn Kamarazenekar a 2005–2006-os hangversenyszezonban négy hangversenyből álló Mozart-ciklussal tiszteleg a salzburgi mester emlékének.⁹⁸ A Mendelssohn Kamarazenekar és a Veszprémi Középiskolai Oratóriumkórus adják elő a Credo-misét 2006. január 14-én.

A gazdagság, sokszínűség és igényesség imponáló. A művek előadása és a város zeneszerető közönségének fogadókészsége azt mutatja, hogy Veszprémben a zeneileg páratlanul gazdag 19. század első kétharmadához hasonlóan (mintegy 80 évnyi visszafogottság után) a mozarti zene az elmúlt 50 évben ismét meghatározó része lett a város zenei életének.

Mozart tartós jelenléte Veszprémben jelenti a nagy salzburgi mester születése 250. évfordulójának igazi ünnepét.

Köszönetnyilvánítás

A munkám során nyújtott segítségükért, jó tanácsaikért hálás köszönettel tartozom Kredics László vezető könyvtáros úrnak (Veszprémi Érseki Könyvtár) és a könyvtár munkatársainak.

JEGYZETEK

- ¹ Schoberg, Harold C. (2002): A nagy zeneszerzők élete: Wolfgang Amadeus Mozart. Budapest, Európa, 96. p.
- ² Szabolcsi Bence (1940): A zene története. Budapest, Rózsavölgyi, 224. p.
- ³ Tóth Aladár, Szabolcsi Bence (1941): Mozart élete és művei. Budapest, Győző Andor, 9. p.
- ⁴ Báldi Tamás, Papp Gábor, Weiszbürg Tamás (1986): Mozart geológus barátai. Természet Világa, 11. sz.
- ⁵ Tóth-Szabolcsi: i.m. 12. p.
- ⁶ Romain Rolland (1961): Mozart, leveleiben. In: Zenei miniatűrök. Budapest, Gondolat, 269. p.
- ⁷ „Semmi olyant, ami világi.”
- ⁸ Pfeiffer János, Szigeti Kilián (1985): A veszprémi székesegyház zenéjének története. München, Aurora.
- ⁹ Johann Ernst Eberlin (1702–1762) nagy tekintélyű egyházi muzsikos, salzburgi érseki karmester volt. Művei hatással voltak Mozart Salzburgban írt fiatalkori alkotásaira. Miséi, motettái, kantátái, 12 oratóriuma, offertoriumai, orgonaművei túlnyomó részt kéziratban a salzburgi könyvtárakban találhatóak. (Veszprémben egy vesperásának a kottáit szerezték be az 1780-as években.)
- ¹⁰ Schonberg: i. m. 72. p.
- ¹¹ Stanley Sadie (1987): Grove monográfiák: Mozart. Budapest, Zeneműkiadó, 15. p.
- ¹² Friedrich Melchior von Grimm (1723–1807) német származású filozófus, jogász, diplomata, irodalmár, a párizsi szellemi élet egyik meghatározó személyisége volt a 18. század második felében. Baráti köréhez tartozott Jean-Jacques Rousseau, Denis Diderot és Jean-Baptista d’Alembert. A francia forradalom idején visszatért Németországba.
- ¹³ Schonberg: i. m. 88. p.
- ¹⁴ Johann Michael Haydn (1737–1806) jelentős osztrák zeneszerző, Joseph Haydn öccse volt. 6 évig Nagyváradon működött a püspök szolgálatában, majd 1763-ban Salzburgba került, ahol a hercegérsek udvari muzsikusa, első orgonistája lett. Kora leghíresebb egyházzenesének tartották. Nagy hatással volt Weber, Diabelli, Mozart és Schubert zenéjére. (A veszprémi érseki kottatárban közel 150 művének kottaanyagát őrzik, köztük két eredeti kéziratot is.)
- ¹⁵ Giambattista (Padre) Martini (1706–1784) kiváló olasz zeneszerző volt. Bolognában működött. Itt alapította híres zenei iskoláját, amelyben számos itáliai és külföldi muzsikos (többek között Mozart, Gluck, Johann Christian Bach, Jomelli) is tanult. Kora egyik legnagyobb hatású zenepedagógusának tartották. (Veszprémben egy férfikari miséjének a kottája található.)

- ¹⁶ *Gregorio Allegri* (1582–1652) itáliai zeneszerző, pápai énekes volt. Leghíresebb műve a 9-szólamú *Miserere*.
- ¹⁷ *Johann Baptist Vanhall* (1739–1813) cseh származású zeneszerző, kora egyik legelismertebb szimfónia komponistája volt. Művei nyomtatásban is megjelentek. Magyarországon is működött, Erdődy János gróf birtokán, ahol magyar táncokat szerzett. Mozarttal baráti kapcsolatban volt. (Veszprémben 12 nagyobb művének a kottaanyaga található, többek között áriák, litániák, 2 zenekaros mise és 2 szimfónia. Valamennyi mű a 18/19. század fordulóján került a kottagyűjteménybe.)
- ¹⁸ *Florian Leopold Gassmann* (1729–1774) cseh származású zeneszerző, karmester volt. A bécsi udvarban működött, II. József császár különösen kedvelte. Éveket töltött Itáliában (Velencében és Rómában). Antonio Salieri felfedezője és tanára volt. 1772-ben az első nyilvános bécsi hangverseny („zenei akadémia”) szervezése az ő nevéhez fűződik. Többek között 25 operát, kantátákat, egyházzenei műveket, kamarazenét és 54 szimfóniát írt. (Veszprémben egy áriájának a kottaanyagát szerezték be az 1780-as években.)
- ¹⁹ *Georg Joseph Vogler* (1749–1814) német zeneszerző, orgonista volt. Itáliában Padre Martininél tanult. Mannheimben másodkarmesterként és zenepedagógusként működött. Később Bécsben és Darmstadtban élt, ahol többek között Weber és Meyerbeer voltak a tanítványai. Mozart különösége miatt nem nagyon kedvelte. (Veszprémben 2 művének a kottaanyagát szerezték be a 19. század közepén.)
- ²⁰ *Muzio Clementi* (1752–1832) jeles olasz zeneszerző, kora egyik legnagyobb, nemzetközi elismertségű zongoraművésze és zongorapedagógusa volt. Mái az egész romantikus zongoravirtuóz nemzedék mesterének tekintik. Főleg Londonban élt. Nagy szerepe volt Beethoven műveinek terjesztésében.
- ²¹ *Konstanza Mozart (született Weber)* (17632–1842), Mozart felesége, egy manheimi énekes, kottamásoló, Fridolin Weber (1733–1779) lánya. Nem volt hivatásos muzsikuss, bár énekesként többször fellépett. Mozart halála után férje műveinek terjesztéséből tartotta fenn magát, majd 1809-ben férjhez ment Georg Nikolaus Nissen dán követségi titkárhoz, akivel Koppenhágában élt. 1829-ben másodszer is özvegyesre jutott. Ekkor Salzburgban telepedett le. Mozartot több mint 50 évvel élte túl.
- ²² *Stanley Sadie*: i. m. 81. p.
- ²³ *Stanley Sadie*: i. m. 106. p.
- ²⁴ *Karl Ditters von Dittersdorf* (1739–1799) osztrák zeneszerző, hegedűművész és karmester Nagyváradon a püspök rezidenciális zenekarának volt a karmestere, majd 20 évig Breslauban működött. Zeneszerzői pályája igen gazdag, főleg versenyművei, kamarazenéje és vígoperái kiválóak. A „Doktor és patikus” című vígoperája az első nagy német opera. (A veszprémi érseki kottatárban négy műve található, amelyeket 1800 körül szereztek be.)
- ²⁵ *Gottfried van Swieten* (1734–1803) diplomata, a bécsi udvari könyvtár vezetője, Mária Terézia orvosának és kultúrpolitikusának, Gerard van Swietennek (1700–1772) a fia, Mozart pártfogója volt. Bécsben ő alapozta meg a Bach–Händel-kultuszt. 1781-ben Mozart az ő körében ismerkedett meg alaposabban Johann Sebastian Bach és Händel művészetével. Haydn Teremtés című oratóriumának német szövegét Swieten írta. Beethovent anyagilag is támogatta.
- ²⁶ *Schonberg*: i. m. 97. p.
- ²⁷ *Pasquale Anfossi* (1727–1797) híres olasz operakomponista volt. Saját korában rendkívüli népszerűségnek örvendett. II. József különösen kedvelte. Stílusa Mozart zenéjét is befolyásolta. 1792-től haláláig a lateráni S. Giovanni-székesegyház karnagyaként működött. (Veszprémben négy művének a teljes kottaanyaga 1800 előtt került a székesegyház gyűjteményébe.)
- ²⁸ *Karl Thomas Mozart* (1784–1858) Mozart második (első felnőttkort megélt) gyermeke volt. Livornóban, majd Milánóban állami hivatalnoki pályán működött. (Őt nevezték a „milánói Mozart”-nak.)
- ²⁹ A motetta egyházzenei műforma, amely általában bibliai strófáknak többszólamú vokális feldolgozását jelenti.
- ³⁰ *Leopold Hoffmann* (1730–1793) osztrák zeneszerző, a bécsi Szent István székesegyház karmestere volt. Korában igen nagy tekintélynek és elismertségnek örvendett, amelyet főleg egyházi műveinek, szimfóniáinak, versenyműveinek és kamarazenéjének köszönhetett. (Veszprémben négy miséjének és

- egyéb egyházi műveinek a kottaanyaga található, amelyeket 1800 előtt szereztek be. Műveit Veszprémben sokszor játszották.)
- ³¹ *Franz Xaver Wolfgang Mozart* (1791–1844) Mozart hatodik gyermeke, zeneszerző, karnagy. Prágában Nemeček és Dušek, Bécsben Hummel, Salieri és Vogler tanítványa volt. Zenetanárként és karnagyként Lembergben működött. (Őt nevezték a „lembergi Mozart”-nak.)
- ³² *Kovács János* (1974): Mozart breviárium. Budapest, Zeneműkiadó, 437. p.
- ³³ *Kemény Ferenc* (1763–1832) francia származású, 1792-től haláláig Veszprémben működő zeneszerző, orgonista, karmester volt. (Eredeti neve Franciscus Gemin.) Őt tekinthetjük Veszprém rendkívül gazdag 19. századi zenei élete megalapítójának. Márványtáblája a veszprémi Panteonban található. Műveinek (misék, kisebb egyházi művek) kéziratát a veszprémi érseki kottagyűjtemény őrzi.
- ³⁴ *Elenchus productionum figuralium in choro cathedralis ecclesiae Wesprimiensis susceptus per Josephum Höpler bassistam eiusdem chori. Anno 1825.* (kézirat) Veszprémi Érseki Könyvtár.
- ³⁵ *Höpler József* (1787–1827) a veszprémi székesegyház basszistája, majd 1825-ben regens choriként Kemény Ferenc utóda volt. Haydn, Wranitzky, Gyrowetz, Hoffmeister, Pleyel szimfóniáinak veszprémi bemutatója fűződik rövid, mindössze egy évig tartó karmesteri időszakához.
- ³⁶ *Ruzitska Ignác* (1777–1833) hegedűművész, székesegyházi karnagy volt. 1800-tól koncertmesterként, majd Höpler halála után regens choriként működött Veszprémben. Főleg operanyitányok (Mozart, Paër, Rossini, Boieldieu, Gyrowetz, Weigl, Righini művei), Rode hegedűversenyei bemutatása fűződik nevéhez. Legfőbb zenetörténeti érdeme a „Magyar nóták Veszprém vármegyében” című verbunkos sorozat összegyűjtése és kiadása.
- ³⁷ A „KV” a „Köchel-Verzeichnis” (Köchel-jegyzék) rövidítését jelenti. Ludwig Ritter von Köchel jogász, természettudós és zenekutató (1800–1877) 1862-ben jelentette meg fő művét „W. A. Mozart összes művének kronológiai-tematikus jegyzéke” címmel. Azóta (kisebb változtatásokkal) Mozart műveit ebben a katalógusban megállapított sorszámok szerint jelzik és idézik.
- ³⁸ „És megtestesült.”
- ³⁹ „Kínhalált szenvedett és eltemették.”
- ⁴⁰ *Behm József* (1815–1885) Veszprémben működő orgonista, zeneszerző, karnagy. 1844-ben került Veszprémbe orgonistaként, majd 1867-ben Urhegyi Alajos utódaként kinevezték az együttes zenei vezetőjévé. Rendkívül termékeny zeneszerző volt. Művei a veszprémi érseki kottagyűjteményben találhatóak.
- ⁴¹ *Tóth-Szabolcsi*: i. m. 62. p.
- ⁴² *Stanley Sadie*: i. m. 49. p.
- ⁴³ A „regens chori” állás kórusigazgatót, karnagyot, a székesegyház zenei együtteseinek vezetőjét jelentette.
- ⁴⁴ *Herrnberger Alajos* (1791–1871) Veszprémben működő egyházzenesész, karnagy. (Nevét az 1840-es évek elején „Úrhegyi”-re magyarosította.) Kemény Ferenc tanítványa, szellemi örököse volt. 1844-ben őt nevezték ki a székesegyház regens chorijává. Nevéhez fűződik a kottatár második (1852) tételes katalogizálása, számtalan jelentős egyházzenei alkotás (Mozart, Joseph és Michael Haydn, Schubert, Scarlatti, Palestrina, Werner, stb.) veszprémi bemutatása, a liturgiában a magyar népének bevezetése. Karnagyi idejében szereztek be és másolták le Bach h-moll miséjét. Ő volt Veszprémben a 19. század legjelentősebb oratórium-karmestere.
- ⁴⁵ 1856. január 27-én az Elenchusban az alábbi német nyelvű bejegyzés olvasható: „A székesegyházban ma ünnepeltük a halhatatlan művész („unsterblicher Künstler”), Wolfgang Amadeus Mozart 100. születésnapját. Az ünnepi alkalomból Bogcha Ferenc kanonok (1791–1874) ebédet adott az ének- és zenekar tagjainak.” Az ünnepi nagymisén a B-dúr misét (KV 275), a „Quis te comprehendat” kezdetű kórust (KV 361) és az „Alma dei creatoris” kezdetű offertoriumot (KV 277) a székesegyház ének- és zenekara adta elő Urhegyi Alajos vezényletével.
- ⁴⁶ *Stanley Sadie*: i. m. 73. p.
- ⁴⁷ „Másolta Massat Mátyás tenorista 1800-ban.”

- ⁴⁸ *Kleinmann József* (1775–1841) Veszprémben működő egyházzenesész, karnagy. 1833-tól – Ruzitska utódaként – regens chorivá nevezték ki. Fagottistaként szerepe volt Beethoven Op. 20. Esz-dúr szep-tettjének veszprémi előadásában. A Harmonia nevű fúvószenekar karmestere is volt. Egyházzenei mű-vei a veszprémi kottatárban találhatók.
- ⁴⁹ *Stanley Sadie*: i.m. 89. p.
- ⁵⁰ Offertórium a mise felajánlás szakaszában felhangzó zenemű.
- ⁵¹ *Benedikt Schack* (1758–1826) énekes, zeneszerző, a Varázsfuvola első Taminója volt. Mozart legszű-kebb baráti köréhez tartozott. (Veszprémben egy férfikarra írt miséjének nyomtatott kottáját szerezték be és adták elő.)
- ⁵² *Franz Hofer* (1755–1796) hegedűs, a bécsi udvari zenekar tagja volt.
- ⁵³ *Thaddäus Gerl* (1766–1844) basszista, a Varázsfuvola első Sarastroja volt.
- ⁵⁴ *Kovács*: i. m. 431. p.
- ⁵⁵ *Franz Xaver Süssmayr* (1766–1803) zeneszerző, operai karmester Mozart-tanítvány volt. Ő fejezte be Mozart feljegyzései alapján a Requiemet, és ő hangszerelte a Titusz kegyelme című opera néhány áriáját.
- ⁵⁶ *Stanley Sadie*: i. m. 51. p.
- ⁵⁷ *Kovács*: i. m. 141. p.
- ⁵⁸ Graduale a misének a pap és hívei közti „felelgetős” része. Eredetileg az előénekes a lépcsőn (gradus) énekelt, énekére a nép a refrénnel válaszolt (repetenda).
- ⁵⁹ *Úrhegyi Karolina* (1826–1904) Úrhegyi Alajos szoprán énekesnő lánya, a veszprémi székesegyház kórusának szólistája volt. Két testvére, Ú. Alojzia (1824–1913) és Ú. Klementina (1838–1916) szintén a veszprémi együttesben énekeltek magánénekesként.
- ⁶⁰ Aquinói Szent Tamás himnusza: „Üdvözlégy igaz test”.
- ⁶¹ *Stanley Sadie*, i. m. 133. p.
- ⁶² *M. Tóth Antal* (1998): Újra hallom szép szavát (Veszprém zenéje 1762-től a kiegyezésig). Veszprém, Új Horizont, 91. p.
- ⁶³ A művet Mozart eredetileg 1773-ban Tobias Philipp Geber báró udvari tanácsos és alkancellár kérésére Bécsben írt, aki a „Thamos, Egyiptom királya” című színdarabjához rendelt néhány kórust és zenekari darabot. A kísérőzenét a későbbiekben Karl Martin Plümicke Lanassa című színdarabjához is alkalmazták
- ⁶⁴ *Linczenpoltz Simon* (1752–1797) Veszprémben működő zeneszerző, egyházzenesész. 8 művének kéziratát a veszprémi székesegyház kottatára őrzi. Európa-szintű zenei műveltségre utal az a kottagyűjtemény (Haydn, Mozart, Bach, Istvánffy, Vanhall, Pleyel, Gasmann és mások műveivel) amit a székesegyház kórusára hagyott.
- ⁶⁵ *Winkler Gábor* (2004): Barangolás az operák világában II. Budapest, Tudomány, 1517. p.
- ⁶⁶ „Menjetelek hozzá és vigaszt nyújtsatok.”
- ⁶⁷ Zenetörténeti érdekesség, hogy Mozart ezt a részletet az opera bécsi bemutatóján elhagyta. Ma azonban ez az egyik legnépszerűbb Mozart tenorária.
- ⁶⁸ *Kopácsy József* (1775–1847) székesfehérvári, majd 1825-től veszprémi püspök, 1839-től esztergomi érsek volt. Felvilágosodott szellemű, a zenét pártoló főpap volt, akit a Magyar Tudományos Akadémia is tagjai közé választott.
- ⁶⁹ Kevésbé tudott, hogy Mozart többek véleménye szerint a Gyulafehérváron született és néhány hónappal Mozart halála előtt Bécsben elhunyt szabadkőműves természettudós, geológus, Born Ignác (1742–1791) kívánt emléket állítani. Az opera első előadásán a Dublini Akadémia későbbi geológiai professzora, Sir Charles Giesecke (1761–1833) fiatal vándorszínészként, mint „Hr. Giesecke” az első rabszolga szerepét játszotta. (*Báldi-Papp-Weiszbürg*, i. m.)
- ⁷⁰ „Mint a szikla, meginghatatlan.”
- ⁷¹ Életrajzírói szerint 1791. augusztus 25-e körül indult feleségével és tanítványával, Süssmayrrel Prágába, és az operát a postakocsin kezdte írni. 18 nap alatt be is fejezte.

- ⁷² Johann Christian Bach (1735–1782) a „nagy” Bach legfiatalabb fia, jelentékeny zeneszerző volt. Berlinben, majd Milánóban tanult. Sikereit olasz operáival érte el. Londonban, majd Párizsban találkozott Mozarttal. Zenéje főleg Mozart szimfonikus műveire volt hatással.
- ⁷³ *Bezerédj Amália* (1804–1837) tehetséges zongorista, valószínűleg Kemény Ferenc tanítványa volt. Egy verbunkosa megjelent a Magyar nóták Veszprém vármegyéből V. kötetében. Az első magyar kottás-verses óvodás könyv, a Flóri könyve (Budapest, 1840.) szerzője.
- ⁷⁴ *M. Tóth*: i. m. 29. p.
- ⁷⁵ *Sigismund Haffner* (1756–1787) a salzburgi polgármester fia volt. Mozarttal közeli kapcsolatot tartott.
- ⁷⁶ *Kovács*, i. m. 337. p.
- ⁷⁷ *M. Tóth*: i. m. 29. p.
- ⁷⁸ *Franz Gleissner* (1761–1818) német zeneszerző, müncheni udvari zenész volt. Az ő műveit adta ki elsőként litográfiával a müncheni Falterkiadó. Mozart műveit (jóval Köchel előtt) tematikusan rendezte.
- ⁷⁹ *Johann Simon Mayr* (1763–1845) Itáliában működött bajor származású zeneszerző. Több mint 70 operájával az olasz operairodalom egyik vezető egyénisége volt. Mozart zenéje hatott művészetére. Tanítványa volt többek között Gaetano Donizetti (1797–1848). 1802-től a bergamói S. Maria Maggiore-templom karmestere és a zeneiskola tanára lett.
- ⁸⁰ *František Xaver Brixi* (1732–1771) cseh zeneszerző, orgonista, a prágai Szent Vítus székesegyház karnagya volt. Főleg egyházzenei műveket komponált. A 18. század egyik legnépszerűbb komponistája volt Csehországban, Morvaországban, Ausztriában, Bajorországban és Sziléziában. Brixi volt a cseh klasszicizmus legjelentősebb muzsikusa. Veszprémben 1780–1790 között négy nagyobb egyházzenei alkotásának a kottaanyagát szerezték be. Ezeket a műveket az egész 19. század során gyakran adták elő.
- ⁸¹ *Cajetan Vogel, Abbé* (1747–1794) cseh egyházzenesz, orgonista, katolikus pap. Mysliveček volt a tanára. Saját korában művei népszerűek voltak. Veszprémben hat zenekaros miséjének és több kisebb egyházzenei alkotásának a kottáját másolták le. Művei a 19. század első évtizedeiben a gyakran előadott alkotások közé tartoztak Veszprémben.
- ⁸² *Ritter Lőrinc* (1864–1941), osztrák származású, Mariazellben született egyházzenesz volt. 1884-ben került orgonistaként Veszprémbe, majd 1908-tól haláláig zeneigazgatóként működött a székesegyházban. Orgonán és zongorán kívül hegedűn és brácsán is jól játszott.
- ⁸³ *Zámbó István* (1996): Veszprém zenei múltja. In: Somfai Balázs (Szerk.): Négy évtized kadenciája. Veszprém, Városi Művelődési Központ, 9. p.
- ⁸⁴ *Mátrai (Matuschek) László* (1848–1908) 1867-ben került Veszprémbe. Behm József halála után a püspök 1886-ban ideiglenes, majd végleges karnagnak nevezte ki. Széles műveltségű muzsikusként, művei az érseki kottatárban találhatók. Részletes életrajza Pfeiffer János, Szigeti Kilián: A veszprémi székesegyház története (München, Aurora, 108. p.) című könyvében olvasható.
- ⁸⁵ *M. Tóth Antal*: Emlékezés Gaal Sándorra. Napló, 1992. szeptember 25. 5. p.
- ⁸⁶ A „Liedertafel” eredetileg a 19. század elején Berlinben létrejött férfiak („dalos asztaltársaság”) volt, amely a későbbiekben a hasonló típusú dalárdák mintájául szolgált.
- ⁸⁷ *Zámbó*: i. m. 16. p.
- ⁸⁸ *Zámbó*: i. m. 17. p.
- ⁸⁹ *Brodsky Ferenc* (1902–1974) gordonkaművész, zenetanár, zenei író volt. 1934–1942 között Veszprémben gordonkatanárként és a zeneiskola igazgatójaként működött. Ez idő alatt megírta a veszprémi Harmónia (1940) és a Veszprémvármegyei Zenetársaság (1943) történetét. Kiváló zenetörténész, a historikus igényű régizene játszás első magyarországi képviselője volt.
- ⁹⁰ Mozart emlékhangverseny Veszprémben. Veszprémi Hírlap, 1942. február 18. 2. p.
- ⁹¹ *Horváth Cirill* (1914–1982) zeneszerző, székesegyházi karnagy, 1960-tól egyházmegyei zeneigazgató 1945-ben hozta létre a veszprémi székesegyház Szent Mihály vegyeskarát, amely rövid időn belül a város vezető zenei együttesévé fejlődött. Nyilvános ún. egyházzenei áhítatok keretében a zeneirodalom jelentős alkotásait adták elő. A kórus működése a későbbiekben a szertartások közreműködésére korlátozódott. Nyilvános hangversenyeket ismét csak 1959 után adhattak.

- ⁹² *Lechner László* (2002) *Alma Mater a veszprémi várban*. Veszprém, A veszprémi Piarista Gimnázium öregdiákjai, 94. p.
- ⁹³ Mozart kisoperájának bemutatására készülnek a veszprémi zenebarátok. Középdunántúli Napló, 1960. április 21. 3. p.
- ⁹⁴ A várostörténeti jelentőségű zenei esemény 1965. május 23-án volt. Veszprém Város Vegyeskarát és a városi szimfonikus zenekart Zámbo István vezényelte, a szólókat Werner Mária, Barlay Zsuzsa, Réti József és Marczis Demeter énekelték.
- ⁹⁵ *M. Tóth Antal* (1987): *Harminc év krónikája (1956-1986)*. Veszprém, Művelődési Központ, 70. p.
- ⁹⁶ *Bakonyi hangok III.* Veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaság, vezényel: Kollár Kálmán (1997) Pécs, do-lá stúdió.
- ⁹⁷ Rothstädterné Bujdosó Ágnes (Veszprém, Cserhát lkt. 5/c), Kuruczné Horváth Viktória (Veszprém, Munkácsy Mihály u. 1/g.), Káté István (Veszprém, Cserhát lkt. 2/a.), és Kováts Péter (Veszprém, Juhar u. 35.) zenetanároknak, az együttesek tagjainak közlése alapján.
- ⁹⁸ *Mozart és ...*, Mendelssohn-bérlet, Veszprémi Egyetem Aula

Az írni-olvasni tudás alakulása Veszprémben a 19. században

HUDI JÓZSEF

AZ ANALFABÉTIZMUS FELSZÁMOLÁSA, az írásos kultúra tömeges elsajátítása több évszázados folyamat volt Európa történetében. E hosszú távú kulturális folyamat – nevezhetjük kulturális forradalomnak is –, a kontinens fejlettebb régióiban átfogta a XVI–XIX. századokat, a peremterületeken pedig átívelt a XX. századra is.

Az alfabetizáció rendszeres kutatása csak az elmúlt négy-öt évtizedben, főként az 1960-as évek második felétől indult meg Nyugat-Európában.¹ Magyarországon az 1970-es években születtek meg az első eredmények, bár megjegyezhetjük, hogy nem előzmények nélkül. Az iskolatörténeti munkák ugyanis érintőlegesen már jóval korábban foglalkoztak az oktatás eredményességének mérésével. A történeti segédtudományok művelői és a közigazgatástörténettel foglalkozók szintén tettek észrevételeket az írásbeliség elterjedésével kapcsolatban.

Aligha kétséges, hogy a magyarországi alfabetizáció-kutatást a rossz forrásadottságok is nehezítették. Míg ugyanis Nyugat-Európában kitűnő, a népesség egészére vonatkozó források (pl. a házasságot kötők aláírását megőrző házassági anyakönyvek) megkönnyítették a kutatók munkáját, addig nálunk csak korlátozott érvényességű adatsorokkal számolhattak a történészek. Az első lökést a kutatásnak Benda Kálmán 1977-ben megjelent tanulmánya adta, amely a dunántúli úrbéres parasztság iskoláztatását és írni tudását vizsgálta az iskolai összeírások, illetőleg a Mária Terézia-féle úrbérrendezés során (1768 után) az egyes települések szintjén keletkezett adatfelvétel, az ún. 9 kérdőpont névaláírásai alapján. Ebből megtudhatjuk, hogy a mezővárosi-községi elöljáróknak – a felmérés hitelesítőinek – ekkoriban legfeljebb 15 %-a értett a betűvetéshez. Ennél még kisebb lehetett a parasztság egészének írni tudása. A nőknél még szerényebb írástudást feltételezhetünk, mivel őket – ha egyáltalán jártak iskolába –, rendszerint csak olvasni tanították meg.

Benda szerint elsősorban a gazdaságföldrajzi helyzet határozta meg az egyes megyék iskoláztatási-alfabetizációs szintjét. A paraszti árutermelésbe bekapcsolódó, a Bécs felé irányuló külkereskedelemben fontos szerepet játszó Moson, Sopron, majd Komárom, Győr, Esztergom vármegyék jártak e tekintetben az élen. Ezeket követte a középmezőnyben Tolna, Veszprém, Fejér és Vas vármegye, amelyektől messze leszakadtak az áruipactól elzárt dél-dunántúli területek (Baranya, Somogy és Zala vármegye).²

Benda úttörő kezdeményezése másokat is kutatásra ösztönzött. Miskolczi Ambrus az 1818/20. évi, bevallásra épülő erdélyi úrbéres összeírások aláírásait (a helyi elöljárók és tanúk kézjegyét), valamint az 1838-ban összeállított, az uralkodó számára készült hűség- eskü-nyilatkozatokat vizsgálta meg közelebbről. Megállapította, hogy Erdélyben az úrbéres népességnek mintegy 1–1,5 %-a tudta aláírni a nevét 1820 táján, de ez az átlagérték

rendkívüli szélsőségeket takart. Székelyföldön sokkal jobb volt a helyzet: itt a helységeknek 17 %-ában, míg ezen belül, a legfejlettebb Udvarhelyszéken a helységeknek 90 %-ában akadt írástudó fátens. A városi értelmiség, a szász szabad parasztság, a kisenemesség és határország körében volt a legelterjedtebb az írástudás, vagyis azokban a társadalmi rétegekben, amelyek a személyi szabadság magasabb fokán álltak. 1838-ban a közvéleményt reprezentáló rétegek tagjainak a Székelyföldön 54, a vármegyékben 39, a Partiumban 22 %-a írta alá a nevét. A fejlettebb városokban – az 1791 után fejlődésnek köszönhetően – ekkor a polgárságnak már a többsége írástudó volt. Tanulásként szűrte le azt is, hogy nem csupán a földrajzi tényezők befolyásolták az alfabetizációt – mint Benda állította –, hanem a társadalmi tényezők is. A társadalmi szabadság minimumának meg kell lennie ahhoz, hogy az írástudás szükségletté váljék.³

A kutatások ezt követően újabb és újabb forrástípusokat hasznosítottak. Tóth István György a körmendi uradalom magyar, horvát és német településeinek alfabetizációját tágabb keretben, a XVI–XIX. században követte nyomon főként a záloglevelek, adásvételi szerződések és más gazdasági jellegű iratok segítségével. A Batthyány-uradalom gazdag levéltári anyaga számos kitűnő megfigyelésre adott alkalmat.⁴ Nyugat-magyarországi alapkutatásainak térbeli és tematikai kibővítésével az 1990-es évek közepén elkészítette Magyarország kora újkori alfabetizációját bemutató összefoglaló munkáját.⁵

Jómagam először az 1849 elején kikényszerített Veszprém vármegyei császári hűségeskü aláírásainak elemzését végeztem el, amelyek nemcsak az egyes települések előjáróinak, hanem a lakosok egy szélesebb körének írni tudására is adatokat szolgáltatottak.⁶ A vizsgálat kimutatta, hogy az 1770-es évek óta óriási fejlődés ment végbe. Míg akkor a falvak közel 90 %-ában egyetlen előjáró sem írta alá a nevét, addig 1849-re megfordult az arány: csak 14 olyan község akadt (a községek 9,5 %-a), amelyben egyetlen előjáró sem írta alá a nevét. (Egyébként a falvak 36 %-ában minden előjáró tudott írni.)

Az 1980-as évek második felében a hiteleshelyi örökvallás (*fassio perennalis*) felhasználási lehetőségeivel kísérleteztem. Bebizonyosodott, hogy a XVIII. század közepétől a veszprémi székeskáptalan (gyakorlatilag a veszprémi püspökség működési területén) nyomon lehet követni az írásbeliség kiszélesedését (ezt az egy-egy településre eső bevallások száma mutatja), valamint az írni tudás fejlődését. E forrástípus elsősorban a nemesség különféle rétegei alfabetizációjának megismeréséhez használható eredményesen. De nemcsak a nemesség, hanem a parasztság kulturális előrehaladását is mérni lehet az ún. agilis réteg vizsgálatával.⁷ E forráscsoport segítségével a nők írni tudása is megragadható.⁸

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy lehetőségeink tovább tágíthatók, hiszen több olyan forrástípust ismerünk, melyek jól használhatók. Melyek ezek? Vármegyei szintű vizsgálat esetén a XVIII. századi viszonyokat tükrözik a vármegyei úrbéri bizottságok (deputatiók) vizsgálati jegyzőkönyvei, melyek az úrbárium bevezetése után évi rendszerességgel fennmaradtak. Így az aláírások elemzésével egy-egy úrbéres település előjáróinak írni tudását hosszabb távon nyomon lehet követni.

Az egyes uradalmakban már a XVIII. század második felében elkezdődtek az okszerű gazdálkodás bevezetését elősegítő földrendezések, melyek tagosítási-elkülönözési perek formáját öltötték. Ezekben időnként található olyan egyezségek, bizonyságlevelek,

panaszlevelek, melyeket elvileg az úrbéres telkes gazdák mindegyike aláírt. Ha megkeressük ezek párját az 1850–60-as évek úrbéri törvényszéki peres iratanyagban, máris két időmetszetben vizsgálható egy-egy település alfabetizációs folyamata. Az 1853 után felvett telekjegyzőkönyvek, melyeket a tulajdonosok kézzel írtak el, szintén növelik a statisztikailag feldolgozható források számát.

A vármegyei szintű kutatáshoz újabban a nemességi iratokat, köztük a napóleoni háborúk során elrendelt nemesi felkelések gazdag anyagát is hasznosítani lehetett. Egy adott időpontban az írástudás mellett az olvasni tudásról is képet nyerhettünk.⁹ A magyarországi történeti antropológiai, néprajzi, társadalomtörténeti szemléletű alfabetizációs kutatás mérlegét a 2000 őszi lezajlott konferencia vonta meg.¹⁰

A lokális szintű kutatás optimális esetben az adott község, város feudális kori közigazgatási anyagára támaszkodhat. Veszprém megyében a XVIII–XIX. századokból a jobbágyközségeknek csak szórványosan maradtak fenn iratai. Szentgál és Mentshely kivételével ugyanez a nemesi (curialista) községekről is elmondható.¹¹ A rendezett tanácsú mezővárosok közül Pápa feudális kori levéltára – az 1945. évi háborús károk következtében – csak hiányosan, Veszprémé viszont csaknem teljes épségében fennmaradt. A város levéltára mellett a városra vonatkozó püspöki és káptalani levéltári iratok felhasználásával kitűnően vizsgálható Veszprém lakosságának alfabetizációja a XVIII–XIX. századokban.

Jelen írásunk ehhez az elvégzendő feladathoz kíván néhány adalékot felsorakoztatni. A város levéltárában két olyan forrás is fennmaradt, amely lehetővé teszi, hogy a lakosság bizonyos részének írni tudását 1815-ben és 1848-ban megvizsgálhassuk. Ezt követően, a kiegyezés korában már a népszámlálási statisztikák adnak megbízható tájékoztatást.

1815-ben a városi magisztrátus népgyűlést hívott össze, melyen személyesen kellett nyilatkozniuk a lakosoknak abban a nagy horderejű kérdésben, hogy vajon akarják-e a szabad királyi városi jogállást (vagyis: vállalják-e a jogi küzdelemmel együtt járó terheket) vagy sem? „A kik tehát akarói, azok egyen egyen[ként] megkérdeztettvén, a mennyibe[n] írni tudnak, saját neveiket magok ide írván; – az írást nem tudók pedig neveik után saját kezeikkel keresztet vontak” – olvashatjuk az egyezséglevélben.¹²

Ezek után 763 adózó (polgár és nem polgár, illetve földműves) fejezte ki igenlését.¹³ Az aláírások és keresztelési jegyzékek összesítésével képet alkothatunk a lakosok írástudásáról.¹⁴

1. sz. táblázat
A veszprémi adózók írástudása 1815-ben

Az adózók közül		Összesen
írni tud (%)	nem tud (%)	
357 (46,79)	406 (53,21)	763 (100)

1815-ben tehát a városi adózók 47 %-a ismerte a betűvetés tudományát, ami magas arányszám, tekintve, hogy a műveltebb rétegek (nemesség, egyházi értelmiség, uradalmi alkalmazottak, a zsidóság) nem szerepelnek az összeírásban. Ha őket is hozzászámítjuk,

azt mondhatjuk, hogy Veszprém városában a XVIII. századi iskolázatásnak, a város gazdasági virágzásának köszönhetően a XIX. század elejére megtörtént a döntő lépés: az írástudás a lakosság többségének a műveltségéhez hozzátartozott.¹⁵

A XVIII. században a többségben lévő katolikusok mellett megszakításokkal a protestánsok (evangélikusok és reformátusok) is tartottak fenn elemi iskolát.¹⁶ 1805-ben – élve a nyilvános oktatás jogával – a gazdasági életben (kereskedelemben és hiteléletben) nagy szerepet játszó zsidóság is megszervezte a maga elemi iskoláját, mely részben felváltotta a magánoktatási rendszert.¹⁷ Emellett a továbbtanulni vágyókat a helyi piarista gimnázium, a reformátusokat a pápai kollégium, az evangélikusokat a soproni líceum várta falai közé.¹⁸ A papi pályára készülő jóreményű ifjú bekerülhetett a helyi püspöki szemináriumba, a debreceni, pápai vagy sárospataki kollégiumba.¹⁹

A zsidó ifjak közül nem egy a bécsi egyetem lépcsőit koptatta. A tanítói hivatásra a Kopácsy József püspök által 1835-ben felállított veszprémi tanítóképezde készítette fel a leendő iskolamestereket.

Az összeírásból következtetni lehet a veszprémi német nemzetiségű polgárság alfabetizációs szintjére is.²⁰

2. sz. táblázat

A veszprémi német anyanyelvű adózók írástudása 1815-ben

A német adózók közül		Összesen
írni tud (%)	nem tud (%)	
92 (84,40)	17 (15,60)	109 (100,00)

A német nemzetiségű polgárok jóval magasabb írni tudását több tényezővel magyarázhatjuk. Eredeti származási helyük (Ausztriából, Csehországból, s főleg a délnémet nyelvterületekről) eleve magasabb iskolázottsági szinttel érkeztek és hogy ezt nemcsak megőrizni, hanem fejleszteni is igyekeztek, nem véletlen. Többségükben iparúzó, kereskedők voltak, akiknek az írni-olvasni tudásra jobban szükségük volt, mint a magyar földműveseknek, s a jobbára földműveléssel foglalkozó magyar kézműveseknek, akik mesterségükben csak az év egy részében foglalkoztak.²¹ A vásárokon ők jól elboldogultak az iskolában elsajátított olvasási-számolási ismeretekkel is. Ha valami írásbeli ügyben segítségükre volt szükségük, megkeresték a céhüket, a városi tanácsot, a tanítót, vagy valamely képzettebb ismerősükhöz fordultak segítségért.

Figyelemreméltó körülmény, hogy a németek az adózó népesség valamivel több, mint 14 %-át tették ki. Etnikai tudatuk erős volt, mert az összlakosságon belüli arányukat a reformkor végén is megtartották.²² Alfabetizációs szintjük azonban 1848 után jelentős mértékben csökkenhetett. A jobbágyfelszabadítás után ugyanis a környező német falvakból – Bándról, Herendről, Márkóról – felgyorsult a parasztok beáramlása a megyeszékhely mezőgazdasági övezetébe, a Tizenháromvárosba (a mai Dózsavárosba). Az ő írni tudásuk, iskolázottságuk meg sem közelítette a német iparos és kereskedő réteg színjét.

Azt, hogy a magyar és német kézműves mesterek új nemzedéke között már nem volt lényeges különbség, azt az 1848. évi veszprémi iparos összeírás bizonyítja.²³ Ismert, hogy Klauzál Gábor, az újonnan kinevezett első független magyar kormány földművelési, ipari és kereskedelmi minisztere 1848 tavaszán – nyilvánvalóan honvédelmi cézzal –, országos gyár- és kézművesipar-statisztikai felmérést rendelt el. Az 1848. május 26-án kelt 118/176. sz. rendelet kézműiparra vonatkozó utolsó pontja értelmében a miniszter a céhektől azt is elvárta, hogy „kiszámítandják, hogy legényeik és tanulóik mennyien írástudók és rajzképesek”.²⁴ A veszprémi céhek által készített jelentések alapján érdekes kép bontakozik ki előttünk.

3. sz. táblázat

A veszprémi céhes legények és inasok írni tudása 1848-ban

Sorsz.	A cég neve	Legények		Inasok	
		száma	írni tud	száma	írni tud
1.	Asztalos	16	16	10	10
2.	Ács, cserepes, kőműves ²⁵	147	51	19	–
3.	Bábsütő	1	1	1	1
4.	Csizmadia	65	65	38	38
5.	Csapó	91	31	30	17
6.	Fazekas	18	18	4	4
7.	Festő (kelme-)	3	3	1	1
8.	Gombkötő	5	5	1	1
9.	Kalapos	7	7	1	1
10.	Kapcás	3	3	–	–
11.	Kádár	3	3	3	3
12.	Kefekötő, kötéljártó, szítás	2	2	3	3
13.	Lakatos	7	7	5	5
14.	Magyar varga	5	5	–	–
15.	Magyar és német szabó ²⁶	30	30	16	16
16.	Nyerges és szíjgyártó	3	3	2	2
17.	Német varga	20	10	15	5
18.	Pék	9	9	5	5
19.	Posztós	6	6	–	–
20.	Szappanos	4	4	–	–
21.	Szűcs	10	10	6	6
22.	Szűrszabó	7	6	4	4
23.	Takács	6	6	6	6
24.	Tímár	8	7	–	–
26.	Tobak	9	7	2	–
	Mindösszesen	485	315	172	128

A táblázat összesítő adataiból megállapítható az írni tudók aránya:

4. sz. táblázat
Az írni tudók aránya 1848-ban a veszprémi céhes ifjúság körében

Életkori csoport	Létszám	Írni tud	(%)
Inasok	172	128	74,42
Legények	485	315	64,95
Mindösszesen	657	443	67,43

A táblázatok adatainak értelmezéséhez néhány megjegyzést kell tennünk. Először is azt, hogy az 1848. évi céhes összeírás nem teljes: több céh, illetve céhes mester jelentése hiányzik. Nincsenek benne azok (pl. a könyvkötők), akik más város céhének kötelékébe tartoztak. A táblázatból kimaradtak azok a céhek és mesterek, amelyek legényt és inast nem alkalmaztak. Az iratanyagban megtalálható pl. egy harangöntő adatlapja, aki egymaga dolgozott, rajzolni és írni is tudott. Nem kerülhettek be a statisztikába azok a céhek (pl. kovács), melyek nem válaszoltak egyértelműen (számszerűen) a feltett kérdésekre.

Az írni tudás eltérő színvonalára utalnak a különféle megjegyzések. A csizmadiákról például megtudjuk, hogy „írni sorsokhoz képest tudnak”, a szűcsökről, hogy „jobbrészen – vagyis többségükben – írni tudnak”. A gombkötőcéh is úgy nyilatkozott, hogy a legények és inasok „meglehetősen” tudnak írni. Hasonlóképpen vélekedtek az ács, cserepes és kőműves egyesült céh elöljárói, akik szerint a legények és inasok „az írásbeli gyakorlatban mindnyájan meglehetősek”. Legőszintebben, legáltalában a fazekas céh fejezte ki magát, mondván: „írnya többnyire valami keveset mindenik tud”.

A rajztudásra a céhek egy részének volt szüksége, a rajz tanítását azonban ezeknél is elhanyagolták. Rajzolni mindössze 5 kőműves céhbéli, 1 lakatos céhbéli (puskáslegény), s egy takácscéhbéli legény tudott. A hajdan népszerű takácsmesterség gyors hanyatlásáról panaszkodó céh a nyugati textilipar által romlásba döntött iparukat a „leghaszontalanabbnak” nevezte. A legtöbb céh viszont a kontárokra tett panaszt.

A céhlegények között azonban elvétve akadt olyan is, aki kiemelkedett az átlagból. Olvasta a kortárs magyar és külföldi szépirodalmat, szabad idejében tanított felesége leányoskolájában, s „kis kamorájába” félrevonulva, titokban, pislákoló gyertya fényénél naplót vezetett.²⁷

Az 1900. évi magyarországi népszámlálás adatai arról tanúskodnak, hogy a polgári korszakban Veszprémben is lényegesen csökkent az analfabéták száma és aránya.²⁸

5. sz. táblázat
 Az írni-olvasni tudók száma és aránya 1900-ban
 Pápa és Veszprém rendezett tanácsú városban

Település neve	Jelenlévő népesség	Ír és olvas	%
Pápa	17 426	13 059	74,94
Veszprém	14 114	10 558	74,81

Az összehasonlításból kitűnik, hogy Veszprém vármegye két rendezett tanácsú városában a XIX–XX. századok fordulóján azonos volt az analfabétizmus világától megszabadult lakosok aránya (75 %). A fejlődés talán elmaradt a várakozás mögött, hiszen első pillantásra azt mondhatjuk, hogy Veszprémben több, mint nyolc évtized leforgása alatt „csak” közel 30 %-kal nőtt az írni-olvasni tudó lakosok aránya.

Sajnos, a statisztika nem mutatja ki azt a változást, amely a csak olvasni tudók írástudóvá-olvasóvá válásában mutatkozott meg. Ez különösen a nők esetében volt jelentős. Említsük példaként az 1870-es népszámlálás Veszprém megyei adatait. Eszerint a megyében élő férfiaknak 57, a nőknek csak 38 %-a tudott írni és olvasni. Ezen felül a férfiaknak csak 7, a nőknek viszont 23 %-a csak olvasni tudott!²⁹ Tehát az egyik lényeges változás a két társadalmi csoport közeledésében, az írni-olvasni tudók számának növekedésében ragadható meg. A századforduló említett statisztikai adatsorai csak sejtetni engedik, hogy egyes társadalmi rétegek (kereskedő és iparos polgárság) tagjai körében megvalósult a teljes körű iskoláztatás. A tehetősebb családok fiai középfokú oktatásban is részesültek, közülük egyesek megjárták a felsőfokú intézmények valamelyikét.

Ugyanakkor a másik oldalon – a kétkezi munkások, napszámosok, szegényparasztok körében – öröklődhetett az analfabétizmus. Ők társadalmi-gazdasági helyzetük miatt gyermekeiket nem taníttatták tovább, sőt, még az elemi népiskolából is „kifogták”, ha elérkezett a tavaszi munkák ideje.

Nem felejtethjük el azt sem, hogy a vidéki munkavállalók – napszámosok, cselédek, szolgák – szintén „rontották” a város műveltségi statisztikáját, akárcsak az itt állomásozó mintegy három század katonaság.

I. Ferenc József kortársai egy ellentmondó kulturális folyamatnak voltak a haszonélvezői vagy kárvallottjai. Miközben bizonyos kulturális-művelődési kiegyenlítődés zajlott le, s kialakult a nemzeti kultúrának egy mindenki által elsajátítandónak elkönyvelt minimuma, eközben élesen elvált egymástól az elit- és népi kultúra. Bár a liberalizmus eszméin alapuló intézményrendszer egyénileg elvileg mindenki számára lehetővé tette a kultúrjavak befogadását, s ennek révén a társadalmi felemelkedést, egyes társadalmi rétegek hosszú időre a kulturális peremzónákba szorultak, ahonnan szinte lehetetlen volt kitörni. Ezeket a rétegeket megtaláljuk Veszprém városában is.

* * *

Az eddigi kutatások alapján több tanulság is leszűrhető. Befejezésül erre teszünk kísérletet.

1. Az alfabetizáció folyamatában Benda Kálmán által elsőrendűnek tartott földrajzi-gazdasági tényezők mellett fontos szerepe volt a társadalmi meghatározottságnak. 1848 előtt a család kedvező rendi helyzete éppúgy ösztönzője lehetett az iskoláztatásnak, mint a gazdasági mikro- és makrokörnyezet. Ezt bizonyítja pl. az, hogy a paraszti életmódot folytató kisbirtokos nemesek, az ún. curialisták körében, vagyis a nemesi községekben jóval magasabb volt egy-egy adott időpontban az alfabetizáció szintje, mint a szomszédos jobbágyközségekben. A nemesek számára ugyanis 1848 előtt intézményesen biztosított volt a társadalmi felemelkedés lehetősége.³⁰ Ugyanez elmondható a mezővárosokban, falvakban élő polgárokról, cívisokról, a kiváltsággal felruházott kerületek és területek lakóiról. Az állami-társadalmi modernizációval kialakult egy olyan értelmiségi réteg (honoráciorok rétege), amely szaktudása révén szerzett magának társadalmi tekintélyt és elismertséget.

A külföldi és a hazai kutatások révén világossá vált, hogy az alfabetizációnak több szintje, fokozata létezett, s élt párhuzamosan egymás mellett, kezdve attól, hogy az egyén csak olvasni tanult meg: papokat, tanítókat ismerünk a XVII–XVIII. századokból, akik kiválóan elboldogultak a tudásnak ezen a szintjén. A következő szinten az egyén már írni is megtanult az iskolában, de az írást nem gyakorolta és idővel elfelejtette. Eggyel magasabb szinten az illető az írást gyakorolta, ha nem is rendszeresen. S beszélhetünk a mai értelemben vett tudásszintről, amikor az olvasás és az írás mindennapi gyakorlattá, szükségletté vált.

2. Amíg a lakosságnak csak töredéke írt, az írásnak nem volt különösebb társadalmi presztízse. E készség általánossá válásával azonban lényegesen megváltozott a helyzet: az írástudó embert, főként, ha magasabb képzésben részesült, különös tekintély övezte – míg az írástudatlan ember a műveletlenség, bárdolatlanság jelképe lett. Ezzel kapcsolatban legyen szabad a családi „legendáriumnak” egy lapját idéznem. Anyai nagyanyám, Albrecht Gizella (szül. 1902) őrizte meg emlékezetében az édesanyjától hallott történetet. Eszerint nagyanyám nagyapja, mindszentkállai (Zala vm.) földművesként öreg korában arra volt a legbüszkébb, hogy ő „írástudó, betűvető és előljáró ember” volt a községben.

3. Benda megállapította: „...több jel szerint olvasni többen tudtak, mint írni, de ez legfőljebb néhány százalék eltérést jelenthetett”.³¹

Azóta bebizonyosodott, hogy nem egészen így fest a dolog. A félanalfabétizmus állapotában jelentős eltérés volt a csak olvasni és az olvasni-írni is tudók aránya között. E különbség az alfabetizmus terjedésével fokozatosan csökkent, majd megszűnt.

4. Az alfabetizáció folyamatában a nemek között is különbség észlelhető. Véleményem szerint kétféle fáziseltolódással is számolnunk kell a nők esetében. A nők körében megkésve kezdődött az alfabetizáció, lassabban is haladt előre. Ugyanakkor hosszú időn át nagyobb volt a „szakadék” a csak olvasni, valamint az írni-olvasni tudók között. Mindkettő a nők sajátos gazdasági-társadalmi helyzetével függött össze. A férj felügyelete alatt élő asszony működési köre a hagyományos világban a háztartásra és a gyermeknevelésre terjedt ki. Az ének- és imakönyv, az ábécéskönyv forgatásához a nép körében sokáig semmi szükség nem volt az írni tudásra. Arany Jánosnak sem édesanyja rajzolta a hamuba azokat a nevezetes betűket gyermekkorában!

Természetesen más volt a helyzet a kiváltságos társadalom középső és felső rétegeiben, ahol a nő nagyobb szabadságot élvezett, s képzsével is jobban törődtek.

5. Bizonyos időszakokban – pl. a nemzeti romantika korában – a kulturális divatirányzatok is szerepet játszottak az írni-olvasni tudás terjedésében. Ilyen divat volt a levél- és naplólírás, az emlékkönyvvezetés. Közvetetten még az utazás divatja is hozzájárult a kulturális színvonal emelkedéséhez.

6. A szakemberek és a nem szakemberek között is akadtak olyanok, akik megkérdőjelezzik a statisztikai jellegű vizsgálati módszerek megbízhatóságát. Kétkedve kérdezik: vajon mi bizonyítja, hogy aki csak „keresztet” rajzolt egy iratra, az tényleg írástudatlan volt?

Amíg az írásnak nem volt, vagy alacsony volt a társadalmi presztízse, valóban számolni kell a tévedés lehetőségével. Szerencsés forrásadottságok esetén ellenőrizhető, hogy az adott egyén tudott-e írni vagy sem. A fejlődés magasabb stádiumában, amikor már szégyellnivaló volt az analfabétizmus, kisebb az esélye annak, hogy valaki keresztet írjon, amikor „meglehetősen” megtanulta a betűvetést. Hogy mennyire, azt csak egyénenként lehetséges vizsgálni. Ha tömegesen maradtak fenn adatok, melyek egyazon nézőpontból, felosztási alapról vizsgálhatók – e lehetőségtől magunkat megfosztani nem tanácsos. Bele kell nyugodnunk abba, hogy tudásunk még a legtökéletesebb mérési módszerek esetén sem lehet teljes.

JEGYZETEK

¹ *Rudolf Schenda*: Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe. 1770–1910. Frankfurt am Main, 1970. *Reinhard Wittmann*: Der lesende Landmann. = De Bauer Mittel- und Osteuropas im Sozio-ökonomischen Wandel des 18. und 19. Jahrhunderts. Red. Ischreyt. Köln–Wien, 1973. 142–196. p.; *Furet François–Ozouf Jacques*: Lire et écrire. L’alphabétisation des Français de Calvin à Jules Ferry. Paris, 1977.; A Nyugat- és Észak-európai kutatásokról gazdag bibliográfiai adatokat közöl *Peter Burke*: Popular Culture in Early Modern Europe. Maurice Temple Ltd, London, 1978.; Újabbban bő irodalommal *Alfred Messerli–Roger Chartier* (szerk.): Lesen und Schreiben in Europa, 1500–1900. Vergleichende Pestpektive. Perspectives comparées. Perspective comparate. Basel, 2001.

² *Benda Kálmán*: Az iskoláztatás és írástudás a dunántúli parasztság körében az 1770-es években. = Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 8. (Szerk. *Kanyar József*) Kaposvár, 1977. 123–133. p. Benda nem hangsúlyozta azt, hogy ő nem a dunántúli parasztság egészének, hanem csak az úrbéres parasztságnak az írástudását vizsgálta. Az úrbéres népesség az összlakosságnak kb. 60 %-át tette ki. A kontraktuális mezővárosok, nem úrbéres települések (nemesi községek, szerződéses falvak) adatainak hiánya sötétebbé tette az összképet, bár vizsgálatuk az eredményt lényegesen nem módosította volna.

³ *Miskolczy Ambrus*: Az írni tudás és a társadalmi rétegződés Erdélyben az 1820–30-as években. = Ráday Gyűjtemény Évkönyve II. 1981. Budapest, 1982. 121–135. p.

⁴ *Tóth István György*: Iskolák és analfabéták a szentgotthárdi uradalom falvaiban. = A felvilágosodás jegyében. Tanulmányok H. Balázs Éva 70. születésnapjára. Budapest, 1985. 258–271. p.; Uő.: Írásbeliség a körmendi uradalom falvainak paraszti jogügyleteiben a XVII–XIX. században. = Levéltári Közlemények LV (1984) 32–48. p.; Uő.: Jobbágysok, hajdúk, deákok. A körmendi uradalom társadalma a 17. században. (Értekezések a történeti tudományok köréből 115.) Budapest, 1992. 117–179. p.

⁵ *Tóth István György*: Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon. Budapest, 1996.

- ⁶ *Hudi József*: Írni tudás Veszprém vármegyében a XIX. század közepén. = A Dunántúl településtörténete VII. (Szerk. *Somjai Balázs*) Veszprém, 1987. 457–465. p.
- ⁷ Agilisnek nevezték azt a jobbágyot, aki nemes lányt vett feleségül, illetve az ő fiági leszármazottait. A házassággal a jobbágy – a leánynegyed kihalása folytán – nemesi föld birtokába jutott. Mivel földje után adómentességet élvezett, személye után viszont továbbra is adózott, „félnemesnek” számított, s a szabadosok (libertini) csoportjába került.
- ⁸ *Hudi József*: Kisnemesi birtokforgalom a Káli-medence falvaiban (1800–1850). = Kapcsolatok rendszere a Káli-medence falvaiban a 18. századtól a 20. századig. (Szerk. *Lackovits Emőke*) Veszprém, 1988. 19–45. p. Az 1830-as években a többségében nemesek lakta településeken (falvakban és falusias mezővárosokban) a férfiak 70, a nők 13 %-a tudott írni. Az 1840-es években ez az arány 77:24-re emelkedett. Jellemző, hogy településként igen nagy volt a szóródás.
- ⁹ *Hudi József*: Az írni-olvasni tudás helyzete Veszprém megyében 1797-ben. = Acta Papensia II (2002) 1–2. sz. 161–172. p.
- ¹⁰ Az „Alfabetizáció az újkori Magyarországon” c. konferencia anyagát az Acta Papensia II (2002) 1–2. tematikus számában tettük közzé.
- ¹¹ Az újabb kutatások bebizonyították, hogy a református egyházközség levéltári anyaga alapján jól vizsgálható a Marcal menti Csögle XIX. századi alfabetizációja is.
- ¹² Veszprém Megyei Levéltár (VeML) V. 101. e. bb. Veszprém város feudális kori levéltára. A szabad királyi városi rangért folytatott küzdelem iratai (1746–1843), sz. n. Acta universa negotium eliberationis civitatis Wespriensis tangentia, 1815–1823.
- ¹³ Sajnos, az összeírásban csak a nevek és aláírások szerepelnek, így a forrás kevés információt ad a város korabeli társadalmáról.
- ¹⁴ Az összeírásban nem szerepelnek mindazok, akik nem tartoztak a városi magisztrátus joghatósága alá. Ezek: a nemesek, akik önálló községet alkottak, s a nemesi vármegye irányítása alatt álltak; továbbá a káptalani és püspöki uradalom különféle alkalmazottai, árendásai, akik felett az uraság diszponált. Külön csoportot jelentett a kiváltságos papság, amely – tekintettel a szemináriumra, a város egyházközmányzati szerepére – nem volt jelentéktelen. – A nemesi községről lásd *Hudi József*: A veszprémi nemesi község önkormányzata a 18–19. században. = Comitatus III (1993) 10. sz. 61–65. p.
- ¹⁵ Megállapításunk elsődlegesen a férfilakosságra vonatkozik, hiszen túlnyomórészt ők szerepelnek az összeírásban.
- ¹⁶ Az ellenreformáció miatt a protestánsok 1717–1783 között a szomszédos református falvakban taníttatták gyermekeiket mindaddig, amíg a református iskolát újjá nem szervezték (1783) és az evangélikus iskolát nem indították (1788). Az iskolatörténetről *Véghely Dezső*: Emléklapok rendezettanácsu Veszprém város múltjából. Veszprém, 1881. *Hornig Károly*: Veszprém város múltja és jelene. Veszprém, 1912. *Thúry Etele–Hodossy Lajos*: Jöjj, mondjunk hálaimát... A veszprémi református gyülekezet története. Veszprém, 1999.
- ¹⁷ *Szép Lipót*: A veszprémi izraelita hitközség iskolájának története 1805–1905. Veszprém, 1905. *Hudi József*: A Veszprém megyei zsidóság elemi oktatása a reformkorban. = Megyei Pedagógiai Híradó (1984) 3. sz. 11–17. p.; *Uő.*: Veszprém város elemi oktatása a reformkorban. I–III. = Megyei Pedagógiai Körkép (1984) 5. sz. 25–27. p., (1985) 3. sz. 29–36. p., 4. sz. 27–33. p.
- ¹⁸ *Győrffy Sándor–Hunyadi Zoltán* (szerk.): A soproni líceum. Budapest, 1986.
- ¹⁹ A sárospataki főiskola története. Latinul írta *Szombathi János*, fordította *Gulyás József*, a fordítást átvizsgálta, javította és jegyzetekkel bővítette *Gulyás Gerzson*. Sárospatak, 1919.; *Bajkó Mátyás*: Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban. Budapest, 1976.; *Trócsányi Zsolt* (szerk.): A pápai kollégium története. Budapest, 1981.; *Barcza József* (szerk.): A debreceni református kollégium története. Budapest, 1988.
- ²⁰ Nem tekintettük németnek azt, aki németes hangzású nevet használt, de nem németül, vagy németesen (a magyartól eltérő szórenddel) írta alá a nevét.

- ²¹ *Eperjessy Géza*: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686–1848). Budapest, 1967. 46–67. p.
- ²² 1847-ben Veszprém lakossága 13 846 fő volt, ebből német anyanyelvűnek számított 1 974 (14,26 %). A 862 zsidót (6,22 %) a héber anyanyelvűek közé számították. = VeML IV. 1. b. Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai. 94/1848. sz. *Rosos István* alispán nyomtatott jelentése az 1847. évről.
- ²³ VeML V. 102. h. Veszprém város feudális kori levéltára. Összeírások. Iparosok összeírása, 1848. Az összeírás elemzésénél figyelembe veendő, hogy a céhek 1848 júliusában készítették el a jelentéseiket. Ebben azok a személyek már nem szerepelnek, akik önként beálltak az 1848 júniusában szervezett 6. sz. (veszprémi) honvédszászlóaljba, melyet Délvidékre a szerb felkelők ellen vezényeltek.
- ²⁴ Uo. *Klauzál Gábor* földművelési, ipari és kereskedelmi miniszter 118/176. sz. rendelete. Budapest, 1848. május 26. – A megyehatóság, a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány július 7-én 1329/1848. szám alatt tárgyalta a fölhívást, s elrendelte, hogy a települések 8 napon belül adják be jelentésüket. A Veszprém városi tanácshoz július 14-én érkezett meg *Cseresnyés István* járási főszolgabíró körrendelete. A városi tanács másnap 511/1848. szám alatt iktatta az ügyiratot. A kért táblás kimutatást a céhek július 22-ig beadott jelentései alapján terjesztették fel a vármegyének.
- ²⁵ Több rokon szakma képviselői egy ún. vegyes céhbe tömörültek.
- ²⁶ A két céh adatait együttvéve adták meg.
- ²⁷ *Francsics Károly* veszprémi borbélylegényről van szó, akinek feljegyzései részben hozzáférhetők: *Francsics Károly*: Kis kamorámban gyertyát gyűjték. (Vál. és sajtó alá rend. *Vörös Károly*). Budapest, 1973.; *Francsics Károly* visszaemlékezései. (Sajtó alá rend. és szerk. *Hudi József*) Pápa, 2001. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 3.)
- ²⁸ A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, I. kötet. Budapest, 1902. 156–159. p.
- ²⁹ A Magyar Korona országaiban az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. Pest, 1871. 231. p.
- ³⁰ A kérdéskörrel átfogóan *Kósa László*: „Hét szilvafa árnyékában”. A nemesség alsó rétegének élete és mentalitása a rendi társadalom utolsó évtizedeiben Magyarországon. Budapest, 2001.
- ³¹ *Benda*: i. m. 132. p.

A veszprémi Benedekhegy története

VERESS D. CSABA

AZ ÉVSZÁZADOK VÉGTELEN HOSSZÚ SORÁN ÁT ALAKULT KI a mai Veszprém ősi történelmi magja, a Várhegy és az ahhoz északi irányban szorosan kapcsolódó Benedek-szikla („1275: sub fronte rupis S. Benedicti”), mai ismertebb nevén: Benedekhegy.

Ez a rendkívül látványos földtani képződmény dolomitközetből áll. A dolomit a földtani középkor (mezozoikum) kezdetén, a mintegy 230–200 millió évvel ezelőtti triász geológiai korszakban alakult ki 50–200 méter vastagságú üledékrétegben egy őstenger aljzatán. Miután ez az őstenger mintegy százmillió éve eltűnt, az üledékréteg megszilárdult. 40–50 millió éve, az eocén geológiai korszakban a földtani kéregmozgások – ekkor gyűrődtek fel az Alpok és a Kárpátok hegyláncai –, széttördelték ezt a dolomitnak nevezett kőzetréteget. Többek között egy hatalmas törésvonal alakult ki a mai Bakony hegységtől délre is. A gigantikus földkéregmozgások során újra tenger borította el ezt a térséget, mely újabb – mészmárga, márga és mészkő – lerakódási rétegeket hozott létre. Miután ez a tenger is levonult kb. 25 millió éve, az újra és újra meginduló hatalmas földtani kéregmozgások során Veszprém térségében különösen markáns dolomit sziklaképződmények alakultak ki a mai Bakony hegység és a Balaton-felvidék közti törésvonal déli szélén. (A Balaton ekkor még nem létezett, ez mintegy 30 000 éve jött létre egy újabb, kisebb földmozgás során.)

E kéregmozgások során kialakult a mai Várhegy kb. 300 méter hosszú és kb. 80–100 méter széles dolomit sziklatömbje, mely kb. 40 méterre emelkedett ki a fennsíkot összeszabdáló völgyek-szakadékok fenékszintje fölé. A Várhegyet nyugatról övező egyik törésvonal ugyanakkor természetes vízlevezetőjévé vált a Várhegytől délre magasodó fennsíkknak. Ez a természetes vízlevezető árok – a magyar középkorban „Kecskeaszó”-nak, majd „Ördögárok”-nak nevezett időszakos vízfolyás – az évmilliók alatt kimosott medrével végleg leválasztotta a Várhegyet a tőle nyugatra húzódó (mai nevén: Jeruzsálemhegynek nevezett) magaslatokról.

A Várhegy dolomittömbjének északi végén – mintegy 150 méter hosszú és 15–30 méter széles – sziklagerinc alakult ki a geológiai középkor végén. A sziklagerinc nyugati oldala végig függőleges sziklafal, keleti oldala valamivel lejtősebb oldalú, északi vége szirtfokszerűen szakad le 25–30 méteres mélységbe.

Az ember csak kb. 75–50 ezer éve, az őskőkor idején jelent meg ezen a tájon.

A Várhegyen – és annak északi sziklanyúlványán (a mai Benedekhegyen) – mintegy hatezer éve – jelent meg egy északnyugati irányból vándorló népcsoport. A régészet ezt a népet – jellegzetes edénycserép-díszítéséről – a „vonaldíszítéses kerámia” népének nevezi. Ezek a jellegzetes edénytöredékek, tűzhely- és telephely-maradványok a Benedekhegy több pontján előkerültek a veszprémi Bakonyi Múzeum 1905. évi ásatásai során. A

leletekből megállapítható, hogy a vízközeli és jól védhető Várhegy és északi sziklanyúlványa hatezer év óta lakott.

A vonaldíszes kerámia népének közel ezeréves ittlakása után újabb népcsoportok jelentek meg északnyugat felől. Ez a nép is alapvetően a csiszolt követ (kőbalták, kővésők), a pattintott kőpengéket és a csontot használta szerszámanyagul, de már ismerte a vörösrezet is, s halottait nem földbe temette zsugorított testhelyzetben, hanem a halottak tetemeit máglyán elégette. Ez a népcsoport is megszállta a Várhegyet és a mai Benedekhegyet, de faluszerű településeik éltek a környező magaslatok fennsíkjain (pl. a Várhegytől keletre, a mai Séd patak aranyosvölgyi szakasza feletti platón, az ún. Pléh-szőlők területén, a Jutasi út és Munkácsy utca kereszteződésében).

A fenti, ún. badeni kultúrát szervesen követte a lengyeli kultúra, amely újra zsugorított testhelyzetben temette halottait. Ez a kultúra mintegy 4000–4500 éve uralta a tüskebozóttal, karókerítéssel megerősített Várhegyet és Benedekhegyet. Faluhelyeik Veszprém számos helyén (Nádortelep, Újtelep stb.) előkerültek.

Még a lengyeli kultúra uralta a térséget, mikor egy újabb népcsoport vándorolt – többek között – Veszprém térségébe. A régészet ezt a népességet a zóki kultúra népének nevezi, s ez a nép elégette halottait. Kultúrájuk legjellegzetesebb megnyilvánulása az volt, hogy sötétszürkére égetett edényeiket fehér, mészbetétes motívumokkal díszítették. Ez a nép volt az első, amely a Várhegyet és annak északi sziklanyúlványát már maradandó föld- és kőszáncokkal megerősítette. Ez a fekete és vörös színre égetett őskori földszánc képezi alapját a későbbi, már a magyarok idejében épített kő várfalaknak. Ez a kultúra mintegy 3500 évvel ezelőtt évszázadokon át uralta a Várhegyet és északi sziklanyúlványát. Jellemző edénykéikkel teli, égetéses sírhelyeik a város szinte minden pontján (pl. megyei kórház, húszemeletes körzete, a két említett erődített lakóhely körüli magaslatok stb.) előkerültek.

Mintegy 3300–3100 évvel ezelőtt – északnyugat-nyugat felől – egy újabb, harcias nép – már bronzból készült fegyverzetével – hatolt be ebbe a térségbe is, s elsöpörte a „mészbetétes edények” népét.

A történettudomány a halomsíros és urnasíros kultúrák népcsoportjait a mai Ausztria területén élő, és abból az irányból támadó (és a mai ún. délszláv népek génjeiben ma is élő!) illyr népcsoportnak véli, melynek egyik csoportja – a pannonok – mai napig névadói a manapság Dunántúlnak nevezett földrajzi térségnek. Embertani ismérveik még napjainkban is jól felismerhetők a mai dunántúli magyar népességben. Az „illyr-pannon” törzsek csoportjai ugyancsak megszállták és tovább erődítették a Várhegyet és északi sziklanyúlványát.

Az égetéses temetkezést alkalmazó halomsíros, majd az ezt követő urnasíros kultúrák népessége a késői bronzkort, illetve a korai vaskort hordozta ebben a térségben is, mintegy 1000–1200 éven át, kb. 3200–2000 évvel ezelőtt. Sokáig nem háborgatta őket senki, majd kb. 2300 évvel ezelőtt – korábbi nyugati szomszédaik –, a kelta törzsek egy része tört rájuk a mai Csehország és Ausztria felől, már vasfegyverekkel. Évszázados háborúk dúltak a hatalmas földvárakba húzódó illyr-pannonok, valamint a kelták között. Az illyrek ekkor építették saját védelmükre a Bakonyban ma is látható hatalmas földvárakat, valamint a Balaton-felvidéki földvárakat: köztük a tihanyi Óvárat, a szentkirályszabadjai Kőhegy

földvárat, illetve ők építették ki véglegesen a Várhegy földsáncait, továbbá megerősítették annak északi sziklanyúlványát, a mai Benedekhegyet.

Az illyr-pannon és a kelta háborúskodások során a Várhegy erődítései – az eddigi megfigyelések szerint – nem kerültek a kelták kezére. Az évszázados illyr-kelta háborúkat a szomszédos – a mai Ausztria és Horvátország – területeket uraló római hatalom kihasználta, s mindkét népet leigázva, mintegy 400 évre elfoglalták a mai Dunántúlt (Provincia Pannonia).

A régészeti adatok arra utalnak, hogy a hódító római hadsereg megtiltotta a leigázott őslakosságnak – mind az illyr-pannonoknak, mind a keltáknak – a régi földvárak használatát. Nyilván saját érdekükben. A Várhegyen valamicske élet jelei mutatkoztak a feltárások nyomán, de a mai Benedekhegyről római kori leletek eddig még nem kerültek elő.

Míg az őskor eddigi népei szinte mindig nyugat felől törtek erre, a III. és IV. századtól kezdve egyre több keleti nép nyomult be a Kárpát-medencébe, illetve a Dunántúlra is. Ezek a keleti-germán és hun népek több évszázados háborúk után végül is kivonulásra kényszerítették a Dunántúlról a római hadsereget és népességét. Vannak olyan elképzelések, hogy egyes romanizálódott római néptörödékek tovább éltek a Balaton-felvidéken. Erre utalnának a keszthelyi kultúrának nevezett – a nomád keleti beözönlők régészeti hagyatékától valóban különböző – régészeti leletek. Ezek behódoltak az 568-tól és a 670-es évek körül beözönlő és magukat avarnak nevező népességnek. Ezek az onogurok (hungarusok) egyes vélemények szerint már a mai magyarságnak első bevándorló hullámai lehettek.

A Várhegyen kétségtelenül előkerültek „avarkori” leletek (a Benedekhegyen viszont még nem), és az avarok veszprémi jelenlétét igazolja a Dózsavárostól északra feltárt hatalmas avar temető. Hasonló – kisebb méretű – temető került elő a mai város keleti részén, a mai Tölgyfa utca helyén. Ezt a fenti feltételezést erősíti az a tény, hogy a rendkívül képes adatokat közlő Anonymus Gesta Ungarorum című gestájában (nem hiteles krónikájában) azt írta, hogy a magyarok Pannónia elpusztításakor (De deuastetione Pannonie) egyik – Ösbő és Őse kapitányok vezetése alatt, s Pét mezején gyülekező – serege megtámadta és megostromolta Veszprém várát (ciuitatem Bezprem), melyet római katonák (Romanos militias) védelmeztek. Ezt, mármint a rómaiakat, még ötször megemlíti a könyv 48. fejezetében (De ciuitate Bezprem).

A Várhegy (a Benedekheggyel együtt) és az egész környék a két magyar kapitány nemzetségének – a Szalók (Zolocucu) nemzetség – birtokába került a 900. év nyarán. Közel ötven év után – 950 körül – a nagyfejedelemi Turul nemzetség kezére került Veszprém és környéke. A XI. század végén írott és hiteles Kisebbségi legenda (Legenda Minor) szerint Veszprém vára a nagyfejedelem – bár a szövegben a „király” szó szerepel –, szállás- és tartózkodási helye volt. Itt, e vár közelében zajlott le István nagyfejedelem és Koppány (nem tudjuk pontosan, hogy ki volt) közti döntő, István győzelmével végződő ütközet.

A Várhegyet is megszálló magyarok nyilván a mai Benedekhegyet is megszállták. A veszprémi Bakony Múzeum 1905. évi ásatásakor Laczkó Dezső múzeumiigazgató az egyik leletanyagot (melyet a Benedekhegyen találtak), – konkrétan: egy kengyel- és egy zablavasat, egy nyílhegyet, gyöngyöket és csonteszközöket –, honfoglaláskori leleteknek

minősítette dolgozatában (1908). A múzeumi szakemberek később, 1969-ben (bár a leletek ekkora már elkallódtak), megkérdőjelezték a leletek korát.

A Várhegy északi sziklanyúlványát írásban először egy 1275-ben készített iratban nevezték meg „Szent Benedek sziklájának homlokzata alatt” (sub fronte rupis S. Benedicti) megfogalmazásban. Ezt követően csaknem kétszáz évvel később történik róla újra említés, pontosan ugyanabban a megfogalmazásban és újra „szikla” formában: „sub rupe S. Benedicti” (1437). Viszont a közvetlen környékét annál többet emlegették a középkorban. Ugyanis akkoriban Veszprém várának főkapuja pontosan szemben volt a Szent Benedek sziklával. A korai időkben – a X–XIII. századokban – ugyanis a Várhegy déli vége alatt, a „Beszedkő”-nek nevezett sziklatömb magasodott (1749-ben robbantották fel puskaporral), s közelében még 1332-ben is szántóföldek húzódtak. A Várhegy déli kétharmada csak silány – valószínűleg még őskori – sáncokkal volt megerősítve. A Várhegynek ezt az alsó kétharmadát feltehetően csak a várbeli szolgáló népek lakták, és itt nagyjából a mai törvényszék épületei helyén állt a Mindenszentekről elnevezett prépostság és temploma (vagy kápolnája). Ezért a Várhegynek ezt a déli kétharmadát Mindenszentek várának (castrum Omnium Sanctorum) nevezték az 1307., 1318. és az 1338. években datált iratokban. A lakosság temetője részben a mai Simoga-ház (1798) és udvara alatt húzódik néhány centiméterre a földfelszín alatt. Itt a későbbi déli főkapu építése során lesüllyesztették az eredeti talajszintet.

A X–XIII. századokban Veszprém kőből kiépült vára csak a Várhegy északi egyharmadán állott. Déli védőfala a mai székesegyházi plébánia épületének vonalán húzódott nyugat-keleti irányban. Ezen a viszonylagosan szűk területen zsúfolódtak össze a Szent Mihály-bazilika, a királynéi, a püspöki (illetve várispáni) paloták, valamint más épületek. A vár főkapuja – toronnyal megerősítve – a bazilika szentélye mögött nyílt, s lejtősen ereszkedett le addig a „nyeregig”, melyen túl már a Szent Benedek sziklájára felvezető út kezdődött, illetve amiről a keleti és a nyugati várfeljáró indult lefelé. (A helyzet ma is ez.)

A keleti várfeljáró a középkorban a székeskáptalan hűbéri tulajdonában lévő Sárszeg városrésze (1484: vicus Sarzegh) vezetett. Szinte a lejáró tövében folydogáló „veszprémi víz” (1377: Bezprem vize) – mai nevén Séd patakhoz egy malomárok kitérője csatlakozott. (Ezt a malomárkot – mely az ún. Szerelem-szigetet ölelte át –, az 1950-es években töltötték fel.) A malomárokban felduzzasztott víz hajtotta már a X–XI. századokban ott működő vízimalmot. A bakonybéli bencés rendi apátság 1086. évi birtokösszeírása szerint ez a „Veszprém várának falai alatt” (sub muro Bezprem civitatis) működő malom Árpád-házi I. András magyar király (1046–1060) adományozása folytán került az apátság birtokába. Ez a malom az évszázadok során sokszor nevet cserélt. Legutóbbi neve – Úrkúti malom – csak az 1851. év óta használatos. A „Veszprémi-víz” nevű patak csak az 1730-as évek óta viseli a Séd nevet.

A bakonybéli apátság – ismeretlen nevű – malmával szemben, a Veszprémi-víz (Séd) és a Szent Benedek-szikla keleti (meglehetősen meredek, de bozóttal, bokrokkal benőtt) oldala között egy házsor húzódott. Nincs rá vonatkozó középkori írásos adat, de biztosra vehetjük, hogy a folyóvíz közelsége miatt már ekkor itt volt a finom, pergamen bőrt cserző tobakok utcája, az először 1737-ben nevén feljegyzett Tobak utca. (Az 1927. évi város-

terképen kilenc házhely, illetve házikó, részben a Benedekhegy – már említett – keleti oldalába fúrva-ásva.)

A tobakok utcája felett a Benedekhegy északi orma emelkedett. Ennek tövében egy, az ősidőkben alámosott és lebillent hatalmas szikla tövében, a „Szent Benedek-szikla homlokzata alatt” („sub fronte rupis S. Benedicti”), a „Veszprém-vize” mellett működő malom, a Szent Katalin városrészben („...vicum Sancte Catherine dictum”) – IV. (Kun) László magyar király felesége, Izabella királyné 1275-ben a közeli Szent Katalin női kolostornak adományozta. A malom több mint kétszáz éven át volt a kolostor tulajdona, s 1492-ben a veszprémi káptalan vásárolta meg a zárda egyéb ingatlanaival együtt.

A káptalan tulajdonában lévő Sárszeg városrész (1484: vicus Sartegh) a Benedekhegytől keletre emelkedő Sárszeghegy (1484: in monte Saarszeghegye) tövében, a mai Kertalja és Árpád utcák alatt terült el, a Veszprémi-víz (Séd) elmocsarasodott, nagy kanyarulata közelében. Ezt az elmocsarasodott völgyet nevezték a középkorban Búdöstő völgyének (1395: inter vallem Bydestow). A völgytől keletre emelkedő magaslatokon terült el plébániatemplomával a Szent István városrész (1490: in civitate Wesprimiensi in vico Zenth Iwan). Napjainkban a Sárszeg városrész a Buhim nevet (1745: Bohény-völgy), a Szent István városrészt Cserhát városrésznek (az 1780-as évektől) nevezik.

A Sárszeg városrészt nevezték „keleti káptalan”-nak is, ahonnan egy utca vezetett a Benedekhegy orma alatt működő malom mellett a Szent Katalin-zárdához, illetve azon át a másik káptalani városrészhez, a „nyugati káptalan”-hoz (capituli occidentalis), amely zömében a Szent Margit-szeg városrészből állt. (1467: via communis, que de Capitulo occidentali ducit ad ecclesiam beate Catharine in suburbio castris Wesprimiensi fundatum.)

A Szent Benedek sziklája északnyugati oromzata alatt állt az 1200-as évek eleje óta a Szent Katalin-apácakolostor. A körülötte elterülő Szent Katalin-völgyben terült el a Szent Katalin városrész (1275: vicum Sancte Catherine dictum) vagy Szent Katalin asszony szege (1467: Zentkatherina azzonzege). Ennek a városrésznek a közepén volt az északról és nyugatról magaslatok által körülölelt Szent Katalin-apácázárda. A köztudatban élő 1240. év nem az alapítási év, hanem ebben az évben adományozott a kolostornak birtokokat Bertalan veszprémi püspök. Ez abból számítható ki, hogy a későbbi Margit-legendában (1276 után) olyan tanúk is szerepeltek, akik életük nagy részét ott töltötték már, mielőtt a Nyulak-szigeti kolostorba kerültek. A kolostor eredetileg egy ún. „beginna” (szesztra) közösség volt, ahol korábbi léha életüket jóvátenni akaró, vezeklő nők éltek szigorú közösségben. Itt élt a XIII. század első felében Veszprémi boldog Ilona is, aki példátlanul szent életet élt, számtalan csoda történt a környezetében, betegeket gyógyított, megjelentek testén a keresztfán meghalt Jézus sebei. Halála (1241) után a sírjánál is folytatódtak a csodás gyógyulások.

Az 1241 márciusában a Magyarországra betörő mongol-tatár hadak csak 1242 februárjában tudtak behatolni a Dunántúlra. Így a veszprémi Szent Katalin-kolostor dominikánus rendi apácai még időben Dalmáciába tudtak menekülni. Az ugyancsak Dalmáciába menekült királyi család ott született, Margit nevű kislányát (sz. 1242) hároméves korától (1245-től 1252-ig) ebben a kolostorban nevelték az apácák. A szerzetesi életet élő kis királylányt – tizennyolc veszprémi apáca társaságában – 1252-ben vitték a budai királyi vár alatti dunai Nyulak-szigetére, ahol Árpád-házi IV. Béla

magyar király ott egy új, domonkos rendi kolostort építtetett kislánya és apáca társnői számára.

A Szent Katalin-kolostortól délre a „Szent Benedek szikla” függőlegesen meredek sziklafala és az ott északi irányba folyó „Veszprém-vize” (ma Séd) között – az 1950-es évekig – Káptalan (ma: Kollégium) utcában a székeskáptalan tagjainak, a kanonokoknak tulajdonában lévő házak álltak a meredek sziklafal nyugati tövében. A mai Kollégium u. 3. sz. emeletes ház tímárműhely volt, középkori előzményei ismeretlenek. Mivel nem tartozik hozzá malomárok, nem lehetett egyike a veszprémi székeskáptalan hat veszprémi malmának. Valószínűleg már a XVIII. század előtt is vízzel dolgozó tímárműhely lehetett. A Szent Katalin városrész déli felében még egy káptalani malmot említettek meg a Séd mellett. Ez a máig álló, klasszicista stílusú ún. Frick-malom, amelyhez tartozik malomárok, s szintén nagyon közel van a Szent Benedek-szikla nyugati falához és a Káptalan utcához.

A Káptalan utca déli végében, a mai Patak tér helyén, valamint a mai nyugati várfeljáró tövében terült el a X.-XIV. századi piactér. Mivel a nyugati várfeljáró is egyenesen Veszprém várának – akkori – főkapujához vezetett, a „nyugati káptalan” („capituli occidentális”) a már említett „Szent Katalin asszony szeg” és a tőle valamivel nyugatabbra elterülő „Szent Margit-szeg” („1416: in angulo sancte Margarethe”) városrészek (a mai Szent László-templom és környéke) központi tere volt.

Az 1241–1242. évi mongol-tatár támadás után – mely valószínűleg súlyosan érintette Veszprém várát és a körülötte elterülő városrészeket, „szegeket” –, a XIII–XIV. századok fordulóján megindult a Várhegy déli kétharmadának, a „Mindenszentek várának” korszerű megerősítése is. Ezzel a hatalmas erődítési építkezéssel – a XIV. század közepére – a vár főkapuja a vár déli végére került (ahol ma is van). Ezzel a vár közelében lévő legfontosabb piactér a déli kapu előtti térségbe, az ún. „Beszédkő” elnevezésű piactérré költözött (1318: „vie qua de Castro versus locum fori Bezedkeu dictum transitur”). Ez a piactér (a mai Óváros tér) a XX. század közepéig a város fő piactereként működött. A korai, X–XIV. századi piactér (a mai Patak tér) is tovább működött a középkorban, de már csak „Kispiacz” néven.

A „Szent Benedek sziklának”, illetve más néven „Szent Benedek hegynek” a magyar középkor X–XVI. századaiban pillanatnyi tudomásunk szerint semmi jelentősebb szerepe nem volt. A közelében lévő vár védelmének kiegészítésére egészen a XVII. század második feléig nem erősítették meg, nem használták fel semmire.

Az 1526. évi mohácsi katasztrófát követő több mint másfél évszázados háborúskodások során a Benedekhegynek semmi szerepe nem volt. Nem szerepelt a „két királyok háborúja” idején (1527–1541), pedig a két király – Habsburg I. Ferdinánd és Zápoly I. János királyok – párthívei 1537 októberében még Veszprém váráért is harcot vívtak.

A közvetlen török támadás veszélye az 1541–1543. évektől egyre fenyegetőbbé vált. Az első török ostromra 1552. május 15 – június 2 között került sor. A vár magyar őrsége rövid harc után átadta a várat a török hadseregnek. A Benedekhegy neve szóba sem került a közel két hétig tartó ostrom során. Majdnem kereken tizennégy évi török megszállás után, 1566. június 30-án német és magyar csapatok mintegy tizenegy órás roham során Veszprém várát visszafoglalták a török csapatoktól. A Benedekhegynek ekkor sem volt szerepe. Az 1566–1592 közti időszakban nagyarányú erődítéseket hajtottak végre Veszprém várán, de a Benedekhegyen most sem.

Kereken huszonhat év múlva, 1593. október 3-án újra török támadás érte Veszprém várát. Az ostrom másnapján – közölte Decsi János krónikájában (Miskolczi Péter várbeli személyes elbeszélése alapján) –, a várát körülzáró török csapatok hat helyen építettek ki tüzérségi ágyúállásokat a vár körül. Utolsónak, október 4-én, ágyúkat vontattak fel a vártól északra emelkedő Benedekhegy platójának legmagasabb pontjára, és onnét is ágyúzták a vár északi erődítményeit. Ezt a helyzetet jól érzékelteti a német W. P. Zimmermann korabeli rézkarca. A kép előterében a vártól keletre emelkedő Sárszeghegyen kiépített török tüzérségi állások, illetve török gyalogoskatonák láthatók. A Sárszeghegy tövében a Sárvíz patak (a mai Séd) húzódik, s jól látszik magas nyeregtetéjével és a vízkerékkel az ősi vízimalom, a jelenlegi Úrkúti malom, körülötte nyargalászó török lovaskatonákkal. A Sárvíz túlsó partján, nagyjából a mai Tobak utca helyén épületromok állnak, s jól látszik a Benedekhegy orma alatti vízimalom ugyancsak romos épülete. A Sárvíz (Séd) patak mögött pedig ott tornyosul a Benedekhegy. (A kíséző szövegben megjegyezve, hogy török temető, E. Turggisch Begrebnuss – nyilván az 1552–1566 közti török megszállás idejéből.) A Benedekhegy mögül előtűnnek a Szent Katalin asszony-szeg városrész és a Szent Katalin-apácakolostor romjai (F. Zerfalne Statt und Closter). A Benedekhegy tetején – védőkosarak között – török ágyú (vagy ágyúk) lövik éppen a Vár északi erődítményeit. Az ágyúkosarak mögül török katonák fejei látszanak, s az ostromsánc mögött, a Benedekhegy északi ormán nagyméretű török zászlót lenget a szél. A Benedekhegy és a Várhegy közti keleti várfeljárón – élén egy zászlótartóval – török gyalogság vonul felfelé a feljárón libasorban. A rézkarc felett felirat: „Vesprim. Anno 1593 jar im September”. (A „September” téves, az ostrom 1593. október 3–7. között zajlott le.)

W. P. Zimmermann rézkarcát a későbbiekben a konkrét hadiesemény elhagyásával többen utánozták, illetve másolták. Ezek között az első (ismert) rajzot 1598. évre datálták. Ezen a látképen is markánsan szerepel a vártól északra emelkedő Benedekhegy, tetején valamiféle „sírkövekkel” (?) a felirat: „Begräbnus” (temető).

Johann Siebmacher 1603. évre datált látképe is egyértelműen W. P. Zimmermann eredetijéről készült. Itt is valamiféle „sírkövek” látszanak a Benedekhegyen. (A felirat: „4. Turkische begrebnus”.) Időrendben a következő metszet már kissé eltér az alapműtől. A Benedekhegy keleti lábánál hatalmas romokat, hengeres és szögletes tornyokat ábrázol. Ugyancsak hatalmas romokként ábrázolta a korábbi Szent Katalin asszony-szeg, valamint a Szent Katalin-kolostor romjait. A képen szerepel a dátum (1683), a Benedekhegyet jelző felirat: 3. Türk. Begräbnis. A kép alkotója Jacob Sandrart. A további képek: Gaspar Bouttats 1684. évi és Georg Krekwitz 1685. évi rézmetszete egyértelműen W. P. Zimmermann képe után készült másolat. Természetesen ezeken a metszeteken nem ábrázolták a konkrét, 1593. évi ostromot. A legutóbbi – Krekwitz-féle metszet – a Benedekhegy tetején már valami nagyobb építményt ábrázol (lásd majd a XVII. század második feléről írottakat), de a felírás itt is: „2. Begrebniss”.

A tizenötéves háború vége felé Veszprém várát még két kisebb ostrom érte: 1598. augusztusában vallon-francia csapatok jelentéktelen ostrom után elvonulásra kényszerítették a várból a török katonaságot. Hét évvel később, 1605-ben Mehmed pasa török csapatai harc nélkül megadásra kényszerítették Veszprém várának magyar őrségét.

A tizenötéves háborút lezáró zsitvatoroki békében (1606. október 29-én) a Habsburg

és török megbízottak megállapodtak abban, hogy Palota (Várpalota) a török hadsereg kezén marad, viszont Veszprém várát a török katonaság kiüríti és visszaadja a Habsburg hadseregnek. Így is történt. Ennek értelmében 1606-tól egészen 1683 nyaráig jelentősebb hadiesemény Veszprém várát nem érintette az 1640-1650-es évek portyázó harcai kivételével. Viszont egy szörnyű baleset történt: 1656. március 28-án a veszprémi vár északkeleti lábánál, valahol a mai Úrkút utca 5. vagy 7. számú háza helyén lakó varga házából az éppen dühöngő szélvihar felröpített egy szikrát a székesegyház szentélyének fedélszékére, mely kigyulladt. Az orkánszerű szél perceken belül lángba borította a vár összes épületét. Mivel igen nagy veszélybe került az ún. Gizella-kápolnában lévő lőszerraktár, s az oltáshoz nem volt víz, a várbeli kanonokok és lakók a lőszerraktárban lévő 44 mázsa lőpor robbanásától és a vár teljes pusztulásától retteghetve, megnyitották a borospincéiket. Az oltásra kirendelt katonák és polgárok kétezer-ötszáz vödör bor felhasználásával végül is sikeresen eloltották a tüzet, illetve megakadályozták a lőporrobbanást.

A vár szinte teljes pusztulása miatt és a sürgős helyreállítási munkák miatt, néhány hónap múlva a bécsi császári-királyi Haditanács Veszprém várába küldte az osztrák Leückhard Oktavian cs. kir. hadmérnököt. A hadmérnök elkésztő hangú jelentést írt a szinte romokban heverő és korszerűtlen várról. Különösen azt neheztelte, hogy a vár összevissza épített házai miatt képtelenség az erődfalakat körbejárni. Ezért megoldást kell találni arra, hogy valami külső – a váron kívül – épült erődítményben elhelyezett tűzérőséggel kellene a vár védőfalait biztosítani. Erre javaslatot is tett. E végházat azonban még tökéletesebbé lehetne tenni, ha az elődombján (ti. a Benedekhegyen – szerző) amely a várhegygel csaknem azonos magasságú, s amelyet ez idő szerint semmire sem használnak, egy erős őrtornyot építenénk, amely által:

„1. Veszprém (vára) mindkét oldalról erősen védetté válna a hozzáférhetőséggel és rajtaütéssel szemben.

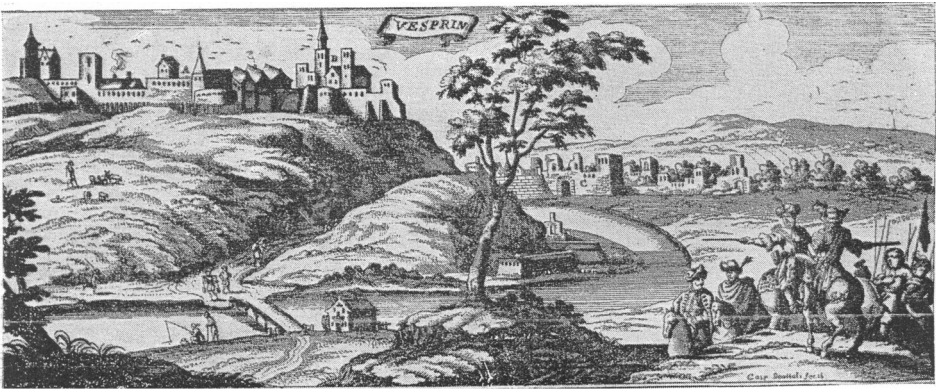
2. Ha az ellenség a környező hegyeken ütne táborn – bárhol tenné is ezt –, az őrtoronyból szemmel lehetne tartani, meg lehetne támadni, s le lehetne kötni. Mindebből az következik, hogy ide kellene tűzerejét összpontosítania, s a vártól el kellene fordítania. Azt is könnyen fel lehet mérni, hogy Veszprém, mely oldalvédekkel nincs ellátva, s építményei is nagyon gyengék a lövésre, továbbá: a hely szűk volta és a víz hiánya miatt a tűztámasztó belövések ellen sem védett – amint ez nyilvánvaló – milyen nagy előnyhöz és védelemhez jutna ezáltal ha ti. az ellenség ütegeit ebből az őrtoronyból állandóan zavarni lehetne, s annak több dolga adódna a toronnyal, mint magával Veszprémmel (a várral – sz.). És minthogy ez a mű nem járna túl nagy költséggel, s veszély nélkül meg lehetne építeni akár nyári, akár téli időben, építésének megkezdését semmiképpen sem lenne szabad elmulasztani, halogatni. Ha pedig valaki azt vetné ellen, hogy ha az ellenség elfoglalná ezt az őrtornyot, akkor egyben Veszprémet is birtokba venné, s azt bizony nehéz lenne visszaszerezni, viszont válaszom az lenne, hogy mivel ez a hegy meredek és sziklás, a megmászás nem fenyegeti, sőt, ha kell még jobban is le lehetne vágni (azaz: meredekebbé lehetne tenni!), az említett sziklák miatt az aláaknázás veszélyétől is mentes, de a lövetésétől is, minthogy ez az őrtorony fából és földből épülne, s az ellenség ütegei is túl messze lennének ahhoz, hogy rést lőhessenek rajta, éppen ezért nehezen lehetne romba döntető. Ha pedig

– ami, mint említettük, igen bajos dolog lenne –, e tornyot mégis tönkretennék, az igen sok időt és nagyon sok lőszert igényelne. Az ellenségnek sem lenne sok haszna belőle, sőt: kevesebb, mint az ostromlottaknak, akik szinte semmit se vesztenének. Tegyük fel, hogy az ellenség megszállja ezt a helyet: miután elfoglalta, akkor sem igen uralhatja azt, hiszen Veszprém vára ugyanabban a magasságban van, s senki más nem birtokolhatja, nem lakhatja azt, mint Veszprém várának birtokosa, vagy a vár élére állított katonai parancsnok, már csak az oda felhordandó szükségletekben mutatkozó hiány miatt sem. Tehát, először Veszprémet kellene elfoglalni és legyőzni, ezt pedig a szokásos ostromidőszakban, azaz nyáron megtenni, csaknem lehetetlennek látszik (ha egyébként mindkét őrhely – a vár és a benedekhegyi erősség – kellőképpen el van látva hadilétszámmal, lőszerral és felszereléssel). Én ennek, a Veszprém vára előtti előhegyen felépítendő őrtoronynak elmondott hasznosságai excellenciátoknak és kegyelmességeknek felsorolni szoros kötelességemnek s egyben szükségesnek tartottam, s nem akartam elmulasztani, anélkül, hogy döntésük elé akarnék vágni véleményemmel, s e tárgyban tartós kegyükbe ajánlom magamat.

Excellenciátoknak és kegyelmességeknek legalázatosabb szolgálója Leückerhard Oktavian mérnök.”

Semmi írásbeli adatunk nincs arról, hogy a császári-királyi Haditanács elfogadta-e a fent említett javaslatokat. Mégis valószínű, hogy a Benedekhegy közepén lévő magaslaton az erődítmény felépült. Mint már korábban említettük, a Georg Krekwitz 1685-ben megjelent könyvében szereplő és Veszprém várát ábrázoló látképen a Benedekhegyen valamiféle építmény látható. De a legbiztosabb adatokat a Veszprémi Múzeum 1903-ban végzett ásatásai tartalmazzák. Ugyanis, az akkor már sírhelynek, kriptának használt régi erődítmény falai az ásatást vezető Laczkó Dezsőnek is feltűntek. Laczkó Dezső múzeumigazgató az ásatási naplóban az alábbiakat írta: „Ezen munka (ti. az ásatás – sz.) folyamán kerültek a felszínre a begyepesedett tető alól azok a falrészletek, amelyekből folytonos mélyítés alatt meg lehetett állapítani, hogy itt a hegy ezen legkimagaslóbb részén egykoron egy hosszúkás, négyszögletes, erős, bástyaszerű falakkal bíró épület állott... A még napjainkig is megmaradt nyugati falrészlet bástyafalnak látszott...” Később az említett ásatási naplóban arról írt, hogy: „Ami magát az egész kis építményt illeti ennek az eredeti rendeltetéséről sem mondhatni semmi biztosat. Lehet, hogy ez egy a várhoz tartozó kisebb erősség volt eleinte, amely a háborús XVI-XVII. század dűlősei között – esetleg az 1720-as években elrendelt várrombolások alatt – elpusztult és csak a XVII. század végén, talán éppen S. F. (Semptsei Ferenc nagyvázsonyi várkapitány) illő módon való elhelyezésére alakították át kriptává. Ez valószínű is. Mert, hogy az egész épület éppen a XVII. századvégi háborús esztendőkből épült volna egyenesen kizárólag sírboltnak, – ezt nehéz elfogadni! De ellene szól még az a körülmény is, hogy az épület alapfalai bástyaszerűek, három méter vastagok, tehát nem kriptának valók...” Fejtetéseit folytatva: „Északnyugati sarkára (ti. az erőd szerű épületnek – sz.) állították fel a most lebontott kis tornyocskát, alkalmasint akkor, amikor az egész épületet sírbolttá alakították át. Rendszeres kriptává csak az északi helyiséget fejlesztették ki, míg a déliben csak az azt kitöltő épület törmelékben és részben a márgás és dolomitos alapközetbe mélyesztették a sírokat.”

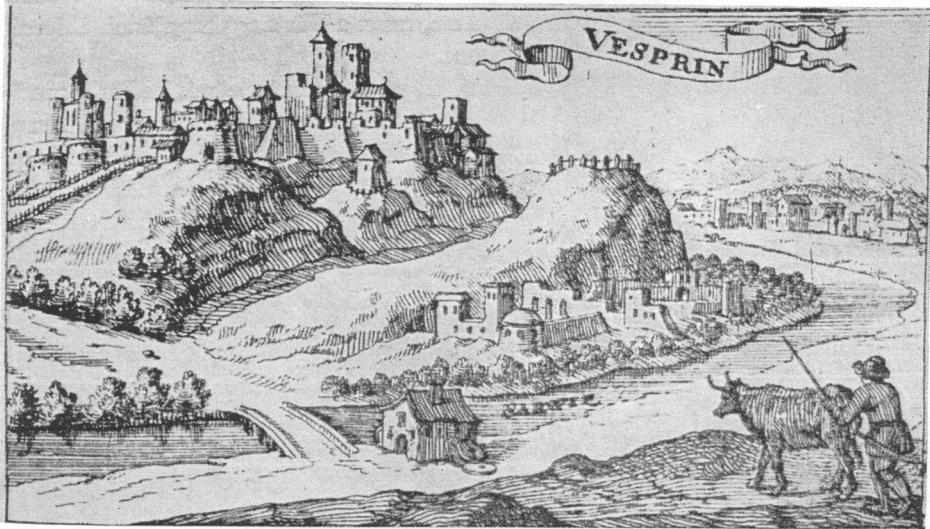
Laczko Dezső veszprémi múzeumigazgató 1903. évi ásatási naplójában leírtak megerősítik azt a feltételezést, hogy a Leückhard Oktavián császári-királyi hadmérnök 1656. évi jelentése és javaslata meghallgatásra talált a bécsi Udvari Haditanács vezetőinél. Valamikor 1657 után – az évet még megbecsülni sem tudjuk –, felépült a Benedekhegyen a Veszprém várát biztosító kiserőd. A benedekhegyi kiserőd ágyúinak felhasználására 1664 júliusában – az akkor meginduló török támadáskor – kerülhetett volna sor. Az Ausztria irányában felvonuló török csapatok azonban déli irányban elkerülték Veszprém várát, majd 1664. augusztus 1-jén a szentgotthárdi csatában súlyos vereséget szenvedtek el az egyesült Habsburg császári-királyi hadseregtől, valamint a felvonuló német birodalmi, sőt, a beérkező önkéntes francia csapatoktól. A súlyos vereség miatt a török politikai és katonai vezetés 1664–1682 között békés politikára kényszerült, de Kara Musztafa nagyvezér újra folytatta háborús politikáját a Habsburg-birodalom ellen.

A Vár képe kelet felől, Gaspard Bouttats rézmetszete (1684-ből)

Véghely Dezső veszprémi alispán és amatőr történész az 1886-ban, Veszprémben kiadott Emléklapok a rendezett tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből című könyvében egy, nagyon valószínűtlen leírást közöl. Eszerint Semptsei Ferenc nagyvázsonyi vicekapitány és magyar vitézei 1680. január 30-án, portyázás közben a berhidai Séd-hídnál palotai (várpalotai) török lovassal utköztek meg. Az összecsapásban – „több vitézekkel együtt”...a hetven éves Semptsei Ferenc kapitány „fejét és életét veszítette”. A vicekapitányt – 1680. február 12-én – a veszprémi Benedekhegyen lévő temetkezési helyen helyezték örök nyugalomra. A nagyvázsonyi kapitány hősi haláláról szóló gyönyörű költeményt Pap Dénes közölte először a Győri Közlöny 1868. évi 27. számában. A költeményt egy kéziratban találták, amely Perlaki Gábor halimbai birtokos tulajdonában volt. A kéziratban szerepelt Ács Mihály lelkész halotti beszéde is. A költeményt a Kurucz költészet (Erdélyi Pál) című verseskötet (Budapest, Franklin-Társulat, 1903) 94–97., 271. oldalán közölték. Ebben egy szó sem esik arról, hogy a „vitéz Semptsei Ferenc” kapitányt a veszprémi Benedekhegyen lévő katonai temetőben temették el. Esetleg Ács Mihály lelkész sírbeszéde utalt rá. Nagyon valószínűtlen, hogy az említett nagyvázsonyi vicekapitányt az 1680-ban még minden valószínűség szerint erődíjmentként szolgáló

épületben temették volna el. Ugyanis, az 1903. évi – fentebb említett – ásatáskor az északi (B) helyiség 9. számú sírjában egy díszesen eltemetett férfi csontvázát tárták fel, melyről Laczkó Dezső már említett ásatási naplójában azt feltételezi, hogy a tetem „vitézlő Semptsei Ferenc” nagyvázsonyi vicekapitány porhüvelye volt. Valószínűleg, hogy a veszprémi vár parancsnoksága már 1680 előtt a vár védelmében nélkülözhetetlen benedekhegyi erődöt kriptává, illetve tömeges temetkezési helyé alakította volna át. Ezekben az években Veszprém vára még igen fontos végvár volt: szemben Palota (Várpalota) és Usztolni Belgirad (Székesfehérvár) török várakkal.

A Vár képe kelet felőli nézete (Birkenstein rézmetszete 1686-ból)

Az 1670-es években szinte állandó volt a veszprémi magyar vitézek és a két szomszédos török erősség harcosainak csatározása a teljes végvidéken. A török politika 1681 tavaszától egyre nyíltabban avatkozott be a Habsburgok és a Thököly Imre vezetése alatt álló magyar felkelők (kurucok) harcába. Ibráhim budai pasa 1681. május 30-án értesítette Thökölyt, hogy a török hadvezetés hajlandó a felkelők fegyveres támogatására is.

1683 júniusában a török hadsereg Usztolni Belgirad (Székesfehérvár) körzetéből megindította támadását Ausztria – Bécs ellen. Elsőnek Atlu-Bejzade fehérvári bég kétszáz lovasa vonult Veszprém vára ellen, s megadásra szólította fel a vár főkapitányát. Azonban Babocsay I. Ferenc veszprémi főkapitány – a veszprémi csapatok zömével – a Bécset fedező győri táborban volt. A meghódolt erősségbe 1683. június 25-én a törökökkel szövetséges Thököly Imre magyar fejedelem egyik generálisa, Barkóczy Ferenc vonult be magyar csapataival. Azonban a Bécs alá érkező és a császárvárost ostromló török hadsereg 1683. szeptember 12-én teljes vereséget szenvedett az ellentámadásra induló Habsburg császári-királyi, német birodalmi és lengyel királyi hadaktól. A török hadsereg és a velük szövetséges magyar (Thököly Imre magyar fejedelem vezette) és erdélyi (Apaffy

Mihály vezetése alatt álló) seregek fejvesztetten vonultak vissza Budini kaleszi (Buda vára) alá. Szeptember 24-én Veszprém várában újra Babocsay I. Ferenc császári ezredes főkapitány volt az úr.

A Bécs alatti török vereség után a győztes seregek (a lengyelek kivételével) 1683–1699 között megkezdték Magyarország felszabadítását a török uralom alól. A Villánynál 1687. augusztus 12-én lezajlott döntő ütközet után – néhány ostromzár alatt lévő török vár kivételével – a török hadsereg kiürítette a Dunántúlt.

Babocsay I. Ferenc veszprémi főkapitány súlyosodó betegsége miatt 1688-tól átadta a főkapitányi méltóságot idősebbik fiának, ifjú Babocsay II. Ferenc főkapitánynak. Babocsay I. Ferenc 1688–1692 között már erősen betegeskedett a mai Vár utca 37. szám helyén lévő házában. Mivel ő egész életében rossz viszonyban volt a veszprémi káptalannal, s a középkori várbeli székesegyház (amely várbeli házával pontosan szemben magasodott), még romokban hevert méltó temetkezési helyet szánt magának. Mivel a török háború eseményei már a messzi szerbiai tartományokban dúltak, a már régóta katonai temető céljait szolgáló és közeli Benedekhegyet nézte ki magának. A sziklán álló kiserődre már nem volt szükség, ezért Babocsay I. Ferenc volt veszprémi főkapitány ezt az erődépületet szándékozott temetkezőhelyül átalakíttatni. Bár erre semmi adat nem áll rendelkezésre, a történet valószínű. Az átalakítási munkálatok már megindultak, az erőd északi (B) részében megkezdődött a családi kriptá kialakítása. Egy kis folyosó kétoldalán – egymással szemben – öt-öt sírhelyet falaztak egy, egyenként egy-egy koporsó befogadására. Az épület déli (A) részének kriptává alakítása soha nem történt már meg. Nagyjából az A és B helyiségek érintkezése fölé, az építmény tetejére, hogy jelezzék az átalakított építmény gyászos szerepét, egy kicsiny, alig két méter magas kis tornyocskát építettek gúla alakú kőtetővel, rajta kőből faragott zömök kis kereszttel.

Minden valószínűség szerint még csak ez a tornyocska készült el, s az északi helyiségben (B) még folytatódtak a munkálatok, mikor váratlan haláleset következett be a családban. Minden bizonnyal ifjú Babocsay II. Ferenc veszprémi főkapitány (aki 1710-ben halt meg), első felesége vagy leánya halhatott meg. (Neve ismeretlen.) Mivel a volt erődépület északi részében még folyamatban voltak az átalakítási munkálatok (a déliben pedig soha el sem kezdődtek), a halott fiatal nőt a két helyiség nagyjából csatlakozási pontjánál épített – előbb említett – kis torony alatt, annak alapozásában kialakított sírhelyben temették el. A veszprémi múzeum 1903. évi ásatásának naplója szerint: „*C. Toronyalja. 8. számú sír. A torony keleti alapjára helyezve. Koporsóban. Női csontváz, gazdag szőke hajjal, kávébarna, arany és ezüst paszomántos bársonyruhában. Egyik ujján kis aranygyűrű IHS (= Iesus Hominem Salvator: Jézus az Emberiség Megváltója) fejjel, egy hajtű körteformájú üvegyöngyfejjel, egy ezüstpénn.*” (Sajnos, Laczkó Dezső ásatásvezető a pénz évszámát nem közölte. A halott nő bársonyruhájának maradványai restaurálva és kiegészítve a veszprémi múzeumban megtalálható.)

Az ekkor – 1691–1692. években – már haldokló Babocsay I. Ferenc 1671-ben került ide Keszthelyről, ahol szintén főkapitány volt. Még Keszthely várában vette feleségül a nagymúltú Vas vármegyei nemesi családból származó Rummy György (1609–1696) és Kisfaludy Judit (+1663) leányát. Rummy Kata már második felesége volt Bakács III. Sándornak (akinek első felesége, Gyulaffy Juszтина már korábban meghalt). Férje halála

után annak utódához, Babocsay I. Ferenc keszthelyi főkapitányhoz ment férjhez, akit 1671-ben Veszprém főkapitányának nevezett ki Habsburg I. Lipót császár-király. Babocsay főkapitány már kezdettől rossz viszonyban volt Veszprém egyik földesurával, a veszprémi székeskáptalan vezetőjével, Szakonyi János nagypréposttal. Állítólag Babocsay főkapitány hallgatólagos hozzájárulásával a veszprémi vár magyar katonái 1671-ben a káptalan pincéiből 40 forint értékű bort elhordtak. A nagyprépost azzal is vádolta Babocsayt, hogy – a vasvári béke (1664) megsértésével – tisztársai rendszeresen portyázni járnak a Balatontól délkeletre elterülő török hódoltsági területre (a magyar végvári katonák által Ráczországnak nevezett vidékre), még Mohács mezővárost is megsarcolták! A portyázások során az ott lakó magyar, rác (szerb), szlavon és iflák (oláh) – törököknek behódolt – lakosságot fosztogatták. Egy-egy ilyen portya után Veszprém vára alatt 300–350 szarvasmarhát is összeteltek, s innét hajtották tovább az állatokat ausztriai és itáliai vásárokra. Szakonyi nagyprépost török cimborasággal is megvádolta Babocsayt. Ugyanis egy alkalommal egy Kardos Gergely nevű veszprémi vitéz néhány társával a közeli Kádárta falunál török katonákkal csapott össze: hét török katonát összevagdalt szabljájával és fogságba hurcolt Veszprém várába. Ezeket a sebesült és fogoly török katonákat Babocsay főkapitány saját borbélyával, seborvosával bekötöztette és ápoltatta. Ezt nevezte Szakonyi nagyprépost török cimboraságnak.

Babocsay I. Ferenc veszprémi főkapitány valóban megvagyonosodott. Szép házat építtetett Veszprém várának északnyugati bástyája közelében, a mai Vár utca 37. sz. palota helyén, ahol ma a MTA Veszprémi Területi Bizottsága működik. Idősebbik fia, Babocsay II. Ferenc 1688-ban már alkapitánya volt, s ugyancsak ebben a házban lakott. Minden valószínűség szerint az ő – első? – feleségét temethették a benedekhegyi kiserődből átépített temetőhely, kriptá kis tornya alá elsőnek. Második feleségét, Somogyi Borbálát (aki túlélte a férjét), név szerint ismerjük.

A veszprémi várban lévő Babocsay-házban 1692-ben meghalt Babocsay I. Ferenc veszprémi főkapitány, akit a kiserődből kriptává átalakított épület északi (B) helyiségének nyugati fala tövében épített sírhelyek déli végén helyeztek végső nyugalomra. A veszprémi múzeum 1903. évi feltárásának ásatási naplójába Laczkó Dezső múzeumigazgató és ásatásvezető az alábbiakat írta: „*B. helyiség. 9. sz. sír. Fakoporsó korhadat maradványai. A váz helyzete mint az előzőké. (Ti. az elsőnek feltárt, déli, A helyiségben, ahol még nem volt kiépítve a kriptá, minden valószínűség szerint a későbbi, 1709 szeptemberi ostrom hősi halált halt magyar – kuruc – katonái nyugodtak egymás felett, két rétegben eltemetve, szorosan egymás mellett, hanyattfekve és kinyújtóztatva.) (Lásd a későbbieket!) Korhadat, erős, 165–170 cm hosszú férficsontváz. Fekete posztóból készült díszruha rossz foszlányaival. Mellékletei: két aranygyűrű almandin- és türkizlappal; egy igazgyöngyös füzérekkel felszerelt, aranyozott, karmos saslábban végződő kucsmaforgó. A mellén egy ovális bádogtokba foglalt, üveglappal fedett aprónyomatvány: Szt. János evangéliuma német nyelven és egy papírszeletbe takart kis ostya darabka. Egy apró csontszerű olvasó; tizenöt kisebb diónagyságú, aranyozott ezüst fülesgomb; tizenkét ugyanolyan kisebb; egy kétágú ruhadísz(tű); egy zománcos kis kereszt; tizenhét egész- és hat fél pitykegomb; zsinóros sujtásmaradványok.*”

Babocsay I. Ferenc sírjának baloldalán, a következő sírban – nyilván az elhalálozások

sorrendjében (tehát valamikor 1692 után), egy 6–7 éves leánygyermek –, minden valószínűség szerint Babocsay II. Ferenc veszprémi főkapitány kislánya feküdt. A veszprémi múzeum 1903. évi feltárásakor vezetett ásatási napló leírása szerint: „*11. sz. sír. Temetkezés ugyanolyan. 6–7 éves gyermekváz. Arany- és ezüstfonalas, gyöngyös ruhafoszlányok. Egy kis olvasó, egy kereszt, egy gyémántgyűrű, egy fonott szőr vagy haj gyűrű, egy ezüst tű, egy gyűrű.*”

Ezt követően, a gyermeksírral baloldalán, egy felnőtt nő sírja került elő. Minden valószínűség szerint Babocsay I. Ferenc feleségének, Romy Katának maradványai nyugodtak a sírban, akinek sem születési, sem halálozási évét nem ismerjük. Minden valószínűség szerint 1692–1709 között halt meg. A veszprémi múzeum 1903. évi ásatási naplójában (Laczkó Dezső múzeumigazgató bejegyzései szerint): „*B. helyiség. 13. sír. Temetkezés ugyanott. Fejlett nőcsontváz, hatalmas barna hajjal (egyfonatban). Díszes fejpárnán és elmállott derékaljon. A fejpárnán hat zománcos keresztforma kis boglár és aranyleveles gyöngydísz. Egy amulett, olyan mint a 9-nél (ti. 9. sz. férfisírban). Két aranygyűrű, két ezüstkarika, egy fekete gyöngysor, egy ezüst kapcsolótű, horgolt lepel, és más, selyem ruhafoszlányok.*”

A női sír, Babocsay I. Ferencné Romy Kata sírjától balra még két sírt jelzett az 1903. évi ásatási napló. A napló viszont három sírról tett említést. „*15. sz. sír. Temetkezés ugyanott. Erős váz.* (Nyilván ez is férfi! – szerző) *Huszonegy egész és húsz fél pitykegomb: egy csat, egy szíjvég.*” Továbbá balra: „*16. sír. Temetkezés ugyanott. Tíz-tizenkét éves gyermekváz, melléklet nélkül.*” Balra az utolsó: „*17. sír. Temetkezés uo. koporsómaradvány nélkül. Erős (nyilván férfi – sz.) váz. Melléklet: nincs.*” Még csak feltételezéssel sem állhatunk elő, ki volt ez a három halott. Minden valószínűség szerint ők is a Babocsay család tagjai voltak. A középső, 10–12 éves gyermekváz feltehetően a Babocsay házaspár valamelyik unokája, valószínűleg Babocsay II. Ferenc veszprémi főkapitány fia volt.

A 15. és 17. sz. sírok férfi csontvázairól semmiféle elképzelésünk nincs. Ugyanis Babocsay I. Ferencnek – tudomásunk szerint – Romy Katától két fia és egy leánya született: Babocsay II. Ferenc veszprémi főkapitány, aki 1704 nyarán csatlakozott a II. Rákóczi Ferenc vezetése alatt álló szabadságharchoz, s mint a felkelő (kuruc) seregek dandártábornoka (brigadéros) az 1710. évi romhányi csatában hősi halált halt. Feleségét Somogyi Borbálának hívták. Őt élő gyermekük maradt: Antal, Farkas (cs. kir. tábornok), Magdolna és Krisztina. (Egy Ranyer nevű spanyol kapitány felesége volt Magdolna, majd annak halála után Krisztina), valamint Kata (Cserbaczkyné). Másik fiuk Babocsay Pál, aki császári-királyi tábornok volt. 1720. 09. 12-én bárói rangot kapott. Felesége Márffy Krisztin. Egy lányuk és két fiuk volt: Borbála férjhez ment (+1771), egyik fiuk, Elek a török hadak által ostromlott Belgrádban halt hősi halált 1739 júniusában. Ignácnak volt egy Pál nevű fia, de ő gyermektelenül halt meg, s vele a család bárói ága kihalt. Babocsay I. Ferencnek volt még egy Magdolna nevű leánya is (Széplaki Botka Ferencné).

A benedekhegyi kiserődből átalakított kriptá északi (B) helyiségének nyugati falának tövében a fentebb ismertetett sírokkal szemben, a helyiség keleti fala mentén további három sír volt. Az 1903. évi ásatási napló bejegyzése szerint mindhárom férfi sír volt: „*10. sír: temetkezés mint a 9. sz. sírnál. Mellékletek: 34 füles ezüstgomb és egy rézből készült lapos kettős kereszt. 12. sír: temetkezés ugyanott: felnőtt emberváz. Mellékletek:*

két pár ruhakapocs, tizenkét nagyobb és huszonnégy kisebb karika, zsinórdarabok. 14. sír: temetkezés u. o. Erős váz, ruhagombok rézből.” A tetemek azonosítása ismeretlen: minden valószínűség szerint a Babocsay család tagjai.

Az 1699-ben Karlovácon kötött Habsburg-török békekötés után két évvel, 1701. november 9-én Habsburg I. Lipót császár-király elrendelte a Magyarország belső területein volt végvárak lerombolását. A robbantások-bontások 1702. február 4-től indultak meg országszerte. Veszprém várának is több erődítményét lebontották. A benedekhegyi kiserőd ekkor már több mint tíz éve megszűnt katonai objektum lenni, s az északi épületrészt már átalakították a Babocsay család kriptájává. A déli (A) részt egy tágas, négyzet alaprajzú helyiséggé alakították már át, de sírhelyeket még nem építettek ki. Egyedül az A helyiség felett épült kis torony keleti alapozásában volt már egy női sír. (Lásd korábban az 1903. évi ásatás naplójában a C. Toronyalja, 8. sz. sírt.) Alig másfél év telt el a várrombolások megkezdése után, mikor 1703 júniusában a magyar „elégedetlenek” fegyveres szabadságharcot indítottak a Habsburg császári-királyi hatalom ellen II. Rákóczi Ferenc herceg vezetésével.

A magyar felkelő (kuruc) hadak – ismeretlen körülmények közepette – 1704 januárjában Veszprém várát is elfoglalták. Babocsay II. Ferenc veszprémi főkapitány is a felkelők mellé állt, s a felkelő hadseregben dandártábornoki (brigadérosi) rangot kapott. A Habsburg császári-királyi csapatok azonban 1704 április közepére a kuruc csapatokat kiszorították a Dunántúlról, s Veszprém vára újra kezükre került. A császári-királyi csapatok 1704. május 31-én harc nélkül benyomultak Veszprém várába. A katonák fosztogatni és pusztítani kezdtek a várban. Később azt állították, hogy csak ifjú Babocsay II. Ferenc várbeli – ma Vár utca 37. számú, a volt Dravec-palota helyén álló – házáat akarták felgyújtani bosszúból, mert ő a kurucok oldalára állt. A tűz azonban átterjedt a környező házakra, a szemben lévő bazilikára, s végül szinte az egész vár leégett.

A következő év végén, 1705 decemberében a magyar felkelő hadak újra visszafoglalták a Dunántúl középső területeit, köztük Veszprém várát is. A részletek ebben az esetben is ismeretlenek. Ezt követően a vár majdnem négy évig folyamatosan a kuruc hadak kezén maradt. Ez idő alatt Veszprémet a háború nem érintette.

A Habsburg császári-királyi hadsereg – köztük magyar csapatok is –, 1709 április közepén megkezdtek ellentámadásukat. Egy újabb ostrom veszélye miatt Esterházy altábornagy figyelmeztette a kuruc csapatokat, hogy az ellenség „...Veszprém várának attackérozására” (megrohanására) készül. Többek között – Veszprém várát is – „amennyire lehet, defendálni kell”. (Meg kell védelmezni.)

A császári-királyi csapatok Heiter tábornagy parancsnoksága alatt többek között ostrom alá vették Veszprém várát is. A magyar (kuruc) várórség védekezett. Minden valószínűség szerint az ostrom során hősi halált halt magyar, „kuruc” katonákat temették a félig kész benedekhegyi kriptá déli (A) részébe. Az alsó hat halottat még az anyaföldre temették, aztán a rájuk hányt földbe-törmelékebe temették a többi (számuk ismeretlen), mint azt az 1903. évi feltárás megállapította. Csábító a gondolat, hogy ebben a tömegsírban nyugszik a vár német származású kuruc parancsnoka, Eckstein János kapitány és hét tisztársa, akiket – a vár vitéz védelméért – Heiter tábornagy Veszprém vára déli kapujának gerendázatára felakasztatott. De erre vonatkozó hiteles adat nincs.

Az 1709. évi ostrommal befejeződött Veszprém várának katonai szerepe. A benedekhegyi kiserőd kriptává való átalakítása így félbemaradt. A déli (A) részbe az oda tömegsírban eltemetett katonák után már nem temetkeztek, azokat csak az 1903. évi feltárás hozta napvilágra. (Lásd a veszprémi múzeum ásatási naplója, 1903.)

A Veszprém 1709 szeptemberi ostromát követő évben Babocsay II. Ferenc az 1710. január 22-én, Romhány falu mellett vívott csatában, mint a kuruc hadak egyik dandártábornoka (brigadéros) hősi halált halt.

Nem lehetetlen, hogy bajtársai holttestét hazaszállították a benedekhegyi családi sírboltba, és ő az északi (B) épület egyik ismeretlen halottja. A szatmári békét (1711) követően a császári-királyi hatóságok sokat kellemetlenkedtek Babocsay II. Ferenc volt kuruc dandártábornok özvegyével. A várban a mai Vár utca 37. sz. palota helyén álló Babocsay-házat a katonaság elkobozta, de utóbb az özvegy a házat visszakapta. Egy-két évvel később Babocsay II. Ferencné, született Somogyi Borbála férjhez ment báró Vojnovics Józsefhez, s gyermekeivel együtt végleg eltávozott Veszprémből. A várban lévő Babocsay-házat 300 rajnai forintért eladta a piarista rendnek.

A Babocsay család távozása után a Benedekhegyen álló, kiserődből kialakított temetkezési hely, kriptá lassan a feledés homályába veszett. Ugyanis 1723-ban újjáépült a várbeli székesegyház. Az altemplomban két kriptát építettek: az egyiket a székeskáptalan kanonokjai, a másikat a veszprémi előkelőségek részére.

Az 1710-es évektől megindult a veszprémi vár és a vár körüli város újjáépítése. A Benedekhegy keleti oldalán felépült a Bohém (mai Buhim) városrész, a keleti várfeljáró tövében a mai nevén Úrkút malomnak nevezett vízimalom, a Benedekhegy keleti tövében a kilenc ház helyből álló Tobak utca. A szikla északi szirtjei alatt is újjáépítették az ősi vízimalmot, de a szomszédságában romokban heverő Szent Katalin kolostor nem épült újjá: a mai napig romokban áll. A Benedekhegy nyugati szikláin alatt, a Káptalan utcában (napjainkban Kollégium utca) felépültek a káptalan házai, de újjáépült a mai 3. szám alatt álló emeletes tímárműhely a Séd jobbszéljén. Újjáépült a Kis piac tértől északra álló ún. Frick-vízimalom is, s a piactér szélén az 1790-es évre felépült a székeskáptalan Jóságkormányzósági palotája.

Az 1709 szeptemberi várostromtól az 1944. június 30-i amerikai bombázásig teljes békeességben (és szegénységben) élt a Benedekhegy körüli Buhim és a Temetőhegy városrészek szorgalmas iparosnépe. Egyetlen háborús epizód zavarta meg a békés évtizedeket. Az 1809 június első napjaiban – Sopron és Szombathely térségéből – Győr felé támadó napóleoni francia seregek Itáliai Hadseregének délkeleti oldalvédje, a Marulaz könnyűlovas-hadosztály Márkó faluig nyomult előre. Június 14-én délután, mikor Győrnél már javában tombolt a csata a francia (olasz és német) csapatok, valamint a Habsburg reguláris csapatok és magyar nemesei felkelő hadak között, Márkó felől egy huszonöt francia dragonyosból álló felderítő lovascsapat robogott lefelé a Szent László-kápolna melletti, mai nevén Esterházy utcán, majd a Benedekhegytől nyugatra lévő Nagyhídon át a vár alatti Hosszú (Jókai) utcán át felvágattak a várba. Összetűzésre nem került sor. A francia katonák még néhányszor felkeresték Veszprémet, de harcra soha nem került sor. Néhány napig a Benedekhegytől nyugatra, a Kis piacnál átívelő hídnál francia katonai őrség táborozott minden különös esemény nélkül.

Az 1848–1849. évi magyar szabadságharc eseményei nem érintették a szikla környékét. A veszprémiek teljesen elfeledkeztek a benedekhegyi kiserődből kialakított temetkezőhelyről. Hogy mennyire elfeledkezett Veszprém lakossága a benedekhegyi kiserődről és az abból kialakított temetkezési helyről, arra épületes bizonyíték a Pesty Frigyes által 1864-ben a kiküldött kérdőívekre adott válaszok. Duntst Ferenc veszprémi polgármester is beküldte a kérdőívre adott válaszokat: „hegyekről” szóló kérdésre az alábbi választ küldte be: *„Benedekhegy – egy a Várral összekötött, s falként emelkedő szikla hegy, melynek legmagasabb csúcsán egy négyszögletű fal alatt – tetején keresztrel a népmonda szerint Benedek püspök volna eltemetve, ki ott öletett volna meg, kik által és mikor, az nem tudatik –, mellette állott egy körülbelül másfél öl hosszú és háromnegyed öl szélességű fal, melynek belseje boltozott volt, s melyben emberi és állati csontok találtattak –itt nem voltna Benedeknek kedves lova eltemetve, ma már ezen falnak csak helye látszik.”*

A valóságot megközelítette Véghely Dezső alispán és amatőr történész 1886-ban megjelent könyve (Emléklapok...i. m. 208. p.), melyben közölte, hogy a Benedekhegy a török időkben a várbeliek temetkezési helyéül szolgált. Véleménye szerint itt temették el 1680. február 12-én Semptsei Ferenc nagyvázsonyi vice-kapitányt, aki 1680. január 30-án, 70 éves korában több vázsonyi, veszprémi vitézekkel együtt csatát vívott a berhidai Séd-hídnál a török harcosokkal, és „...több vitézekkel együtt... az Pogányság fegyvere miatt, dicséretesen és nagy vitézi módon Börhidánál fejét és életét veszlette...”.

A rejtély megoldására a veszprémi múzeum a Város Szépművészeti Egylettel karöltve, a Veszprémben állomásozó cs. és kir. 17. Gyalogezred katonáinak segítségét igénybe véve, 1903. május 27–29. napokon és június elején megkezdték a rejtélyes benedekhegyi épületmaradvány régészeti feltárását. A feltárást Laczkó Dezső piaristarendi tanár, múzeumi igazgató vezette, s jegyezte fel az ásatási eredményeket ásatási naplójában. A végzett földmunka a hegy északi fennsíkján indult meg. Ekkor a hegy északi fennsíkjának délnyugati sarkán csak egy kb. két méter magas, négyszögletes tornyocska állt gúla forma kőtetővel és zömök, kis kőkeresztrel. Érezhető volt, hogy a kis torony alatt romok húzódnak meg a begyepesedett felszín alatt. Ezért Laczkó Dezső a fennsík hepehupás, sziklás kúpját kb. két méterrel elhordatta, mintegy a kis torony alapjáig. Sajnos, a kétméteres vastagságú földtörmelék elhordásának a kis torony is áldozatul esett. Az így kitermelt földtörmeléket az északi és déli fennsík közti nyeregforma mélyedés feltöltésére használták föl. Az elhordott földtörmelék alól került napvilágra a „...négyszögletes, erős, bástyaszerű falakkal bíró épület”, a XVII. század második felében, az 1660-as és 1670-es években épített kiserőd. A még napjainkig is megmaradt nyugati falrészlet valóságos bástyafalnak látszott. Ennek középtáján állt az említett kis, kb. két méter magas, gúla alakú, kőtetővel fedett és egy kis, vörös homokkőből faragott zömök kőkeresztrel díszített torony. A toronynak a vár felé néző oldalán egy kb. 1,5 méter magas – befalozott – vakablak látszott. A kis tornyot nyilván akkor építették, amikor a kiserődöt kriptává alakították, hogy jelezze az épület szomorú szerepét.

Az ásatás megállapította, hogy a teljes – kissé északkelet-délnyugati tájolású –, nagyjából téglalap alaprajzú épület erős keresztfallal két, nagyjából egyforma (egy északi és egy déli) helyiségre volt osztva. Az északi (B) helyiség egyértelműen kriptává volt átalakítva: mind a nyugati, mind a keleti belső oldalán elfalozott sírhelyek sorakoztak egy

kis folyosóval elválasztva egymástól. Szinte valamennyiben koporsóban elhelyezett tetemek (csontvázak) nyugodtak, az ásatási napló szerint 9-17. sorszámmal. Az épület déli helyiségében (A) nem voltak kiépített sírhelyek. Itt csak a helyiség északnyugti sarka fölémelt, fentebb már említett kis toronynak az alapozásában találták meg a 8. sz. sírt.

A déli (A) helyiségben a természetes talajba volt ásva hat sír: benne hanyatt fekvő, kinyújtott testhelyzetben nyugvó hat férfi csontvázal, minden melléklet nélkül, mintha a tetemetek egy szál lepedőbe bugyolálva fektették volna be sírgödrukbe. A hat tetemetek mintegy két méter vastagságú földtörmelék volt hányva, s ebbe a törmelékbe – mintegy második rétegbe – ásták meg a következő halottak sírgödreit, de már minden rendszer és szintén mellékeltek nélkül.

Az ásatást vezető Laczkó Dezső veszprémi múzeumigazgató meg sem kísérelte a (B) jelű kriptában, valamint az (A) jelű tömegsírban nyugvók azonosítását. Átvéve Véghely Dezső elképzelését, a kriptában nyugvókat vitézlő Semptsei Ferenc nagyvázsonyi vicekapitánynak és családja tagjainak vélte, illetve rögzítette az ásatási naplóban. Bár az építmény három méter vastag falai alapján gyanakodott arra vonatkozóan, hogy ez az épület valami erődítmény lehetett, de ezt az erődítményt – vagy esetleg kápolnát – a török háborúk előtti korokra datálta, s úgy képzelte el, hogy ez a XVI. századnál régebbi építmény a török háborúk várostromai során semmisült meg.

Az 1903. évi ásatás során a Benedekhegy északi felében található, a romokat rejtegető magaslatát kb. három méterrel alacsonyabbra csökkentették. Ezzel a hajdani erődítmény sírboltmaradványai örökre eltűntek. A két helyiségből előkerült tizenkét emberi tetem maradványait a törmelékkal feltöltött hegynyereg nyugati lejtőjén közös sírban eltemették, s a tömegsírra a kis torony zömök kökeresztjét tűzték. A sírleleteket beszállították a veszprémi múzeumba, ahol nagyrészüket ma is őrzik.

A hajdani kiserőd, illetve kriptá helyén maradt kis magaslaton az ásatást követő 1904. évben a Veszprémi Káptalan (egy ma is álló) keresztet állított az itt nyugvó halottak emlékezetére.

* * *

A Benedekhegy minden különösebb esemény nélkül érte meg a második világháború időszakát. A háborút megelőző években, 1937 márciusától – a légtalomról kiadott 1935. július 20-i XII. törvényekre hivatkozva – megkezdték a légitámadásoktól veszélyeztetett városok polgári légtalmanak megszervezését. Ennek legfontosabb feladata a bombabiztos polgári óvóhelyek kiépítése volt. Többek között megkezdték egy kétszáz főt befogadó alagút-óvóhely fúrását a Benedekhegy hosszában, mélyen a sziklatömb belsejébe. Az alagút-óvóhelynek két kijárata volt a Tobak és a Káptalan (ma Kollégium) utcákra. Az óvóhely 1944 októberére készült el, s nagyon hasznos szolgálatot tett az 1944 decemberétől 1945 márciusáig lezajlott kb. nyolcvanhat bombatámadás során.

Az első bombatámadás-sorozatot az amerikai 15. Légi hadsereg kötelékei indították 1944. április 3-tól magyarországi célpontok ellen. Hadműveletileg megtervezett bombatámadást csak egyszer, 1944. július 8-án a déli órákban hajtottak végre a várostól több kilométer távolságban lévő katonai repülőtér ellen. Sérült amerikai bombázógépek

kényszer bombaledobásai már korábban érték a várost. Az elsöre 1944. június 30-án ugyancsak a déli órákban került sor. Egy sérülten, déli irányba menekülő magányos B-24 Liberator típusú négymotoros bombázó repülőgép a Benedekhegy magasságában oldotta ki kilenc, egyenként 250 kg-os bombáit. Szerencsére, az amerikai bombatiszt nem élesítette be a bombákat, melyek részben a Benedekhegy szikláiba, illetve a sziklától keletre húzódó Séd patak völgyében elterülő kertekbe zuhantak. Egy bomba robbant fel és szétvetette a szikla keleti oldalán, szinte a hegy oldalába épített Tobak utca 6. számú kis házacskát. A robbanás további 25 házat megrongált. Egy fel nem robbant bomba közvetlenül a Benedekhegy legmagasabb pontján álló kereszt mellé fűrődött a sziklába. A mélyen befűrődött és fel nem robbant bombákat zsidó katonai munkaszolgálatosokkal ásatták ki. Szerencsétlenség szerencsére nem történt. A bombaledobásoknak az említett anyagi károkon kívül embervesztései nem voltak. A ledobott kilenc bomba közül három a Benedekhegy keleti tövébe csapódott. A robbanásveszélyes bomba terhétől megszabadult amerikai B-24 Liberator négymotoros bombázógép további sorsa ismeretlen. Lehet, hogy egyike a nap folyamán 1944. június 30-án Magyarországon lezuhant négy bombázónak.

Az igazi bombázások veszprémi célok ellen 1944. december 14-én kezdődtek el: elsősorban a szovjet 17. Légi hadsereg zömében egymotoros és kétfedelű PO-2 típusú, többfeladatos gépei dobálták le éjszakánként 50 kg-os bombáikat. A Benedekhegyet is érték bombatalálatok: ismeretlen időben két bomba csapódott be a sziklagerinc északi végén, s – ugyancsak ismeretlen időben – négy bomba csapódott be a szikla északnyugati tövébe. Ez 1945. március 15-én este 18 óra 50 perc körül történt, mert ekkor csapódott be a bomba a Benedekhegy alatt épült légoltalmi óvóhely nyugati, Káptalan utcai kijárata elé. Egy, a kijárat közelében tartózkodó magyar honvéd a bombaszilánkoktól súlyosan megsebesült, majd a kórházban meghalt. A háborús eseményeknek volt még egy szomorú eseménye a Benedekhegyen. 1945. február 26-án kora este 18 óra körül környékbeli kisfiúk rabló-pandúrt játszottak a Benedekhegy sziklái között. Azokban a napokban a német hadseregben harcoló, norvég önkéntesekből álló és Székesfehérváron összpontosított 23/I.SS. Norve páncélgránátos zászlóalj egyik alakulata Veszprémben volt pihenőben. A partizánpszichózisban lévő norvég katonák a gyerekek közé lőttek, s véletlenül agyonlőtték a közeli Szent István utca 34. számú házban lakó Müller Ferenc nevű 11 éves kisfiút.

* * *

A Benedekhegy napjainkban Veszprém egyik látványossága, kedvelt (de veszélyes) sétahely. A platóján lévő padokról, különösen az 1904-ben, a hajdani kiserőd és rejtélyes kripta maradványai fölémelt kőkeresztől rendkívül szép kilátás nyílik az ősi Veszprém várára és a látómezőt betöltő város körképére.

IRODALOM

- A Séd völgye Veszprémben. Veszprém, 2000.
- Éri István, Kelemen Márta, Németh Péter; Torma István: Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969. 232. p.
- Kumorovitz L. Bernát összeáll.: Veszprémi regeszták (1301–1387). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953.
- Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. 2. kiadás, Veszprém, 1979.
- Korompay György: Veszprém. 2., átdolgozott, bővített kiadás. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1957.
- Hungler József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988.
- Hungler József: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986.
- Veress D. Csaba: Várak a Bakonyban. A veszprémi, pápai és palotai vár hadtörténete. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983.
- Veszprém várának alaprajza és távlati képe. Leückhard Oktavian mérnök 1656. évi jelentése Veszprémről. (Fordította: Borbély Andor.) Közli: Zákonyi Ferenc. In: Műemlékvédelem. 1996. 3. sz.
- Kurucz költészet. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Erdélyi Pál. Franklin-Társulat. Budapest, 1903.
- Árpád-kori legendák és intelmek. (Veszprémi boldog Ilona, Szt. Margit.) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Veress D. Csaba: Napoleon hadai Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1987.
- Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest. (Babocsay, Rummy családok), 1857, 1862.
- Ny. Nagy István: Pesty Frigyes kéziratok helynévtára. Történelmi Veszprém vármegye. Pápa, 2000.
- Veress D. Csaba: Várak a Balaton körül. A balatoni várak hadtörténete. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.
- Veress D. Csaba: Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak stratégiai légitámadásai a II. világháborúban. In: A Veszprém megyei múzeumok közleményei. 15. Történelem. Veszprém, 1980.
- Veress D. Csaba: A balatoni csata. (1944. december 1. – 1945. március 30.) Militária, Budapest, 2000.
- Bakony, Balaton-felvidék. Budapest, 1983. (geológiai adatok)

A Besztercei csapatkórház Veszprémben

HOGYA GYÖRGY

Bevezető

MÁR AZ ÓKORTÓL KEZDVE MŰKÖDTEK KATONAORVOSOK (chirurgusok, azaz sebészek) a csatatereken, hogy a megsebzett harcost mielőbb a megfelelő ellátásban részesítsék. Érteniök kellett – többek között – a nyílvevő kivételéhez és a sebre való flastrom készítéséhez. Éppen ezért a sebészeti tudomány egyik különös része a *hadisebészet*, amely a háborúban előforduló sérülések kezelésével foglalkozik.

A szakirodalomban olvasható, hogy „*A harcoló felek először 1581-ben kötöttek szerződést a sebesültek gyógyításáról és az egészségügyi személyzet tevékenységéről a turnay csatában. A XVII. században pedig az orvosok és gyógyszerészek sérthetlenségéről is megállapodás született.*”¹

Óriási felfedezést jelentett, amikor *Ambrosie Paré* francia sebész (1510–1590) 1536-ban a piemonti ütközet során rájött, hogy a lőtt sebeknél, valamint az amputálás után a forró olajjal való sebfertőtlenítés helyett a rózsaoajos-tojásfehérjés kötéssel a gyógyulás nemcsak fájdalommentes, de sokkal hatékonyabb is. E módszer a tábori sebészek körében igen hamar elterjedt, és népszerűvé vált.²

Az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc első országos főorvosa, a veszprémi születésű *Sauer Ignác* nevéhez fűződik az első honvédorvosi kar létrehozása, mikor is minden zászlóaljhoz egy főorvosi és két alorvosi állást rendszeresítettek. Ez volt a magyar honvédség legelső orvosi kara. Kidolgozták az orvos kötelességeire vonatkozó utasítást, mely többek között előírja, hogy: „*Az orvosi személyzet ingyen köteles a betegeteket, megsérülteket vagy megsebzetteket gyógyítani, minden tekintet nélkül a rangra vagy állásra... Háború folytán, de különösen a csaták alatt minél közelebb kell felállítva lenni az orvosi személyzetnek, hogy hirtelen segíthessen a megsebesülteken...*”³

A háború természeténél fogva az orvos a harctéren egyszerre sok beteggel (sérülttel) találja magát szemben. Másodperceken belül kell döntenie, hogy a legtöbb sebesültnek a leghatékonyabb ellátást biztosíthassa. Ehhez a sebesülteket osztályoznia kell, azaz döntenie élet és halál között. Az első csoportba a könnyű sérültek kerülnek, a másodikba azok, akiknél azonnali életmentő beavatkozást kell végrehajtani (vérzéscsillapítás, műtét), a harmadikba pedig, akiknél a műtéti ellátás szükséges, de elhalasztható, és végül a negyedikbe azok a nagyon súlyos sérültek, akiknek megmentésére az adott helyzetben kevés a remény.⁴

* * *

1945-ben, a balatoni csata hónapokig tartó hadműveletei során a harctér közelében

működött mind a csapatkórház, mind pedig a 7. számú tábori kórház, amelyekbe a harcéri segélyhelyen ideiglenesen már ellátott sebesülteket hozták be. A beszállítást saját járműveikkel (autóval, lovasfogattal) bonyolították le, és általában kétheti gyógykezelés után a katonákat vagy visszaküldték a frontra (volt, aki meghamisította a kórházi elbocsátó dátumát), vagy ha további szakkezelésre volt szüksége, akkor kórházvonattal tovább szállították az ország nyugati részébe. Mindkét említett katonai kórház fűthető és kényelmes épületben működött (az Irgalmas Nővérek Intézetében és a Davidikum épületében), ahol a sebesültek biztonságban érezhették magukat.

Veszprémből, a Dunántúlról a tábori kórházakból a kórházvonatok zöme előbb az ország nyugati városaiba vitte a sebesülteket, majd később Németországba. A magyar hadikórházak jelentős részét Neuburgba, valamint annak környékére telepítették és ott érték meg a felszabadulásukat.

A csapatkórház létrehozása

Erdélyben, Beszterce-Naszód megyében a 16.000 lakosú Beszterce szabad királyi város volt a megye székhelye.⁵ Katonai kórháza a m. kir. kolozsvári IX. Honvéd Hadtest parancsnoksága alá tartozó 9. helyőrségi kórház egyik honvéd csapatkórháza volt. Az akkori rendelkezések alapján csapatkórházat ott hoztak létre, ahol legalább 500 katonai egység állomásoz és ahol helyőrségi kórház nincsen.

A csapatkórházat Észak-Erdély 1940-ben történt felszabadulása után, 1941-ben hozták létre. A honvédelmi miniszter 19165/el/12/1941. számú utasítása alapján került sor az egészségügyi csapatok ápolói tanfolyam tantervének és tananyagának elkészítésére. A terv szerint volt egy ápolási előkészítő tanfolyam, mely 3 hónapig, és volt egy szorosán vett ápolási tanfolyam, mely 4 hónapig tartott.⁶ A csapatkórházba beutaltak betegellátási feladatait ezek a honvédek végezték el a megfelelő orvosi (tishti) és tiszthelyettesi (törzs-örmester, örmester, szakaszvezető) felügyelet mellett. Egy 1943. évi szám nélküli statisztikai jelentés szerint az ágyak száma 80 volt. A kórház parancsnoka 1942. november 1.–1944. november 4-e között dr. Nagy Dezső orvos százados (Diósgyőr, 1909) volt.

A románok 1944. augusztus 23-i fegyverszüneti kérelme és a háborúból való „kiugrásuk” idején Erdélyben nagy pánik tört ki. Menekült, aki csak tehetett, főként a közalkalmazottak, mert mind a szovjet, mind pedig a román hadsereg bevonulása esetén kegyetlen megtorlásra számítottak a magyar nemzetiségű lakosok, ami később nem is maradt el. (Lásd Csatári Dániel Forgószélben című könyvét.)

A fenti napon Mihály román király sikeres átállást hajtott végre. „*Antonescu drasztikus eltávolításával, Mihály király trónon való meghagyásával, uralkodójának parancsára megfordult a teljes román hadsereg... Románia szakított Hitlerrel és felvette a harcot a németek ellen a szovjet hadsereg oldalán.*”⁷ Ezzel Erdélyben két tűz közé került a német és a magyar hadvezetés.

A 9. tábori póthadosztály parancsnokságnak 1944. augusztus 25-én küldött jelentés alapján e napokban a csapatkórház létszáma az alábbi volt: „*Tiszt 7 fő, legénység 118 fő* (altisztek és tisztsek nincsenek külön feltüntetve, H. Gy.) *ló 65, országos jármű 26,*

*sebesült szállító gépkocsi 5, fertőtlenítő gép 1. Egy fél egészségügyi oszlop egység felszerelése 24 kosár és 8 ládába csomagolva. Tábor berendezés 4 db, kerékpár 1 db, ételmisszer 10 q súlyig, széna 25 q, zab 12 q, alomszalma 5 q.*⁸

A törtek ellenére a csapatkórház még a helyén maradt és végezték a munkájukat. Egy Besztercén, 1944. szeptember 15-ikén kelt jelentés szerint „*A Székelyföld felől Debrecenbe irányított, 83 főből álló sebesült szállítmány Besztercére érkezett. Orvosi, valamint élelemmel való ellátás után a szállítmány irányítási helyére lett tovább irányítva. A szállítmány átvizsgálásakor Dolonec Vid (1921. június 10.) a veszprémi 4/III. zlj (zászlóalj) gyalogosa a vasúti kocsiban halva találtatott.*”⁹ E jelentésből két tény állapítható meg. Az egyik, hogy a sebesülteket orvos nélkül szállították, a másik pedig, hogy a veszprémi 4/III. zászlóalj honvédei is Erdélyben harcoltak.

A napról napra tragikusan romló hadihelyzet következtében került sor – többek között – a besztercei csapatkórház Veszprémbe való telepítésére. Az akkori körülmények miatt 1944 őszén Veszprémbe már annyi volt a menekült, hogy komoly fennakadást okozott mind az elhelyezésük, mind az ételmezés-ellátásuk. 1944 decemberében a front elérte az Érd–Velencei tó–Siófok vonalat. A háború minden borzalma emberközébe került a csaknem naponkénti légitámadások következtében. Ezért és ekkor a Honvédelmi Minisztérium elrendelte Veszprém megye hadműveleti területé nyilvánítását. A Hadműveleti Kormánybiztos december 6-ikán kiadott 104/1944. számú körrendeletében pedig elrendelte elsősorban a megyeszékhely, Veszprém város kiürítését. Veszprémbe csak azok maradhattak, akikre polgári foglalkozásuk miatt feltétlenül szükség volt, elsősorban a hadiüzemek munkásai, az orvosok és más egészségügyi dolgozók stb. Ezidőtájon több orvos, mint idemenekült vagy ide telepített személy került Veszprémbe. A háború befejezése után egy részük végleg letelepedett és új otthont alapított, mint például dr. Gaál István Kassáról, dr. Janik Kálmán Szabadkáról, dr. Kopasz Ernő Szegedről, dr. Sólyom Tibor Kecskemétről stb., míg másik részük visszatért eredeti szolgálati helyére.

1944 őszén Erdélyből, a Felvidékről és a Bácskából az ágyúzajtól még mentes Dunántúlra telepítették az intézményeket, de a besztercei csapatkórház Dunántúlra való áttelepítésének pontos dátuma és útvonala bizonytalan. A csapatkórház Veszprémbe településének megmaradt, de hiányos írásos előzménye az alábbi.

Récsey Lajos m. kir. ezredes, Kiürítési Kormánybiztos megbízásából 4808/1944.X.18. szám alatt (ez a dátum valószínűleg téves, H. Gy.) értesítette a M. Kir. 3. Kerületi Parancsnokság vezető főorvosát Szombathelyen, hogy a besztercei honvéd csapatkórház elhelyezésére kiutalta Veszprémbe a Szent István R. Kat. Népiskolát és a Davidikum Árvaház helyiségeit. A veszprémi Polgármesteri Hivatal pedig 1944. október 15-én kelt 11/139/1944. számú véghatározattal értesítette az érdekelteket, hogy a „beszállásolás 1944. október 16-ikán kezdődik”... stb. E tény a csapatkórház parancsnoka is jelentette feletteseinek, úgy, mint a 9. Honvéd Kerületi Parancsnokságnak Sopronba, és a 3. Honvéd Parancsnokság vezető főorvosának Szombathelyre. Jelentésében egyúttal szakirányú aggodalmának is kifejezést adott, hogy „*A csapatkórház települése a legnagyobb nehézségbe ütközik, mert a Davidikumon kívül csak egy zsidó iskola volna, de az is tele van zsidó vagyontárgyakkal... a kiutalt Szent István iskola olyan kicsi, hogy még egy betegosztály sem helyezhető el benne.*”

Áttelepülés Veszprémbe

Minden probléma ellenére a csapatkórház Veszprémbe való települése megtörtént. Az ágyszám 200, és megoszlása az alábbi: könnyű sebesültek részére 80, belosztály 60, bőr- és nemibetegek részére 60 ágy állt rendelkezésre.¹⁰ Idetelepüléskor a kórház parancsnoka változatlanul dr. Nagy Dezső orvos százados, beosztottai: 1. dr. Katona János o. fhdgy

Az egyik önkéntes vöröskeresztes betegápolási tanfolyam hallgatói és vezetői a II. világháború idején (1944. május 13.)

Felülről lefelé, balról jobbra:

1. sor, álló: 1. N. N., 2. Zimmerman Irma, 3. Bock Ida, 4. Márföldy Baba, 5. Bock Ildi, 6. Orosz Claudia, 7. N. N., 8. N. N., 9. De Chatel Mária, 10. N. N., 11. Sárzó Mária, 12. N. N.

2. sor, álló: 1. N. N., 2. Pereces Mária, 3. Simon Edit, 4. Nagy Hajni, 5. Radányi Lili, 6. Nagy Izabella, 7. N. N., 8. N. N., 9. Bognár Zsuzsi, 10. Bognár Ida, 11. Floch Erzsébet, 12. N. N., 13. N. N., 14. László Noémi, 15. Zajk Márta

3. sor, ülő: 1. N. N., 2. Kirchkeszer Jolán, 3. Kelemen Zsuzsi, 4. N. N., 5. Mesterházi Ferencné, a Vöröskereszt megyei titkára, 6. dr. Haidekker Nándor városi tisztifőorvos, 7. dr. Grünner Lászlóné vöröskeresztes oktatónővér, 8. Bazsó Katalin, 9. N. N., 10. Angeliné

4. sor, ülő: 1. N. N., 2. Bazsó Anna, 3. Haidekker Júlia, 4. Haidekker Judit, 5. N. N., 6. N. N.

(1887) sebész, 2. dr. Masznyik Elemér o. fhdgy (1889) belgyógyász, 3. dr. Kovácsy Lajos o. hdgy (1896) rtg. szakorvos, 4. dr. Dumbovich Borisz o. hdgy (1907) bőrgyógyász, 5. dr. Hoffmann Frigyes o. hdgy. (1899) egyetemes orvos.¹¹

A hónap végére kiegészült az orvosi létszám dr. Járai János és dr. Zsádon Béla általános orvosok személyével. A gyógyszerész főnöke Szebeny(i) Péter fhdgy, beosztottai Szaitz Jenő és Buzás Géza gyógyszerészek, a GH (Gazdasági Hivatal) főnöke Durkó István fhdgy, anyagi tisztviselő Fodor Tivadar hdgy, egészségügyi szakasziparancsnok Rózsa László zls (zászlós), az egészségügyi szakaszhoz helyettesnek beosztva Lokodi Sándor tartalékos zászlós. A további tiszthelyettesek, és tisztetek névsora: törzsőrmesterek Jászkarai József, vitéz Horváth József, Buzás András, Zelei Ferenc; őrmesterek Horváth Ferenc, Somogyvári János írnok, Köő Ferenc, Vinkler Mihály, Zurkovics Vazul, Rechtenwald Konrád; szakaszvezetők Karetka Sándor, Lévai Lajos, Oláh Nándor; tizedes Benkő István; őrzető Bede Lajos. Az egészségügyi legénység létszáma 55–118 fő között váltakozott a leszerelések és behívások függvényében.

A csapatkórház Veszprémbe való településének legkorábbi dátuma 1944. október 25., ugyanis e napon kéri a távbeszélő-állomás felszerelését, majd november 2-ikán a csapatkórház tisztjei számára egy-egy szoba kiutalását a Komakút téri 1. számú, a Davidikum és a Szent István iskola épületekben. 1944. november 2-i keltezéssel dr. Nagy Dezső o. parancsnok írásban bejelentette a helyi Állomásparancsnokságnak, hogy a csapatkórház *november 1-jével a működését megkezdte*. Egyúttal jelentette, hogy beutalhatók műtéti beavatkozást nem igénylő könnyű sebesültek, bel-, bőr- és nemi betegek.¹²

Új parancsnok a kórház élén

1944. november 4-i keltezéssel jelentve a honvédelmi minisztériumnak, hogy a 87551/el/12/1944. számú rendelet alapján dr. P. Nagy Dezső o. százados helyére bevonult dr. Tóth Lajos o. alezredes, aki a budapesti Betegszállító törzs parancsnoka volt és a csapatkórház-parancsnokságot átvette.¹³ Még aznap felkereste a város polgármesterét, dr. Hornyák Miklóst, és kérte az eddig kiutalt épületek mellé (Dávid Árvaház, Szent István iskola) az Irgalmas Nővérek Intézete (ma Padányi Biró Márton R. Kat. Gimnázium) és a Szent István Óvoda összes helyiségeit kiutalni. Egyúttal kérte 200 ágynak megfelelő férőhely biztosítását a városi kórházban a sebesültek számára.¹⁴

Több jelentés található, amely a kórház személyzetének vallási hovatartozását igyekszik feltárni, mintha a kórház működtetéséhez ez lett volna a legfontosabb teendő. Vallási hovatartozás szerint több esetben készítettek név és beosztás szerinti kimutatást arról, hogy ki milyen felekezethez tartozik. A r. kat. és görög katolikus vallásúak számára minden vasárnap a Davidikum kápolnájában, a reformátusok és az evangélikusok számára pedig a jeruzsálemhegyi református templomban tartották az istentiszteletet.¹⁵

A Szovjet 2. és a 3. Ukrán Frontok Bécs irányába támadó hadművelete következtében nagyszámú sebesülthe számítottak. Ezért dr. Tóth Lajos kórházparancsnok november 10-én kelt 1393/sgt/1944. számú levelében felkérte a polgármesteri hivatalt, hogy a kb. 500 fő sebesültnek a vasútállomásról való beszállításához biztosítsanak 5 tehergépkocsit és

536. szám

**A MAGYAR VÖRÖSKERESZT
ORSZÁGOS ELNÖKE**

a Kormányzó Úr Ő Főméltósága 1941. évi december hó 13-ik napján
kelt magas elhatározásával jóváhagyott módosított alapszabályok
VIII. rész 64. §-a alapján

Dr. Grünner Lászlóné

úrnőnek,

önkéntes vöröskeresztes oktatótestvér,

a Magyar Vöröskereszt nemzetvédelmi és emberbaráti célkitűzéseinek
előmozdítása körül szerzett érdemei elismeréséül

**A MAGYAR VÖRÖSKERESZT
DÍSZOKLEVELÉT**

adományozta.

Budapest, 1942. évi *október* hó *12*-n.

P. H.

v. Simonffy
országos elnök,
m. kir. titkos tanácsos, felkötési tag.

(Jóváhagyta: 130/1942. szám alatt 1942. évi április hó 25-iki)

50 előfogatot. A súlyosabb sebesültek beszállításához pedig a városban lévő összes mentő gépkocsi igénybevételének biztosítását kérte.

A polgármesteri hivatal rendelkezés alapján az alábbi veszprémi polgárokat jelölték ki a sebesültek beszállítására:

Tehergépkocsit köteles volt biztosítani:

1. Veszprémi püspökség,
2. özv. Serfőző Ferencné,
3. Spránitz István.

Lófogatot köteles volt biztosítani:

1. Heizer Mihály, Béla u. 16.
2. Hock Ádám, Fenyves u. 25.
3. Horváth József, Temetőhegy u. 6.
4. ifj. Hudi Mihály, Kertalja u. 12.
5. Jung Antal, László u. 6.
6. Jung Sebestyén, Síp u. 4.
7. Angeli Ede, Szent Imre u. 7.
8. Auerbach Mátyás, Lázár u. 1.
9. Beiczér János, Szent István u. 48.
10. Csomay Kálmán, Előd u. 22.
11. Csomay Pál, Előd u. 23.
12. Éllő György, Andrásy u. 15.
13. Éllő János, Andrásy u. 15.
14. vitéz Györköcs Imréné, Horthy M. u. 40.¹⁶

A súlyos harcokra való tekintettel a sok sebesült ellátása érdekében a csapatkórház ágy-számát 500-zal növelték, így 700 ágyon gyógyították, ápolták az arra rászorulókat. A nagy sebesült létszám miatt már nem tudták fogadni a 112. számú betegszállító vonat 43 orosz sebesültjeit sem, annak ellenére, hogy átvételükre a 3. sz. Kerületi Parancsnokság vezető orvosa erre november 21-én géptávirón utasítást küldött. Mint a jelentésből kitűnik, a csapatkórház 700 férőhelyéből 660 ágy foglalt volt, csupán a 60 ágyas fertőző osztályon lett volna még 40 üres ágy.¹⁷

Mint hogy a csapatkórház honvéd ápolói a munkát nem győzték elvégezni, besegítettek a dr. Grünner Lászlóné vöröskeresztes szakoktató vezetése alatt álló nővérképző tanfolyam növendékei is. Így többek között Bede Margit, Lugosi Ilonka és még sokan mások. Sőt, a feltehetően idemenekült zöldkeresztes védőnők, Balogh Zoltánné sz. Horváth Matild és Nyári Erzsébet is jelentkeztek csapatkórházi ápolónői szolgálatra.¹⁸

A csapatkórházban a sebesültek száma annyira megnövekedett, hogy november 15-ikén a Városi Kórház sebész segédkorvosát, dr. Penkov Ivánt is be akarták vonultatni. Mivel a városi kórházban is magas volt a sebészeti osztályon ápoltak létszáma, dr. Czukrász Aladár igazgató főorvos az írásos válaszában megtagadta Penkov doktor bevonultatását, megindokolva, hogy „...*nincs olyan fennálló törvényes rendelkezés, vagy felettes hatóságtól utasítás, mely módot nyújtana a számára, hogy bárkit bevonultasson.*”¹⁹

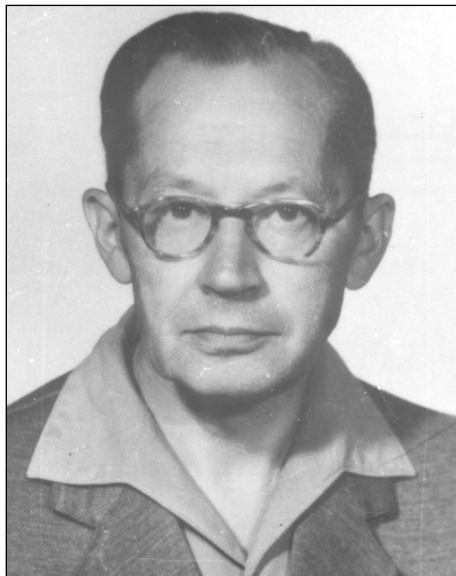
Áttelepülés Nyugatra

A csapatkórház Veszprémből való továbbtelepülésének oka nem ismeretes. Felsőbb parancsnokságtól erre vonatkozó írásos parancs, ha nem is található, saját elhatározásuk

alapján akkor sem mehettek egy lépést sem tovább Szombathely felé, ezt csakis parancs alapján hajthatták végre.

Talán a december 6-iki kiürítési parancs – melyet a felügyeleti szervnek is jóvá kellett hagyni –, adott lehetőséget a Szombathely felé való továbbtelepülésre. Közrejátszhatott az a tény is, hogy már folyamatban volt a m. kir. 7. sz. Honvéd Táborig Kórház idetelepítése. Megmaradt és olvasható a csapatkórház parancsnoka, dr. Tóth Lajos alezredes által Veszprémben 1944. december 6-án keltezett Szolgálati Jegy szövege, amely alapján a továbbtelepítést – röviden – az alábbiak szerint hajthatták végre. Az utasítás (parancs) dr. Katona János o. főhadnagy számára szól, aki a sebészeti osztály vezetője volt. A parancs részletei:

Dr. Rohonyi István főorvos

Dr. Szakál Károly főorvos

1944. december 6-ikán 13.30 órára a sebészeti osztály az utazóképes betegeit gyűjtse össze és küldje át a Davidikum épületébe. A nem utazóképes betegeket pedig gyűjtse össze a sebészeti osztályra (amely az Irgalmas Nővérek Intézete iskolahelyiségeiben volt elhelyezve. H. Gy.), ahol az osztály a már becsomagolt és szállítható ládái kivételével teljes egészében visszamarad dr. Katona János o. fhdgy parancsnoksága alatt. Beosztott orvosok: dr. Rohonyi István és dr. Szakál Károly tartalékos karpaszományos orvos honvédek. Az egészségügyi legénység Zelei Ferenc törzsőrmester parancsnoksága alatt szintén visszamarad. További utasítások vannak a Szentendréről ideirányított sebesült-szállító fürdővonat megérkeztéig és arra, hogy megérkezte után mi a teendője.²⁰ Ezekben nincs szó a belgyógyászati és a fertőző osztályokról és betegeikről.

Egy nappal később, 1944. december 7-ikén ugyancsak dr. Tóth Lajos parancsnok jelentést küldött Szombathelyre a 3. Kerületi Parancsnokság orvos vezetőjének, melyben

bejelentette, hogy „*A mai napon 30 vagonnal – a sebészeti osztiályon 185 fő beteg, orvosok, valamint ápolói személyzet (:anyag:) visszahagyásával útbaindítottam a kórházat Szombathely felé. A hátrahagyott rész, mint 2. lépcső be fog rakni (így! H. Gy.) a III. kszk. által Szentendréről útbaindított 103. sz. fürdővonatra, vagy a 103. Vép. által Veszprémbe irányított 43 vasúti kocsiból álló szerelvénybe Szombathely célállomással, ahol további parancsot fog kérni.*”²¹

Feltehető, hogy a korábbi, a december 6-ikai parancs megváltoztatása folytán már a következő betegszállítmánnyal ment el Szombathelyre az orvosi szakszolgálatot teljesítő két veszprémi orvos, dr. Rohonyi István (1908–1992) és dr. Szakál Károly (1907–1999) is. E szállítmánynak nincs írásos nyoma a levéltárakban. Csak feltehető, hogy a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket ezzel a szerelvényvel vitték. Ha nem, akkor a Magyar Nemzeti Bank aranyait és egyéb értékeit vitték, mert mint annakidején még éltükben személyesen elmondták, „*Kakastollas fegyveres csendőrök voltak a szerelvény kísérői, és ha légitámadás miatt megállt a szerelvény, akkor sem volt szabad még a közelébe sem menni az elől lévő vasúti szerelvényeknek. A járóképes sebesültek a két utolsó kocsin voltak. Minden kocsi tetejére és oldalára rá volt festve a vöröskereszt.*” Most már csak az a kérdés, hogy december 7-ikén, vagy ahogy egy másik tanulmányban szerepel, december 8-ikán történt-e a szállítás.²²

Annyi bizonyos, hogy több légitámadást átvészelve december 11-én Szombathelyre beérkezett a ma már ismeretlen számú kocsiból álló betegszállító szerelvény is. E tényt a korábban, az előző szerelvényrel Szombathelyre érkezett kórházparancsnok jelentette a szombathelyi 3. Honvéd Kerületi Parancsnokság orvos vezetőjének, aki egyúttal engedélyt adott arra, hogy az említett két veszprémi orvos visszautazhasson a lakhelyére, Veszprémbe. „*A leszerelési parancsot egy dr. Simon nevű orvos tábornok íratta meg az őrmesterével és ezen papír birtokában – nem vonattal, hanem kétszeri autóstópos át-szállással – jöttünk vissza Veszprémbe*” – mondták.

A már Szombathelyen, december 12-ikén keltezett jelentésében dr. Tóth Lajos parancsnok – többek között – arra kért engedélyt, hogy a 30 vasúti kocsit húzassák ki valamelyik kisebb vasúti állomásra, hogy egy esetleges légitámadás esetén az értékes kincstári anyagokban kár ne legyen. (A betegekről nem esik szó!)²³ Ugyancsak december 12-ikén a szombathelyi Légoltalmi Központból a veszprémi Légoltalmi Központba (Jókai Mór utcai Magyar Nemzeti Bank sziklaóvóhelye) Gábler főhadnagy útján táviratilag utasította a Veszprémbe maradt és a Szent Anna téren lévő Irgalmas Rendi Nővérek zárdájában tartózkodó dr. Katona János o. fhdgyot, hogy „*Személyesen vegye fel a kapcsolatot a Veszprém-belső állomással (mely épület ma is áll elhagyottan a Budapest utcán, H. Gy.), mert 150 vagon irányított Veszprémbe, ebből 43 a kórházé és a sebesültek berakását azonnal kezdje meg a műszerekkel és a visszamaradt kórházi anyagokkal együtt. Ne feledkezzen meg a Szent István iskolában, valamint a Davidikumban is felállított 2 barakkban lévő kórházi anyagokról sem... Szombathelyen a pályaudvar parancsnokságon beérkezése után érdeklődjön, hogy a kórház már itt lévő szállítmánya (szállítmányszám 94308/60) vajon Szombathelyen tartózkodik-e, vagy hova lett irányítva...*”²⁴ Végül is a kórházi szerelvények vezetői Szombathelyen megtalálták egymást.

A csapatkórház dolgozóinak és ápolójainak Magyarországról elhagyásával kapcsolatos

időpontja nem ismeretes. Annait tudunk, hogy a Hadtörténeti Levéltárban III. 20. fondjegyzék 2. számú dobozában található egy szám és dátum nélküli írásos feljegyzés, melynek alapján Németországba irányították őket és Nördlingen városban telepedtek le, ahol 1945. április 18-ikán még 128 beteglétszámmal működött a csapatkórház. További sorsuk ismeretlen.

Veszprémben a már korábban leírt időpontban a csapatkórház által használt épületeket 1944. december 8-ika után folyamatosan elfoglalta az ide telepített 7. számú tábori kórház. Ez azonban már egy másik helytörténeti esemény.²⁵

A csapatkórházi fegyelemsértésekről

A kórházparancsnoknak a fegyelem megtartását – többek között – megszabta a honvéd vezérkar főnöke által 1942. szeptember 23-ikán kiadott 52.812/1942. számú utasítása is. Ebben olvasható: „*A fegyelem kíméletlen és megrendíthetetlen fenntartásának előfeltétele az, hogy a legénység minden tekintetben ki legyen oktatva a vonatkozó szabályok határozmányaira, és ösztönös tudatában legyenek annak, hogy minden fegyelmetlenséget nyomon követ a megtorlás... A fegyelem megsértését még a legbékésebb időkben sem szabad eltűrni....*” stb.

Ennek az utasításnak a szellemében vezették az osztályt a csapatkórház vezető főorvosai. Ilyen szigorú elvárást tanúsítottak akár az egészségügyi munkát ellátók, akár a beteg honvédekkel szemben. Ez alapján részesült megtorlásban pl. Fazekas István honvéd, aki engedély nélkül elhagyta a bőrosztályt és kiment a városba. Ezért a kórház parancsnoka 30 napi laktanyafogságra ítélte, és az ítélet szövegét azzal küldték meg a csapattestének, hogy ha a honvéd visszamegy, azt hajtsák végre.²⁶ A vezérkari főnök fentebbi utasítását tetézte később a keleti fronton a 2. magyar hadsereg parancsnokának, vitéz Jány Gusztáv vezérezredesnek az 1943. január 24-ikén kiadott hírhedt hadsereparancsa, melyhez hasonlót a katonatörténet nem ismer. E hadparancs 2. bekezdése így szól: „*Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem sebesülés, sem fagyással el nem engedek senkit. Azon a területen, ahol gyülekezésünket elrendelték, ahol az újjászervezést végrehajtjuk, ott marad mindenki, amíg meg nem gyógyul, vagy el nem pusztul*” stb.²⁷

A hadparancs minden sora egy eszeveszett ember – a még megmaradt magyar hadsereget öngyilkos pusztulásba kergető – szándékát tükrözi. Megtorlás, felkoncolás és tizedelés réme fenyegeti az önhibájukon kívül háborúba kergetett, becsületes munkához szokott iparos, paraszt és ipari munkás magyar állampolgárokat. Azokat, akiket kivittek Magyarországról másfélezer kilométerre, a Don partján védeni a földesurak, az ipar- és pénz magnások, a hadiüzemek tulajdonosainak az érdekeit.

Ahogy a front elérte hazánkat, és napról napra nagyobb területet foglalt el a szovjet hadsereg, úgy növekedett a magyar hazát elhagyni nem akaró honvédek száma is. Mint jeles hadtörténészünk írja: „*...A Szombathely felé hátráló magyar 25. gyalog hadosztály szinte teljes személyi állománya ugyancsak megadta magát. A tömeges kapituláció következtében mintegy 45 ezer magyar katona hagyta abba az értelmetlen harcot a nyugati határövezetben...*”²⁸

A kórházból való szökés egyszerűbbnek látszott, mint a frontról, és akinek volt bátorsága, élt is ezzel a lehetőséggel. Volt eset, hogy egyszerre hét honvéd szökött meg: 1. Gáll Andor (1922), 2. Novák József (1922), 3. Kiss János (1919), 4. Ceglédi Sándor (1919), 5. Farkas Albert (1922), 6. Lajter Fülöp (1920), 7. Oláh Nándor (1920). Nevüket és személyi adatukat a kórház parancsnoka közölte az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatallal, Budapest, Zrínyi u. 2. szám alá. Ugyanezt a listát megküldték a Csendőr Nyomozó Alosztálynak is Budapestre.

Volt eset, hogy a honvéd a közeli Ősi községbe való volt, mint pl. Polgár Gyula (Polgárdi, 1918). Nyilvánvaló, hogy ő sem kívánta elhagyni a szülőföldjét és a szökést választotta.²⁹

Az is tény és korrektségüket alátámasztja, hogy ha egy távolabbi tábori kórházban fekvő sebesült honvéd kérte a Veszprémben való gyógykezelését, minden esetben átvették és felgyógyulásáig itt kezelték Veszprémben. Feltehetően erre a vidékre valók voltak, ezért kérték az idehelyezésüket.

A fenyítések elkísérték a csapatkórházat kitelepítési helyükig, a németországi Nördlingenig. 1945. március 30-ikán a dr. Nagy Dezső és dr. Tóth Lajos aláírásával kiadott 73. számú Kórházi napiparancs megtiltja, hogy pl. egyes beteg honvéd személyek különböző csereberével élelmiszerjegyehez jussanak. Ahol ilyen előfordul, ott az osztályos főorvos készítsen „tényvázlat”-ot, hogy annak alapján a hadbírói eljárás megindítható legyen.³⁰

Csak a történelmi hűség kedvéért írom le, hogy az 1945. március 22-én kelt 42. számú Főfelügyelői parancsban elrendelték a csapatkórházban is (száma 5490/1945. márc. 12.), hogy a régi „Kitartás! Éljen Szálasi!” köszöntés megtartásával áttérnek a „bajtárs” megszólítás helyett a „pajtás” használatára. Indoklásul azt írták, hogy II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején a Te vagy a legény Tyukodi pajtás című vitézi énekben is ez a megszólítás szerepel. Ennek alapján az új hungarista honvédség is átveszi e szó használatát.

Végezetül a Parancsok című köteggben található meg azon tisztek és honvédek névsora, akiket szökés miatt köröznnek, és azok névsora is itt található meg, akiket megtalálásuk esetén azonnali agyonlövésre ítélték.

„A virágnak megtiltani nem lehet, hogy ne nyíljon, hogyha jó a kikelet...” – írja a költő. Ahogy sok-sok irodalmi alkotás született a vérözönnel elárasztott háborús évek idején, úgy halálig tartó szép szerelmek is szövődtek a háború alatt.

Az egyik eset: Durkó István főhadnagy (1913. an. Koch Mária) a csapatkórház gh-főnöke 1944. november 1-jén itt, Veszprémben kötött házasságot Durkó Margit (1919. an. Hadas Zsófia) névrokonával. Az előzményekről semmit sem tudunk. A házassági tanúk dr. Nagy Dezső o. szds és Szebenyi Péter fhdgy voltak.

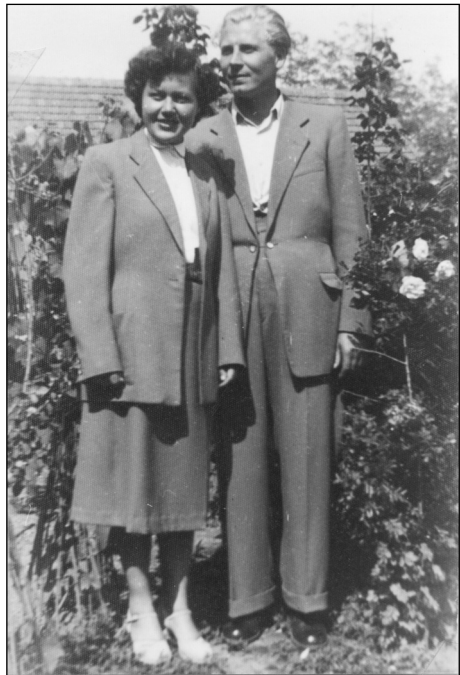
A másik házasság létrejöttében már van egy kis romantikus íz is. Sztancsik József sebesült katona és az őt hűségesen ápoló Bende Margit önkéntes vöröskeresztes ápolónő regényesnek mondható életútja már több konkrét adatot tár elénk. Bende Margit édesapja, mint közalkalmazott, az I. világháború után Erdélyből menekült Magyarországra, Pircsére, mert a románoknak nem tette le az esküt. 1926-ban Veszprémbé költöztek. Bende Margit 1944-ben a veszprémi légmentesítő központban rádiós távírásként dolgozott, és ekkor végezte el az önkéntes vöröskeresztes tanfolyamot. Több nőtársával együtt rend-

szeresen bejártak önkéntes ápolónői munkát végezni az irgalmas nővérek intézetébe a sebészeti osztályra. Munkájukat az ottani apácák irányították.

Sztancsik József (Szabadka, 1919–Veszprém 1998) hivatásos őrmester elmondása szerint 1940-ben bevonult a VIII. hadtest kerékpáros zászlóaljához Nagyszöllőszre és 1941-ben került ki a keleti frontra. Háromszor sebesült. Két kisezüst vitézségi érmet kapott. Utolsó sebesülése a Csap melletti Téglás község körüli harcokban történt, ahol 17 szilánkot kapott a testének minden részébe. Sebesülése után előbb a miskolci, majd a besztercei katonai kórházba került. 1944 novemberében Veszprémbe hozták, mint járóképtelen súlyos sebesültet, és az Irgalmas Nővérek Intézetében a sebészeti osztályon helyezték el. Itt – ahogy elmondta –, a sok vérátömlesztéstől besárgult. Városunk nemes lelkű lakossága a sebesültek számára naponta vitt be a csapatkórházba élelmiszert, – elsősorban süteményféléket – és vörösbort. A nagy vérvesztéséget szenvedett katonák így jutottak vörösborhoz. A nővérek pontos időközönként adtak nekik egy-egy pohárral. Ott a kórházban ismerte meg Margit nővért, aki a többi önkéntes vöröskeresztes nővérel együtt nagy türelemmel és szeretettel ápolta a sebesülteket. 1944. december 2-ikán elszállították a sebészeti osztály többi 90 betegével együtt Sztancsik Józsefet is Passaubá, majd Marienbadba. Tudomása szerint Veszprémből ezzel a szerelvénnel vitték a Magyar Nemzeti Bank aranykészletének egy részét Németországba. 1945 augusztusában hozták haza, és Budapesten a

*Sztancsik József
hivatásos (jutasi) őrmester*

*Bende Margit és Sztancsik József
az 1950-es években*

Károly-laktanyában helyezték el őket. Ott történt a vattatásuk is. Akit háborús bűnösnek találtak, azt éjjel kivégezték. Mivel a harctéren szerzett sebe kiújult, a gyöngyösi kórházba vitték, ahonnan 1946 januárjában került haza Jászdózsára, mint 65%-os hadirokkant. Aztán, ahogy javult az egészségi állapota, 1949-ben levelet írt Veszprémbe Bende Margitkának, mint az életét megmentő egykor kedves nővérnek, megkérdezve, hogy emlékszik-e még rá? A válasz igen volt. Ekkor Veszprémbe költözött, aztán megkérte a kezét és 1949. augusztus 27-ikén házasságot kötöttek. Házasságuk öt évtizeden át tartott. Az igazi örömet azonban 1954-ben fiúgyermekük születése hozta az életükbe. Sajnos, gyermekük 1997-ben elhalálozott, majd 1998-ban, 79 éves korában követte őt édesapja, Sztancsik József is.

JEGYZETEK

- ¹ *Hegedűs Katalin* (1991): Orvosok a háborúban. *Lege Artis Medicina*, 462. p.
- ² *Pólya Jenő* (1941): Az orvostudomány regénye. 126 p.
- ³ *Zétény Győző* (1948): A magyar szabadságharc honvédorvosai. 59. p.
- ⁴ *Hegedűs Katalin* (1991): Orvosok a háborúban. *Lege Artis Medicina*. 465. p.
- ⁵ Magyarország Helységnevtára, Budapest, 1944. 121 p.
- ⁶ Hadtörténeti Levéltár, Bp., III. 20. Parancsnoksági iratok, 151/1941. II. 25. iktatmány
- ⁷ *Simonffy András* (1981): Kompország katonái. 98 p.
- ⁸ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1532/1944. sz.
- ⁹ Hadtörténeti Levéltár, Bp., III. 20. 1306/Sgt/1944.
- ¹⁰ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1352/1944. XI. 1.
- ¹¹ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1334/kt/1944. X. 24. és 1518/kt/1944. sz.
- ¹² Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1362/kt/1944.
- ¹³ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1377/kt/1944. XI. 4. és 1328/kt/1944. XI. 3.
- ¹⁴ Veszprém Megyei Levéltár. Polgármesteri iratok 5444/1/1944.
- ¹⁵ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1403/sgt/1944.
- ¹⁶ VeML. Polgármesteri iratok. 5444/3/1944. és Hadtörténelmi Levéltár, Bp., 1393/sgt/1944. sz. iratok
- ¹⁷ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1457/sgt/1944. XI. 21.
- ¹⁸ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1513/sgt/1944. XI. 30.
- ¹⁹ Uo. 1418/kt/1944. XII. 5.
- ²⁰ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1529/kt/1944. XII. 6.
- ²¹ Uo. 1529/kt/1944. XII. 7.
- ²² *Veress D. Csaba* (1985): Veszprém felszabadítása. In.: Veszprém megyei honismereti tanulmányok.
- ²³ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1530/kt/1944. XII. 12.
- ²⁴ Uo. 1531/kt/1944. XII. 12.
- ²⁵ *Hogya György* (1993): A M. Kir. 7. Honvéd Tábor Kórház története
- ²⁶ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 277/sgt/1944.
- ²⁷ *Bak Mihály* (1987): Orvosok-sebesültek. 52. (294/2. hds. 43-I-24)
- ²⁸ *Veress D. Csaba* (1983): Antifasiszta katonai ellenállás a balatoni arcvonalszakaszon. In.: Veszprém megyei honismereti tanulmányok.
- ²⁹ Hadtörténeti Levéltár, Bp., 1488/sgt/1944. XI. 25.
- ³⁰ Hadtörténeti Levéltár, Bp., III. 20. 1. sz. doboz. Parancsok címszó alatt.

KÖZLEMÉNYEK

**A Méhes Társbirtokosság története
(1888–1945)**

JÁKÓI BERNADETT

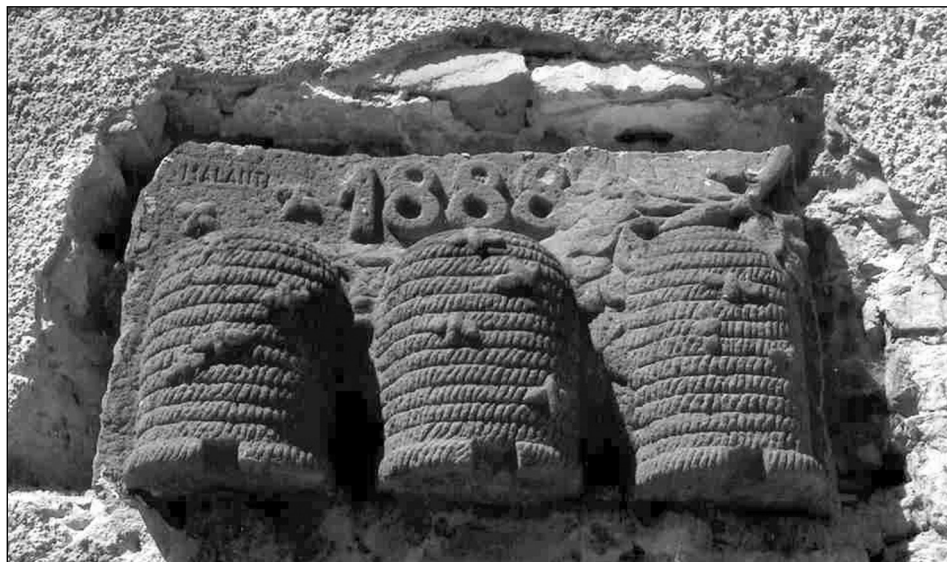
A VESZPRÉMI ÉRTELMISÉG KIVÁLTKÉPP LEGJELENTŐSEBB szórakozó és találkozási helyéül szolgált a Séd völgyében, a pajtakerti domboldal alatt álló épület és kerthelyisége. A 21 lelkes veszprémi értelmiségi polgár és néhány virilista városfi által 1888-ban alapított, később kuglipályával és kerthelyiséggel is rendelkező vendéglő egészen az 1940-es évek végéig fennállt és működött.

1888 májusában Veszprém egyik kisvendéglőjének a teraszán vidáman mulatozott néhány lelkes fiatal jó barát: Fáró Ede, Havas Lajos, Hegedűs János, Huber Antal, Pápay Gyula. A társaság jóízű beszélgetését, szórakozását és hangulatát időközönként néhány kevésbé ismert egyén rendszeresen megzavarta, ami miatt úgy döntöttek, hogy a további jó hangulat megóvása érdekében távoznak a kerthelyiségből. Az eddig a kuglizással is egybekötött zártkörű baráti összejöveteleiket ezen túl Jutason folytatták tovább heti 3–4 alkalommal.

1888-ban történt egy szép májusi napon, hogy éppen Jutasra menetelt e baráti társaság, amikor pihenőt tartottak a Közvágóhíd feletti ún. Szalay-dombon. Ekkor vetődött fel egyikükben, hogy az egyik közeli vendéglő valamelyikében tekepályát kellene felállítani. A közeli Közvágóhíd kertjében a még özv. Nagy Józsefné tulajdonában lévő kerthelyiségben találtak Nagy József úrral, aki Szitta Béla m. kir. honvédfőhadnagy úrral együtt méhészkedett. Az ötlet hamar gazdára talált Boor József és Próder József kir. telekkönyvvezető urak személyében, akik a tekepálya-építési tervüknek új irányt adtak: Keglovics Mátyás és nejének, Albert Teréziának a Méhész Társbirtokosság tulajdonát képező kertet megvételre ajánlották, melyben a kuglizás mellett elég tág terület lenne a méhészettel is foglalkozni. Így a kellemes multság a hasznos szórakozással is összekapcsolódna. Tett tettet követett, azonnal összeírták az összes jó barátot, ismerőst, akik részt vesznek e Társbirtokosság létrejöttében. Ez alapján 1888. május 22-én. 10 órára Boor József saját lakására összehívta az alakuló közgyűlést. Ezen 21 fő vett részt. Az értekezlet vezetője Próder József, jegyzője pedig Hegedűs János lett.

A társulat 30 részvénnel alakult meg. A tagok kötelezték magukat a méhészet teljes berendezésének továbbfejlesztése, fenntartása, szabályzata pontos betartására. A megalakuló közgyűlés résztvevői: Aszteller Kálmán, Boor Lajos, Fáró Ede, Hegedűs János, Haidekker László, Hósz Lajos, Huber Antal, Krascsenis Vilmos, Kiltperger Béla, Ludvig Kálmán, Nagy Lajos, Patzl Jenő, Próder József, Pápay Gyula, Sándorfy Ignác, ifj. Szemererey János, id. Szemererey János, Szeglethy György, Szitta Béla, Udvardy Gyula, Seefranz

József. Később csatlakoztak a társasághoz: Tischler Sándor, Pozsgay Miklós, Horváth Sándor, Csöppenszky Ferenc, Sebestény István, Sermán Antal, Rostásy Károly, Bokrossy Viktor, Karácsony Géza választott tagok.

Az alakuló közgyűlésre 1888. május 22-én délután 6 órakor került sor. Ekkor megválasztották a vezetőségi tagokat. Elnök: Próder József, igazgató: Szitta Béla, pénztáros: Boor József, ellenőr: ifj. Szemerey János, titkár: Pápay Gyula, ügyész: Sándorfy Ignác.

A legelső munkafeladat a tekepálya előkészítése volt. 1888 júniusában már lehetőség nyílt kuglizásra, száletli, pincehelyiség, kút kialakítására, valamint a méhház, 25 szalma-és zitzonkaptár 80–90 méhcsalád befogadására.

A kertre vonatkozó adásvételi szerződést 1889 júniusában kötötték meg a 2054. hrsz.-ba felvett alsó-sédi kertbirtok részére 300.000 Ft vételárral. A vevők a birtok tényleges bérleményébe 1888. október 1-jei határidővel léptek.

A kert a telekkönyv szerint 469 n-ölet tett ki. 1889 tavaszán elkészült a Kürtli Károly építőmester által épített felügyelő ház 500 Ft értékben, melyet 1889. október 30-án használatba is vettek. Ekkor fogadták fel a kert volt bérlőjét, Seregélyes István 15 havi fizetés mellett kertfelügyelőnek, aki később a tagokat is kiszolgált.

1889. május 15-én Wogranics Antal kanonoktól nagyobb mennyiségű bort vásároltak. A sör- és borfogyasztásra kiméresi engedélyt kaptak. Ezek hatására nemcsak a hangulat, de a vendégkör és a kuglizók száma is egyre nőtt, s már a második tekepálya felállítását is tervbe vették 1890 végére. A tagok számát egyelőre emelni nem akarták (szigorúan zártkörű volt a kör), bár a vendégek között számosan voltak, akik a kuglizás fenntartási költségeihez hozzájárulásukat adták. E miatt 15 évdíjas tagot 3 Ft évi díj mellett felvettek, akik közül később a megüresedett helyekre rendszer tagoknak választottak.

1890 márciusában a szomszédos kertet Wessel Lipót tulajdonostól 50 Ft-ért bérelték, melyre tagonként 17 Ft-ot fizettek, míg a többi 20 Ft-ot az eladott széna árából fedezték.

1891-ben a 3 éves jubileum alkalmából kis kerti multságot rendeztek, ahol a tagokon kívül csaknem 300 vendég is meghívást kapott.

Közben a – sajnos többségében halálestetek következtében – megüresedett tagsági helyek betöltésénél mindig szempont volt a jelentkezők modora, a tagok iránti rokonszenv.

1891-ben az alapító tag, Próder József lemondott az elnöki tisztségéről. Helyére Magyar János kanonokot választották meg. Közgyűléseiket a Korona Szálló nagytermében, illetve a Latos-vendéglőben tartották. A nyári összejövetelek mellett szükség volt fedett téli helyiségek bérelésére is, amelyeknek a következő épületek adtak helyet:

1. 1891. november 1-jétől 1892. május 1-jéig a Gizella téri Halasi-ház.
2. 1892–98-ban fél évre a Kadelburger-féle ház emeleti lakása.
3. 1893–94-ben fél évre az új Bunzliné-féle Kossuth utcai ház.

A fedett helyiségekbe biliárdasztal került. A saját bor fogyasztása mellett meleg ételeket is fogyasztottak, amelyeket a tagok feleségei, asszonyai készítettek el és szolgáltak fel. Mivel ezek a téli szállások viszonylag elég népszerűek és látogatottak voltak, a helyiségek lakbérére, fűtésére, világítására igencsak apasztotta a Társbirtokosság pénztárcáját. Ez év végén 500 Ft veszteséggel zártak.

1892 májusában lemondott Magyar János is, helyére See Franz József tagtárs került. A november 19-én tartott őszi közgyűlésen elhatározták, hogy egy újabb ingatlan megvásárlásával nagyobb területet nyerve szélesebb, korszerűbb, fedett tekepályát készítenek.

1894-ben a Latos-vendéglőben Zalavári Antal – e célra megbízott építőmester – bemutatta a terveket. Ugyanekkor megnagyobbították a pincét is. Az építkezés költsége meghaladta a 3182 Ft-ot, ám a lakhatósági engedélyt csak 1895. június 22-én adta ki a város.

1895–96-ban Laczkó Dezső karvezetésével megalakul a Méhes-dalárda. Sajnos, nem volt hosszú életű, a tagok más irányú elfoglaltsága miatt mindössze pár hónapig működött.

1901-ben váratlanul lemond See Franz József elnök. Néhány hónapig Huber Antal elnököl, majd a helyét Laczkó Dezső piarista tanár veszi át.

1903-ban kerítés készül, melyet özv. Csallónéval, a baloldali szomszédal kötött megállapodás szerint a Társbirtokosság kezel és tart fenn.

1904–05-ben könyvtárat létesítettek, ahol a tagtársak időközönként felolvasást tartottak. Többek között: Csukovics Sándor, Rhé Gyula, Vaszary Béla, Laczkó Dezső, dr. Perényi József, Takács Lajos, Szeglethy György és Zsigmond János felolvasói estjei arattak sikereket.

1904-ben a Méhes Társbirtokosság Szeglethy György indítványozására gyűjtést szervezett a Kinizsi-szoborra, Hám Sándor néhai tagtárs emlékére és a Csobánc vára ostromának 200 éves évfordulójának alkalmát emléktáblával történő megjelölésére. A gyűjtés jól sikerült, a Társbirtokosság nevéhez méltó megfelelő adakozással valamennyi tagtárs és hozzátartozó családtagja részt vett e nemes akcióban.

1912-ben Méheskert néven ismert. Egész évben, különösen a nyári hónapok alatt gyakran tartottak társas összejöveteleket, multságokat, tudományos felolvasásokat. A kör munkásságának fejlesztése a volt elnökök, See Franz József és Laczkó Dezső érdeme. Elnöke ekkor Stoll János, tagjainak száma 60 fő.

A kör 1928-ban ünnepelte a 40 éves jubileumát. A 21 alapító tag közül ekkor már csak hárman élnek. A 40 éves jubileumot a Társbirtokosság a kegyesrendiek templomában

tartotta meg fényes körülmények között. Az elhunyt tagokért misét mutatott be Zsigmond János és dr. Pusch Ödön. A mise alatt a Királydíjas kórus énekelt Gaal Sándor vezényletével, orgonán közreműködött Kocsuba Elemér.

Az ünnepség után a jubiláló résztvevők elmentek az Alsóvárosi temetőbe az elhunyt tagtársak, elsőik között Boor Lajos sírjához, aki a Méhes Társbirtokosság egyik alapító tagja volt. A jubileum programjaként a díszközgyűlésen Nagy Lajos elnököt mint alelnök és alapító tag.

Boor Lajos arcképét, aki 40 évig volt tagja is a Méheskörnek, ünnepélyes keretek között helyezték el a társbirtokosság nagytermében. Ekkor határozták el, hogy a Méheskör első húsz évének a megírt története után folytatják a második húsz év történetének megírását. Erre a nemes és megtisztelő feladatra Gubicza Lajos kérték fel. A fényes ünnepségen hivatali okok miatt a polgármester, Komjáthy László nem tudott megjelenni, helyette dr. Nagy László köszöntötte a jubiláló társaságot. Nagy Lajos megbízott elnök ezután külön üdvözölte Magyarország kormányzóját, Horthy Miklóst is. Csajády Károly a Veszprémben élő 3 alapító tagot, Nagy Lajost, Haidekker Lászlót és Szemerey Jánost köszöntötte fel tapsvihar közepette.

1943-ban ismét nagy érdeklődés mellett tartotta meg a Méhes Társbirtokosság az éves közgyűlését. Az elnöki székéből távozó Gaal Sándort meleg szavakkal búcsúztatta el dr. Barthos Pál, akinek tüzes magyar beszédét óriási lelkesedéssel fogadták. A tisztújítás során elnök lett Nagymihály Ferenc mérnök, alelnök pedig Hajnóczy György gyógyszerész. A többi tisztséget is nagy tisztelettel töltötték be. A tagok közé többen is kérték a felvételüket. Ezáltal új tagok lettek Bakonyi Ferenc, dr. Csermák Ferenc, Gally János, dr. Koháry József, dr. Lambert László, dr. Suly Endre, Primusz János, dr. Wanka Dezső. Az új tagok felvételét óriási tapsvihar köszöntötte.

1944-ben egyre bővült a tagok létszáma, többek között Borbély Béla, Hansági Imre, Kemenes Jenő, Kövesi Sándor, Szigethy Ferenc, dr. Vissy László nevével. A vezetőség: elnök Nagymihályi Ferenc, alelnök dr. Gróf Elemér, háznagyok: Hajnóczy György, Lőrincz László, ügyész dr. Takács Lajos, pénztáros Kümmel Ernő, leltáros Bakonyi Ferenc, titkár ifj. dr. Takács László. A választmány tagjai Gacza Géza, Kaposi János, Kecskés Lajos, dr. Lakner Géza, dr. Nagy László, ifj. Péller Pál, dr. Winka Dezső, dr. Suly Endre, dr. Takács László.

1945-ben a nagy múltú, ekkor 57 éves Méhes Vendéglő és Társbirtokosság a II. világháború következtében, mint minden más jól működő egyesület, lába alól elveszítette a talajt. A tagtársak jelentős részét elsodorta a háború szele. Az új történelmi korszak már nem tartotta fontosnak, hogy újra életre keljen a híres, nagy múltú, a veszprémi értelmiséget tömörítő Méhes Vendéglő és Társbirtokosság.

Az épület, mint vendéglő, az 1950-es évekig működött, majd lebontották.

Veszprémi hadtörténeti barangolások III.

Flígerosztály a Kinizsin, 1943. A Jutasi Kinizsi Pál
Csapat Tiszthelyettesképző Iskola repülőszázada

HANGODI LÁSZLÓ

AMAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG MINDMÁIG LEGENDÁS HÍRŰ veszprémi tanintézete volt az egykori, Kinizsi Pál nevét viselő Jutasi Csapat Tiszthelyettesképző Iskola, ahol az ugyancsak legendás „jutasi őrmesterek” tanulták a katonamesterség feltételeit, s elnevezésük máig élő fogalomká vált katonai, de polgári berkekben is.

Az iskola hosszú és eseményekben bővelkedő múltjával több hadtörténeti és katonapedagógiai munka, tanulmány és cikk foglalkozik, amelyekből azonban szinte teljesen hiányzik egy rövid, ám a tanintézet történetét színező motívum: a jutasi kiképző-repülő tiszthelyetteszázad krónikája.

A vitéz Matkóczy János m. kir. honvéd vezérőrnagy, iskolaparancsnok parancsnoksága alatt működő katonai tanintézményben az 1942/43-as tanévben állították fel a repülő-tiszthelyettesi kiképzőszázadot. Az alegység felett haderőszerkezeti alá-fölrendeltségi viszonyrendszer alapján a M. Kir. Honvéd Légierő parancsnoka, az 1. M. Kir. Repülő Hadosztályparancsnokság parancsnoka, valamint az M. Kir. Repülő Kiképződandár parancsnoka rendelkezett szemlejoggal.

A századparancsnok Nyárády Lajos repülő százados, helyettese Tóth Kálmán repülő főhadnagy volt, eredetileg mindketten repülőgépezetők. A kiképzőszakaszok élén Górnagy Jenő repülő hadnagy, Regős Pál repülő zászlós és Tóth Jenő repülő zászlós álltak. Korábban mindhárman pilótaként szolgáltak, Górnagy hadnagy és Regős zászlós mint DRT-sek, a Délolasz Repülő Tábor növendékeiként 1938-ban a Taranto közeli Grottaglieben kaptak pilótakiképzést és nyerték el az olasz aranyaszt, azaz a büszkén viselt repülőgépezető-jelvényt a magyar koronás aranyas mellé.

A kiképzőszázad szolgálatvezető számvivője Szigethy Lajos repülő főtörzsőrmester volt, az öt kiképzőraj rajparancsnoki karát pedig a pápai M. Kir. Honvéd 1. „Vitéz Bertalan Árpád” Ejtőernyős Zászlóalj tisztesei alkották: Bánkúti Lajos ejtőernyős szakaszvezető-mesterugró, F. Tóth János ejtőernyős szakaszvezető, Magyar István ejtőernyős szakaszvezető-mesterugró, Musza Károly ejtőernyős szakaszvezető és Oszlászky Ferenc ejtőernyős szakaszvezető-mesterugró.

A század személyi állományát különböző repülő alakulatok földi és hajózó részlegeiből vezényelték Veszprémbe az ország területéről szinte mindenhonnan. A kiképzőszázad eredetileg is Veszprémben szolgált hallgatói korábban a 4. nehézbombázó-ezred II. osztálya 4/3. „Sárga vihar” és 4/4. „Buzogány” repülőszázadainak voltak a katonái. Több tiszthelyestest vezényeltek ide a szomszédos Zala vármegye tapolcai repülőteréről, akik ezt megelőzően ugyanezen bombázóezred I. osztályának 4/1-es „Isten nyila” és 4/2-es

„Isten kardja” századainál teljesítettek szolgálatot. A veszprémi és tapolcai repülősök azelőtt Junkers Ju-86-os kétmotoros bombázókon repültek vagy e típus földi kiszolgáló személyzetének voltak a tagjai. Távolabbról érkeztek azok a beiskolázott tiszthelyettesek, akik korábban a debreceni 3/5. „Boszorkány” illetve 3/6. „Úz Bence”, olasz Caproni Ca-135-ösökön repülő bombázószázadoknál katonáskodtak, de jöttek Szombathelyről a REGVI, a Repülőgépvezető Iskola egyes oktatószázadaitól s még több más hely egyéb repülő csapatteitől.

A kiképzést megkezdő hallgatói állomány rendfokozati szempontból szinte teljesen homogénnek mondható: egy-két repülő-szakaszvezetőként szolgáló katonától eltekintve mindenki repülő őrmesteri rendfokozatban volt, tehát senki sem számított már újoncnak a saját fegyverneménél. A többség már több mint öt éve viselte az egyenruhát s a kammgarn zubbonyokon ott fénylettek az országgyarapítási emlékérmek: a Felvidék egy része, Észak-Erdély és Székelyföld, valamint a Délvidék visszacsatolását eredményező hadműveletekben való részvétel látható jeleiként. Az emlékérmek sorát többeknél az egyenruhában töltött évek számát jelző szolgálati jelek keresztjei egészítették ki mint beszédes dekoratívumok. Mivel a hallgatók között voltak olyanok, akik 1941-ben már éles harci tapasztalatokat is szereztek a Szovjetunió ellen folyó keleti fronti harcokban, néhányan magyar és német harctéri kitüntetések birtokosai voltak, mint például a Nagyezüst Vitézségi Érmes Vadas Károly repülő őrmester, a tapolcai 4/2. „Isten kardja” bombázószázad hajózó rádiós lövésze, valamint a Másodosztályú Német Vaskeresztet elnyert szintén tapolcai Porkoláb Miklós repülő őrmester, hajózó szerelő-lövész és egy repülőgépvezető őrmester: Székely Sándor.

A tanévet megkezdő, változatos összetételű kiképzőszázad elméleti és gyakorlati képzésben részesült. A tantermi foglalkozások mellett gyalogsági harcászat, lögyakorlatok, tereptani gyakorlatok és fizikai erőnlétfejlesztés volt a jellemző mindennapi tevékenységi forma. A gyalogsági harcászatban belül külön hangsúlyt kapott a saját harckocsikkal támogatott, kombinált lövész-páncélos harcászati eljárások begyakorlása. A lökiképzés és lögyakorlatok során a Magyar Királyi Honvédségen belül rendszeresített valamennyi lőfegyver és nehézlőfegyver kezeléséről meg használatáról kaptak kimerítően alapos oktatást. Szemléletesen jellemezte mindezt néhai Tulipán Ernő repülő őrmester – aki korábban a tapolcai nehézbombázó-osztálynál szolgált földi beosztásban a fegyver- és bombaszerkezelőknél – miszerint: „...a kiképzés végén a Schwarzlose-géppuskával már 800 méterről ellőttük a verebet a faágról”.

A harcászati oktatások kevésbé látványos, de annál izasztóbb etapjai voltak az állás- és fedezéképítési munkafoglalkozások, amelyeken a fegyvereket ásóra, lapátra és csákányra cserélve a mai Házgyári út és az északi városszél közötti bokros, helyenként gyéren ligetes gyakorlópályán lőállásokat és futóárkokat mélyítették a hallgatók a kemény, dolomitsziklás talajba. E terepfoglalkozásokat időnként útkarbantartó és útjavító feladatok egészítették ki a gyakorlótér területén és környékén, valamint a repülőter felé eső terepszakaszokon.

A menetgyakorlatok és a teljes harcászati felszerelésben végrehajtott erőltetett menetgyakorlatok a fizikai állóképesség fokozását célozták, melyek fő irányai a Bakony környékbeli vonulatai és a keleti Balaton-felvidék voltak.

Útépitésre vonul a kiképzőszázad

A kiképzési-tanulási feladatok teljesítése mellett a hallgatók az iskolakomplexum területén rendszeres kül- és belszolgálatot adtak, ideértve a fegyveres őrszolgálatot is. Ha azt mondjuk, hogy ez az egy rövid tanév, amely alatt a repülő tiszthelyettesi osztály egy igazi színfolt a jutasi tiszthelyettesképző történetében, akkor a hajdani iskolai mindennapoknak is szokatlan színfoltjai voltak a Bocskai-honvédsapkás, bakancsos hallgatói tömegben őrszolgálatra vonuló repülő tiszthelyettesek: elegáns kammgarn zubbonyban, jellegzetes fekete váll-lapokkal, nyakkendősen, élére vasalt pantallóban, félcipőben, kifényezett rohamsisakkal a fejükön, s 35 M. Mannlicher-Schönauer-puskákkal a vállukon.

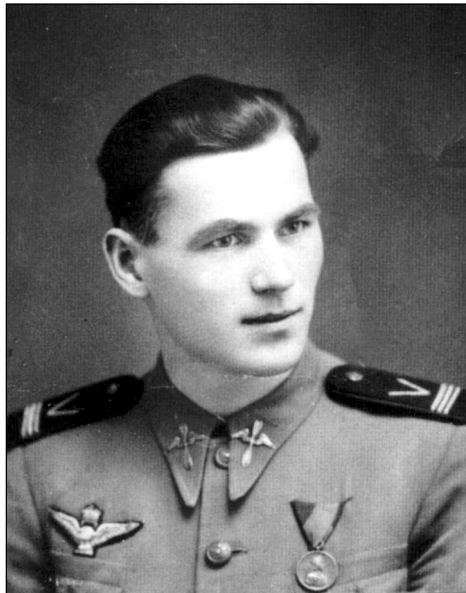
A kevés szabadidő eltöltésére katonaeMBERnek kellemes lehetőségeket kínált Veszprém városa, de a városkörnyék is a maga természeti szépségeivel. A fliegerosztály hétvégeken gyakran indult gyalogtúrákra a környéken: vagy a Bakonyba vagy a Balaton felé, Csopakra, Tihanyba.

A bajtársias szellemű, lelkes és kitűnő minősítéseket nyert repülő-tiszthelyettesi évfolyam a kiképzési év elteltével búcsút intett Veszprémnek, búcsút intettek egymásnak és mindenki más-más repülő alakulatnál folytatta katonai szolgálatát és a háborút.

A következő év többeknek az utolsó életéve lett, mely sajnálatos módon éppúgy vonatkozott a tanári karra, mint a volt hallgatókra. A háború hadieseményei elérték először Magyarország légerét, majd a frontvonal ért mind közelebb keleti irányból. Akik honi légvédelmi vagy frontrepülő alakulatokhoz kaptak beosztást, azok soraiból kerültek ki az első repülő hősi halált halt tiszthelyettesek. Közülük is első az első közt a korábban Tapolcán szolgált Kuthy István őrmester, hajózó rádiós lövész. A Magyarország elleni első nagy amerikai légitámadás napján, 1944. április 3-án a tőköli repülőtéren állomásozó, Budapestet védő vadászernél Nagy Kornél főhadnagy-pilóta Messerschmitt Me-210-esének rádiós lövészeként szállt fel a nyomasztó túlerővel szembeni légi harcra, melynek

során súlyos találatokkal kényszerleszállást kellett végrehajtaniuk és a már földön lévő harcképtelen gépre a lecsapó amerikai vadászgépek céllovészétet rendeztek. A záporozó lövések közben a pilóta sebesülten még el tudta hagyni gépének roncsát, Kuthy őrmester azonban a lövészkabinban lelte halálát. Sümegei származású lévén, később ott helyezték végső nyugalomra és sírja mindmáig megvan a kisváros temetőjében. A volt tanári karból Nyárády Lajos repülő százados halt hősi halált 1944 nyarán. Mint repülésvezető, a veszprémi repülőter elleni július 8-i pusztító erejű amerikai légitámadásban veszítette életét. Síroltja az Alsóvárosi temetőben, a Mártírok útja felőli főbejárattól balra őrzi hamvait.

A Jutasi Kinizsi Pál Csapat Tiszthelyettesképző Iskola repülő-tiszthelyettesi évfolyamának nem volt folytatása: egy rövid, de megörökítésre méltó iskolatörténeti fejezet az intézménytörténeten belül. Egy napon talán emléktábla is jelzi majd a napjainkra levéltárként újjászületett épület falán a „repülő osztály” egykori létezését.

Ternyei József repülőgép-vezető

ADATKÖZLŐK

A Jutasi Kinizsi Pál Csapat Tiszthelyettesképző Iskola repülő-tiszthelyettesi évfolyamának volt növendékei közül:

Aradi Gyula repülő őrmester – Szombathely

Arató Ernő repülő őrmester – Tapolca

Dér Ferenc repülő őrmester – Gógánfa
Ternyei József repülő törzsőrmester – Szombathely
Tulipán Ernő repülő őrmester – Tapolca
Vadas Károly repülő őrmester – Tapolca

Továbbá:

Dóra Ambrus repülő őrmester-pilóta – Tapolca
Dóra Ambrusné – Tapolca

(Az adatközlőkkel 1985–1993 között készített interjúk hangszalagjai, az archív fotók és az archív fotók reprodukciói a szerző légi-erő-hadtörténeti gyűjteményében találhatóak.)

A MOVE-pálya létrejötté, virágkora és végnapjai

JÁKÓI BERNADETT

A RÉGI VESZPRÉMIEK EMLÉKEZETÉBEN még élénken él ez az egykor szebb időket és ünnepélyeket megélt, napjainkra már több névvel is ellátott, elárvult sportpálya emléke. A Füredi úton csaknem 15 évig funkció nélkül árválkodott pálya története az 1920-as évek elejére nyúlik vissza. Már régóta érlelődött a városatyák gondolatában, hogy a város területén a MOVE központtal közösen egy nagy komplexumú sportpályát kellene építeni. (A Gömbös-kormány által megalapított szélsőjobboldali Magyar Országos Véderő Egylet országos hálózatot fejlesztett ki.) A sikeresen működő országos MOVE egyletek élén 1918-ban már gondolatban felmerült a veszprémi szervezet létrehozásának a gondolata.

1920. február 4.-én a MOVE Veszprém megyei főosztálya, élén Istvánffy Miklós ezredes, a főosztály elnöke, Györke György, a főosztály titkára, és dr. Karsay Sándor t. bíró, a Sportosztály vezetője, a MOVE veszprémi elnöke egy beadvánnyal fordultak Veszprém város tanácsához, amelyben sporttelep céljára az Almádi úti laktanya és az Alsóvárosi temető között elterülő szántóföldet kérték a várostól ingyen, mérsékelt vételárért, vagy bérbe. A város végül a főmérnökre bízta az ügy további megtárgyalását és előkészítését. A beadványban többek között a következő javaslatokkal indítványozták a pálya létrejöttének a szükségességét:

„...célnk: a magyar nemzeti érzés és keresztény erkölcs ápolása és fejlesztése, a hazaszeretet felébresztése, a haza egész területének visszaszerzése. A mi ezeréves hazánk minden röge szent nekünk, s annak elszakításában nem nyugszunk bele. Össze kell hát fogunk, hogy pótoljuk a hiányzó véderőt, a hadsereget, és így bajtársi egészbe tömörülve szövetséget kell alkotnunk, míg az államhatalomra támaszkodva avatott vezetés mellett elérjük a célt. Általános védkötelezettség és állandó hadsereg hiányában kell lenni egy egyesületnek, mely pótolja a katonai kiképzést, fejleszti a szellemi és testi erőt, s ha kell, bármikor fegyverbe állítja az egész magyarságot. (...) Nagyszabású sportéletet akarunk megvalósítani, mert a sport egyaránt neveli a testet és lelket, tökéletesíti a testet, és erkölcsi jó tulajdonságokat, kitartásra, önértetre, bátorságra és szerénységre tanít. Másrészt az egészséges életmód fokozza a munkakedvet, és elvonja az ifjúságot a káros és egészségtelen, 'modern' szórakozástól. Az első lépéseket már megtettük, megszerveztük a gimnázium, polgári és kereskedelmi iskolák tanuló ifjúságát s a tanári kar részvételével sportosztályt létesítettünk, melynek keretében az ifjúság szabad idejében az összes sportokat űzheti. A Veszprémi Torna Clubot tagjaink sorába megnyertük, s csatlakozik hozzánk a kath. Legényegylet egész ifjúsága, és Veszprém fiatalságának a színe-virága. Ugyancsak szükséges, hogy a nemzeti hadsereg tisztjei is űzhessék a legegészségesebb sportot, az atlétikát és a football, és mindezt jelenleg nem teheti.

(...) A sportpályának nagyinak és tágasnak kell lenni, hogy ott footballpálya, futó- és atlétikai pálya, néhány teniszpálya, öltöző és tribün, s egyéb épület is elférjen. Oly helyeken kell épülnie, ahol a terepviszonyok folytán nagyobb egyengetésre, feltöltésre nincs szükség, ahol a talaj puha, nem köves. A város belső területein, lehetőleg közel kell lennie, hogy a pálya elérhető legyen, és a nagyközönség is könnyen megközelíthesse. Ilyen terület sajnos kevés van. Ha van, magántulajdontól meg nem szerezhető. Veszprémnek volna egy területe, ahol egy szép tágas sporttelep volna létesíthető. E hely az Almádi út és a Füredi út közti terület, a honvéd laktanya háta mögötti föld, amely ma is külterjes szántó, amely könnyen berendezhető volna.

(Ez az ingatlan a veszprémi 396.sz. tjk.3240 hrsz, a 2806.sz. tjk.-ben 3222 hrsz. és a 3222 á/2-a hrsz. alatt van felvéve és 2 ha 839 négyszögöl kiterjedésű...)”

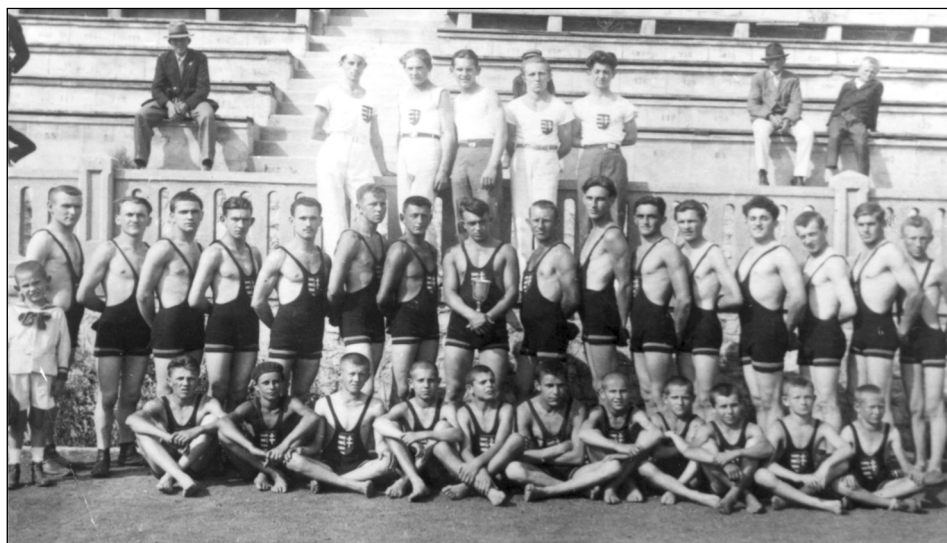
Veszprémben végül is 1920-ban a Magyar Országos Véderő Egylet vette kézbe a sportpálya létesítésének ügyét. Sok töprengés után választották helyszínül a Füredi-domb melletti Kasza-völgyet. A domb oldalának levágása után a terület alkalmassá vált egy sportpálya építésére, s az így létrejött hatalmas tér is megfelelő volt arra, hogy ott az összes sportág helyet kapjon. Az építés 800. 000 Koronás beruházással indult. 1921. július 1-jén átadták a footballpályát, s ekkor készült el a cementoszlopos kerítés, ami Szöllösi Antal helyi kőművesmester munkája, és a 20 méter hosszúságú klubház. Az 1922-ben a Kasza-völgyből érkezett vízáradás előntötte az új, még építés alatt álló, félig kész sportpályát, így az építkezés lelassult, de nem állt meg. Ezután 465 db fa beültetésére került sor, majd a csatornázás, felárkolás következett. 1922-ben ismét víz alá került a pálya, de ennek ellenére a sportélet szépen fejlődött. A Füredi-domb oldalából 2400 m³ követ vágta ki. A terület növelésével teniszpályát és löteret alakítottak ki. Ezután a footballpályát szélesítették ki. 1925 áprilisára a Raabe úr által megtervezett tribün kiépítése volt a következő fázis Karsay Sándor elnök és egy Vallaschek nevű ember támogatásával. A sportszezont 1925 húsvétján tervezték megkezdeni.

A megnyitó ünnepség

A pályaavató ünnepségre 1925. május 10-én 10 órakor került sor, melyen részt vett a kormányzó, Horthy Miklós, és Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter. Köszöntőt dr. Karsay Sándor, a MOVE veszprémi elnöke mondott. Tábori misét Mándoki Sándor ezredes, lelkész celebrált. A színvonalas megnyitó ünnepségen közreműködött még a főgimnázium énekkara a Veszprémi Dalegylet támogatásával. A megnyitón jelen voltak: vitéz nagymegyeri Raics Károly altábornagy, dr. Magyar Károly főispán, dr. Horváth Lajos vármegyei főjegyző, dr. Komjáthy László polgármester, dr. Zsilinszky Endre nemzetgyűlési képviselő, valamint a vármegye, a város, a tisztikar képviselete. A zászlóanya az eredetileg megbízott özv. Zsilnyánszky Béláné helyett dr. Karsay Sándorné lett. A koszorút Raabe Magdus koszorúslány helyezte a zászlóra. A zászlótartó tisztséget Molnár László, dr. Cseresnyés József, Pusch Ödön gimnáziumi igazgató és Weber Pál püspöki irodaigazgató látták el. A megnyitón résztvevő tömeg ezután a Gabonapiacra ment, ahonnan a Kossuth utcán keresztül vonultak végig a városon.

*Pályaavató ünnepség 1925-ben
(Fotó: Laczkó Dezső Múzeum tulajdona)*

*A MOVE atlétái 1935-ben
(Fotó: családi hagyatékból)*

A sporttelep az akkori, 1920-as évekbeli remények szerint a „legszebb és leglátogatottabb helye lesz a városnak”. Ez így is történt évtizedeken keresztül. Az 1938-ban készült veszprémi útifilmben életképet láthatunk az akkor virágkorát élő, rendezvényeket gazdagon lebonyolító sportpályáról. Az atlétikai ágakon kívül lovasbemutatókat és az akkor nagy népszerűséget élvező, sok embert megmozgató ún. embersport-bemutatókat is szerveztek itt. A vívás, az atlétika, a torna képviselői mutatták be tudásukat a gyakran megszervezett bemutatókon, amelyekre a város érdeklődő közönsége rendszeresen meghívást kapott.

A végnapok

A pálya napjainkra elárvult. Az 1980-as években a sportmérkőzések mellett a KISZ-felvonulások gyülekezőhelyének adott teret, de színhelye volt még egyes sportági bemutatók felvonulásainak is. Csaknem 15 éve, a rendszerváltás óta nem használták, s a lépcsősora, a tribün az enyészeté lett. A közeli lakópark építése és a pálya felparcellázása után áruházz épült s tett pontot a több évtizedes, szép napokat megélt sportlétesítmény életének a végére.

* * *

Az idén, 2005 májusában ünnepelhette volna felavatásának 80. születésnapját sportrendezvényekkel és sportbemutatókkal, ám a gyorsan haladó építkezés, a pálya területének teljes beépítése most már véglegesen megghiusította ezt az elképzelést.

*„Embersport” a MOVE-pályán
Leventék élőzenére gyakorlatoznak*

FORRÁSOK

- Veszprémi Hírlap, 1920. febr. 17. 1. p
Veszprémvármegye, 1923. okt. 14. (mikrofilm)
1924. okt. 5. 1–2. p
1925. ápr. 5. (mikrofilm)
1925. máj. 17. 8. p. (mikrofilm)
Veszprémi Hírlap, 1933. ápr. 16. 12. p
1942. aug. 23. 2. p
Visszaemlékezés: id. Jákói József (1917–1999) egykori atléta, tornász.

MEGEMLÉKEZÉSEK

Dr. Bárány János (1895–1970)

SZÁZTÍZ ÉVE, PÖSTYÉNENBEN SZÜLETETT 1895. december 8-ikán dr. Bárány (korábban 1946-ig Hermann) János, kórházunk radiológiai osztályának vezető főorvosa. Ő volt az első függetlenített röntgen vezető főorvos, ő volt orvosaink között az első, aki az orvostudomány kandidátusa tudomány-fokozatot megkapta.

Orvosi diplomát 1919-ben Budapesten szerzett, és a Tudományegyetem Központi Röntgenintézetében lett tanársegéd. Az 1921–1939. években az Egyetemi Urológiai Klinika, az 1939–1942-es években a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar Női Klinikája mellett szervezett Röntgen és Rádiumintézet vezető főorvosa. 1942–1946 között a szabadkai Közkórház röntgen főorvosa és igazgatója volt. Korrekt, egyenes jellemű embernek ismerte mindenki. Az önként vállalt társadalmi munkákat hi hetetlen kitartással végezte. Alapító tagja a Magyar Orvosok Röntgen Egyesülete és a Magyar Urológiai Társaságnak. Megindítója a Magyar Röntgen Közlöny és a Ma-

gyar Urológia szaklapoknak. Egyetlen magyar tagja a Lennepi Röntgen Társaságnak. A Radiológiai Társaság Nyugat-dunántúli Szekciójának elnökeként nagyszerű vándorgyűléseket rendezett. Elnöke volt a Veszprém Megyei Orvostikai Bizottságnak, alapító tagja és elnöke a veszprémi Bélyeggyűjtő Körnek. A röntgen-asszisztensek részére megszervezte a munka melletti szaktanfolyamokat és az első szakképzett röntgen-asszisztensek az ő tanfolyamáról kerültek a megye kórházaiba. Kb. 100 szakdolgozatot írt és 300 tudományos előadást tartott. (Bécs, Róma, Párizs, Berlin, Moszkva stb.)

Az 50-es évekből ereklyeként őrzöm azt a Gyógyszerelszámolási naplót, amelyet az ő ellenőrzése mellett vezetett a gyógyszerfelelős nővér, amelybe naponta írták be darabszámra, hogy a beteg milyen fajta és hány darab gyógyszert kapott.

Munkájának elismeréseként 1966-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozatát, 1968-ban a Szakszervezet arany jelvényét kapta.

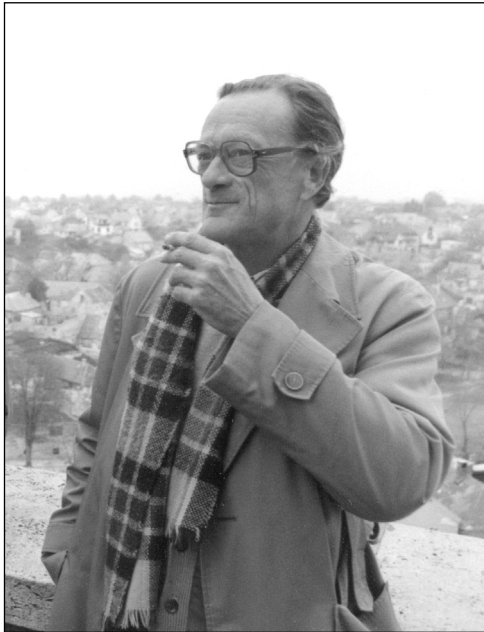
1970. február 16-án halálozott el. Síremléke a pécsi köztemetőben található.

HOGYA GYÖRGY

Dr. Balassa László építész hetvenöt éves

VESZPRÉMBEN A 20. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁNAK építészettörténetében meghatározó jelentőségű volt a ma már nyugdíjas dr. Balassa László munkássága. Budapesten született 1930. augusztus 28-án. A komáromi Állami Gimnáziumban érettségizett, majd 1965-ben a Műszaki Egyetem Építésztechnológiai Karán szerzett építésztechnológiai diplomát. 1980-ban lett műemlékvédelmi szakmérnök. 1985-től egyetemi doktor. Disszertációjának témáját városunkból választotta: Történelmi épületek és együttesek rekonstrukciójának néhány kérdése veszprémi példákon.

1951-1958 között a Komárom Megyei Tanács esztergomi tervezőirodájában dolgozott műszaki rajzolóként majd tervezőként. 1958-ban került Veszprém megyébe, ahol 1960-tól a Bozai József igazgató által vezetett Veszprémi Tanács Tervező Vállalat szerkesztője, tervezője lett. Először Balatonalmádiban laktak, majd családjával 1962-ben költöztek Veszprémbe.

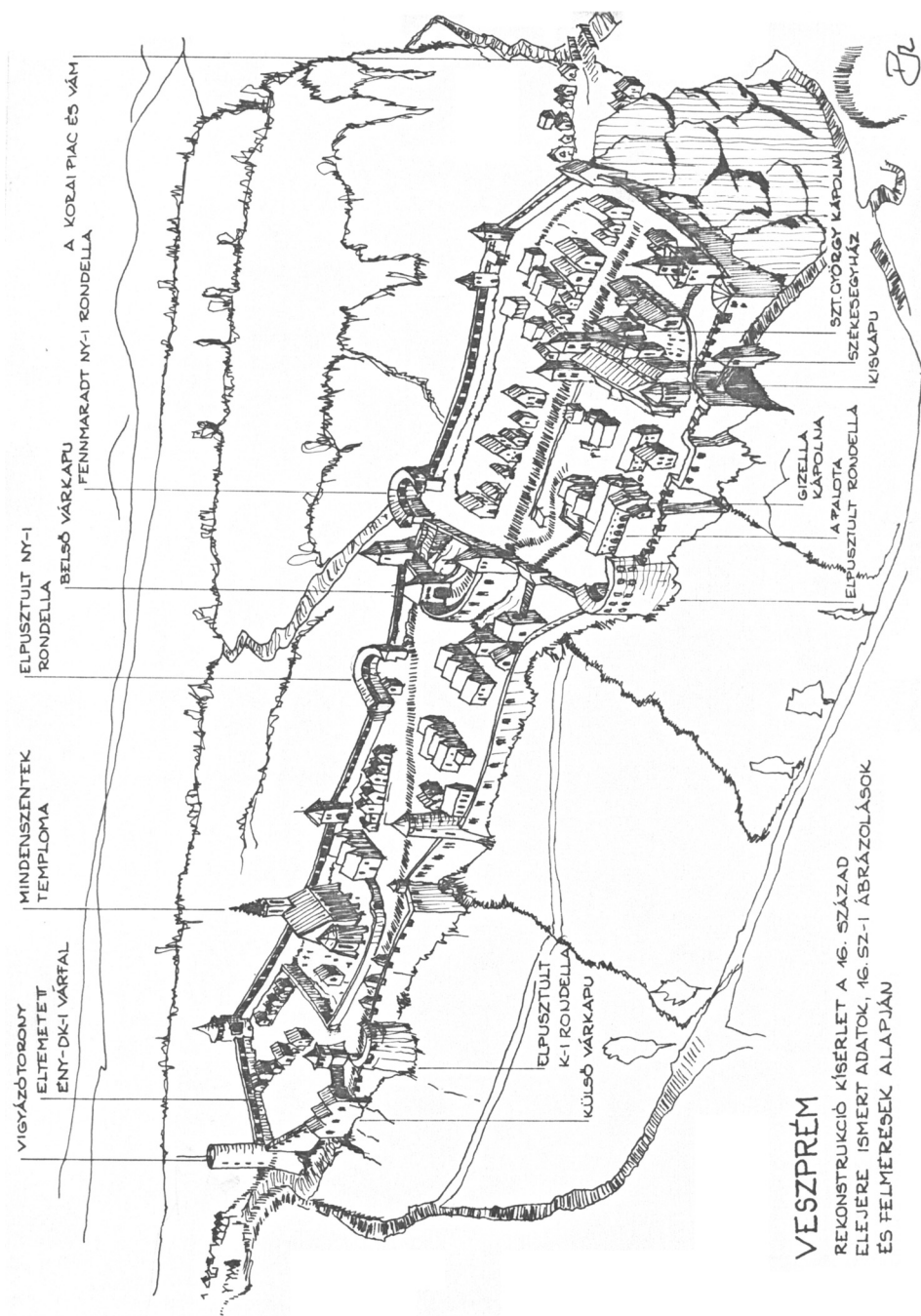
1972-től 1983-ig a Városi Tanács Gubicza László által vezetett műszaki osztályán csoportvezető, 1983-1985 között az Igazságügyi Szakértői Iroda építész szakértője. 1985 és 1990 között a Marton Ferenc igazgató által irányított Veszprémi Tervező Vállalatnál a műszaki osztályt vezette. 1990-ben nyugdíjba vonult, de 1992-től 2000-ig új munkakörben, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal területi építésfelügyelőjeként ismét dolgozott.

Kutatási területe a műemléki topográfia volt. Számos műemlékvédelmi konferencián vett részt előadóként és szervezőként is. Veszprém ehhez különösen jó terepnek bizonyult: a több periódusban megvalósult városrendezés mindig új feladatokat adott számára. Munkásságában ezért is játszott szerepet a könyvek, tanulmányok írása. Rendszeresen publikált, főképpen a Műemlékvédelem című folyóiratban, s írt könyvet a régészettel és műemlékvédelemmel foglalkozó Kralovánszky Alánnal együtt.

Munkája során számos műemléki rekonstrukciós, valamint lakóház-felújítási tervet készített többek között Veszprém, Pápa, Sümeg, Balatonfüred számára. Különösen kiemelkedő e sorban a veszprémi vár épületeinek kutatása és rekonstrukciójának előkészítése, amelyet élete fő művének tart. (VEAB-székház, a Nagypréposti- és a Dubniczay-ház.) Sokat foglalkozott a különböző, építésetileg értékes épületek műemléki védelem alá helyezésével. Többek között az ő közreműködésének köszönhető, hogy a Cserhát, a Kossuth utca teljes lebontását sikerült megakadályozni és így megőrződött Veszprém polgári korszaka építéstörténetének jelentős épület- és utcaegyüttese. Erről így írt egyik tanulmányában (Rekonstrukció-rehabilitáció Veszprém történelmi központjában): *„Magyarországot az 1960-as években érte el az a - gazdasági fellendüléstől is erősített - hullám, mely a jólétet, a szociális gondoskodást, az élet magasabb fokú szervezettségét mindenekelőtt a városfejlesztéssel kívánta megoldani....Sorra születtek a városközpont-rekonstrukciók, a városrészek folszerű átépítései....Veszprémben sem történt másképp, de itt a rekonstrukció elvi, tervezési hibáit még tetézték a város sajátos földrajzi adottságai, vagy azok figyelmen kívül hagyása a városrendezési tervezésben... A város tervszerű rendezésének történetét is átszövi a terep nehézségeivel való küzdelem... A tömbrehabilitáció rengeteg vita, nehézség és nehézkedés legyőzése, nem kevés áldozat árán jött létre...”* Példaként a Cserhát és a Kossuth utca átalakítását hozza fel: *„...Bebizonyosodott, hogy a régi épületekben lehetnek korszerű lakások, üzletek, az üzleteket el lehet látni áruval hátulról, sőt, hogy a régi kereskedő-iparos udvarokat kinyitva, lehet az üzletfelületeket növelni is a hagyományos városkép és -szerkezet felbontása nélkül...Meg kellett oldani a Skála-áruház beillesztését... Végül is az áruház jó átmeneti elemnek bizonyult a rekonstruált és a rehabilitált tömb között. Elé, a sarokra az új posta került, mely tömegével, tetőidomával a régihez, homlokzatképevel az újhoz asszociál, s az utcába ugró emeletével határozott csuklóponttá tudott válni két stílus, két nagyon különböző építő korszak határán.”*

A műemlékvédelem iránti elkötelezettségét fogalmazta meg abban, hogy a rehabilitációhoz épületkutatásra van szükség. Ehhez segítséget adtak – a levéltári hiányokat némiképp pótolva - a korlátozott mélységű telektörténelmi feltárások, valamint a 20. század eleji állapotok rekonstruálásához a képes levelezőlapok és az archív fotók.

A gyalogos zónák kialakításával, főképpen a Kossuth utca és északi térsége, valamint a Szabadság térre átforduló védett házsor igényes felújításával, kiegészítésével a tömbbelsőben is lehetővé tették a korszerű funkciók alkalmazását, az üzletek, intézmények és lakások egyensúlyának megteremtését, amely így harmonikus átmenetet biztosít a történelmi és az új városközpont között. Továbbra is feladata az úgynevezett értékleltár készítése, amely alapján újabb épületek, épületegyüttesek, utcakép válhat a veszprémi építészeti örökség részévé. Fia is építőmérnök lett, s ma már együtt folytatják az

évtizedekkel ezelőtt megkezdett munkát, amelyben olyan jelentős szakemberek voltak társai, mint Ruttkay Gyula, Kiss Tamás építészek, Kralovánszky Alán régész és a már említettek.

Szívesen vállal részt a szakmai ismeretterjesztésben. A Veszprém megyei Múzeumok Baráti Körében a Városvédő Szakcsoportot vezeti, szervezi az előadásokat, kirándulásokat.

Mindazok, akik a város utcáit, tereit járják, ismeretlenül is a műemlékes mérnökök, s köztük az ő munkája nyomán gyönyörködhetnek a megújult, megszépült városunkban.

Balassa László munkásságát több kitüntetéssel ismerték el:

Veszprém megyéért arany fokozat (1973), Veszprém városért arany fokozat (1975) Kiváló munkáért (1985), Gizella-díj (1997).

* * *

A jelentősebb publikációi:

Veszprém (Kralovánszky Alánnal együtt). Bp. 1983.

Veszprém - Várnegyed. 1987. (Tájak-Korok-Múzeumok kiskönyvtára)

Veszprém - Várnegyed. 1999. 2. kiadás. (Tájak-Korok-Múzeumok kiskönyvtára)

Gondolatok a településtervezés és a településkutatás összefüggéseiről = A Dunántúl településtörténete VI. Veszprém, 1986.

A veszprémi tömbrekonstrukció történeti és tervezési előzményei = Műemlékvédelem, 1986.

Rekonstrukció-rehabilitáció Veszprém történelmi központjában = Magyar Építőipar, 1986.

Utószó a tihanyi várhoz / Társszerző: Kralovánszky Réka = Műemlékvédelem, 1994.

A veszprémi vár építéstörténete a XIII-XVII. században = Tudomány és művészet Veszprémben a XIII-XV. században. / V. Fodor Zsuzsa szerk. Veszprém, 1996.

Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára = Művészettörténet-Műemlékvédelem, 1998.

Kralovánszky Alán 1980. évi ásatása és falkutatása a veszprémi Vár u. 29. - az ún.

Dubniczay-ház - telkén = Kralovánszky Alán Veszprém megyei kutatásaiból. Veszprém, 2000.

Méhes, káptalani gazdasági épületek, nyári lak = A Séd völgye Veszprémben. Veszprém, 2000.

A veszprémi börtön építéstörténete = Műemlékvédelem, 2005.

2006-ban jelenik meg a Veszprém c. kötete, amely az 1983-ban kiadott átdolgozott, korszerűsített változata.

TÖLGYESI JÓZSEF

VESZPRÉMI KÖNYVEK

**A veszprémi iskolák értesítőinek
bibliográfiája 1815–2003**

KOLOZS BARNABÁSNÉ

AZ ISKOLAI ÉRTEŚÍTŐK, ÉVKÖNYVEK művelődéstörténeti és neveléstörténeti értéke felbecsülhetetlen. Kiadásuk 1850-től vált kötelezővé a gimnáziumok számára. Ám az iskolák jóval előbb is adtak ki néhány oldalas tájékoztatót a tanulók félévenkénti vizsga-érdemjegyeiről. Ezek a főképpen latin nyelvű classificatiók az osztálynévsoron és az érdemjegyeken kívül más információt nem közöltek. Még a tanárok névsorával is csak később bővültek az apró kiadványok.

Némelyik nagy múltú iskola évtizedeken, évszázadokon át adta ki értesítőit, de nagyon ritka az az iskolai könyvtári vagy országos könyvtári gyűjtemény, amelyben hiánytalanul megtalálható lenne egy-egy intézmény valamennyi értesítője. Éppen ezért ez a bibliográfiai összeállítás azzal a céllal készült, hogy a kutatókat, elsősorban a helytörténeti kutatókat segítse, a tájékozódáshoz, tájékoztatáshoz egy kis „iránytűt” adjon a kezükbe. Ugyanis a veszprémi iskolákra és a helyi könyvtári gyűjteményekre is a fent említett tény jellemző, hogy nem rendelkeznek hiánytalanul az értesítő-sorozatokkal. Különösen igaz ez az államosítások idején megszűnt vagy teljesen átalakult iskolákra, ahol nem is törekedtek az elődiskola emlékeinek gyűjtésére, megőrzésére.

A bibliográfia *gyűjtőköre* térben és időben egyaránt elég pontosan körülhatárolható: a Veszprém városi iskolák értesítőit (évkönyveit) tárja fel a kezdetektől (a legkorábbi fellelt értesítő 1815-ös) 2003-ig. Természetesen lehetnek 1815 előtt (vagy után) is kiadványok, amelyek a jelen regisztrációban nem szerepelnek. Bár teljességre törekvően gyűjtöttem az anyagot, újra és újra felbukkanhatnak kiadványok, amelyekről az információt nagy örömmel fogadom.

A kronológiai rendet végigkövetve láthatjuk, hogy a rendszeres értesítőkiadás az 1940-es évek végén megszűnt. Ezt követően csak ún. alkalmi (évfordulós) jellegű kiadványok láttak napvilágot, és majd az 1980-90-es években indult meg újra, ha nem is minden iskolában a rendszeres, évenkénti kiadásuk. Ezeknek a számbavétele sem elhanyagolható, mert sokszor még az érintett iskolában is alig-alig lehet megtalálni a harminc, negyven évvel ezelőtti kiadványukat. (Közgyűjteménybe pedig némelyiket el sem juttatták.)

A 19. századi érdemsorozatok számbavételével néhány, csak Veszprémben található példány leírásával és az újabb értesítőkötetek regisztrálásával ez a bibliográfia többet nyújt, mint az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum majdani Veszprémre (is) vonatkozó kötete. Köztudott ugyanis, hogy az OPKM 1989-ben – nagyon dicséretes módon – elindította a magyarországi iskolai értesítő bibliográfiájának kiadását. A sorozat 13. kötete 2005-ben jelent meg Péccsel bezárólag.

[A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája / szerk. Léces Károly. – Bp. : OPKM, 1989. – [1.] XVIII. századi érdemsorozatok / összeáll. Dörnyei Sándor, V. Ecsedy Judit, Pavercsik Ilona. – Bp. : OPKM, 1989. – 213 p. – (A magyar neveléstörténet forrásai, 3.)

A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája, 1850/51 – 1948/49 / szerk. Gráberné Bősze Klára, Léces Károly. – Bp. : OPKM, 1989. –

[1]/2. A-C / összeáll. Gráberné Bősze Klára. – Bp. : OPKM, [1996]. – 585 p. – (A magyar neveléstörténet forrásai, 8.)]

A most közreadott veszprémi, 496 tételt tartalmazó *bibliográfia szerkezete* egyszerű, könnyen áttekinthető. Az iskolák nevének betűrendje az elsődleges rendezési elv, ezen belül pedig időrendben követik egymást a kiadványok. Az egyes iskolák neve gyakran rendkívül hosszúra nyúlt, magában foglalta a fenntartót, a különböző iskolatípusok nevét, amelyet az évek során működtettek. Ilyen volt az angolkisasszonyok és az irgalmas nővérek intézete, amelyekben elemi, polgári iskola, nőipariskola, felső kereskedelmi iskola stb. működött. Az ilyen iskolákat egy összefoglaló névvel, pl. angolkisasszonyok intézete vettem fel. Ugyancsak az angolkisasszonyoknál alakult ki az a szokás, hogy az egyes iskolatípusok ugyanabban a tanévben külön-külön adtak ki értesítőket. Itt a kronológikus sorrendet nem bontottam meg, hanem ha egy tanévben több értesítő is megjelent, akkor elemi, polgári, felső kereskedelmi, tanítónőképző sorrendben követik egymást, tehát lehet olyan tanév, hogy három, négy értesítőt is megjelentetett ugyanaz az intézet.

Meg kell említeni a polgári fiúiskola és a felső kereskedelmi iskola értesítőkiadásának sajátosságát is. Alig néhány éve működött a polgári fiúiskola, amikor rá alapozva elindult a felső kereskedelmi képzés. Először közös értesítőt adtak ki, majd külön-külön szerkesztve, de egybekötve, és végül teljesen külön, önálló kötetként jelentek meg az értesítőik. A közösen szerkesztett és egybekötött értesítőket mind a két iskolánál leírtam. Azoknál az iskolánál, ahol névváltozás miatt más lett az intézmény neve, utalás történik erre.

Az egyes *kötetek bibliográfiai leírása* autopszia alapján történt, fő forrásként a kiadvány címlapját használva, megtartottam az azon szereplő eredeti írásmódot. Egyedüli változtatás az volt, hogy a címben vagy az alcímben, ha az iskola fennállásának évét vagy a megjelent értesítő sorszámát római számmal jelölték, ezt arab számra írtam át. A kegyesrendi gimnázium latin nyelvű értesítőinek, a classificatioknak a címében az eredeti római számot meghagytam a tanév jelölésében. Minden tétel végén megtalálható a lelőhelyek jelölése.

Az *adatgyűjtés* a veszprémi gyűjteményekben – Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Érseki Könyvtár, Veszprém Megyei Levéltár – kezdődött, majd a budapesti Kegyesrendi Központi Könyvtárban egészítettem ki a gimnáziumi értesítők sorát.

Az összegyűjtött adatokat összevettem az Országos Pedagógiai Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár katalógusával. Azokat a példányokat, amelyek csak ebben a két gyűjteményben találhatóak, ott, kézbevétele alapján írtam le. Így a lelőhelyek jelölései között első helyen a három veszprémi gyűjtemény, majd a két országos gyűjtemény szerepel (a gimnáziumnál a Kegyesrendi Központi Könyvtár is).

Valamennyi intézmény munkatársai nagy hozzáértéssel és türelemmel segítettek a gyűjtőmunkámat.

A bibliográfiához rövidítésjegyzék, betűrendes intézményi és névmutató kapcsolódik. Ez utóbbiakban a tételszámokra történik utalás.

Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépiskola

1. Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépiskola évkönyve az iskola fennállásának 25. évfordulóján / [közléteszi Erdősi László]. – Veszprém: Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépisk., 1974. – 112 p., 4 t.
Külső táblán: Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépiskola Veszprém, 1949-1974. Jubileumi évkönyv
EKMK
2. A veszprémi Ipari Szakközépiskola és Gimnázium jubileumi évkönyve: [50 év, 1949-1999] / [írta Irányi László; szerk. Kövecses László]. – Veszprém: Ipari Szakközépisk. és Gimn., 1999. – 255 p.
EKMK

Angolkisasszonyok intézete

(Az 1876/77. tanév érdemsorozatait az Értesítvény a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról 1876/7-ik tanév végén című értesítőben közzé tették, ld. a 397. tsz.-on.)

3. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1899-900. tanévről / [összeáll. Szántó László]. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1900. – 38 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
4. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1900-901. tanévről / [összeáll. Szántó László]. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1901. – 49 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
5. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1901-1902. tanévről / [összeáll. Szántó László]. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1902. – 47 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
6. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1902-1903. tanévről / [összeáll. Szántó László]. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1903. – 50 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
7. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1903-1904. tanévről / [összeáll. Szántó László]. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1904. – 83 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
8. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1904-1905. tanévre. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1905. – 49 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
9. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1905-1906. tanévre. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1906. – 57 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
10. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1906-1907. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1907. – 63 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

11. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1907-1908. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1908. – 57 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
12. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1908-1909. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1909. – 68 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
13. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1909-1910. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1910. – 69 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
14. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1910-1911. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1911. – 78 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
15. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1911-1912. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1912. – 52 p.
VeML, OPKM, OSZK
16. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1912-1913. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1913. – 66 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
17. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézetének értesítője az 1913-1914. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1914. – 54 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
18. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetében fennálló püspöki róm. kath. tanítónőképző-intézet, polgári és elemi leányiskolák értesítője az 1914-15. iskolai évről / összeáll. Engelhardt Ferenc. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1915. – 85 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
19. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézetében fennálló püspöki róm. kath. tanítónőképző-intézet, polgári és elemi leányiskolák értesítője az 1915-16. iskolai évről / összeáll. Engelhardt Ferenc. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1916. – 91 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
20. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézetében fennálló püspöki róm. kath. tanítónőképző-intézet, polgári és elemi leányiskolák értesítője az 1916-17. iskolai évről / összeáll. Engelhardt Ferenc. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1917. – 65 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
21. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézetében fennálló róm. kath. tanítónőképző-intézet, polgári és elemi leányiskolák értesítője az 1917-18. iskolai évről / összeáll. Engelhardt Ferenc. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1918. – 55 p.
VeML, OPKM, OSZK
22. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézete róm. kath. polgári leányiskolájának értesítője az 1922/23. tanévben / [összeáll. Belezny Etelka]. - Veszprém, 1923. gépirás. – 3 p.
OSZK

23. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” nevelőintézetének róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzője állapotáról az 1923/24. tanévben / [összeáll. M. Zemplényi Irén]. – Veszprém, 1924. gépirás, kézírás. – 26 p., 1 mell.
OSZK
24. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézetének értesítője rk. tanítónőképző intézetéről, rk. női felsőkereskedelmi iskolájáról, rk. polgári- és elemi iskolájáról, az 1924-25. iskolai évről / közli az intézet előljárósága. – Veszprém: Pósa ny., 1925. – 23 p.
OPKM
25. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. polgári és elemi iskolájának értesítője az 1925-26. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1926. – 27 p.
ÉK, VeML, OSZK
26. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1925-26. tanévben / összeáll. az igazgató. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1926. – 22 p.
VeML, OPKM, OSZK
27. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. polgári és elemi iskolájának értesítője az 1926-27. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1927. – 28 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
28. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1926-27. tanévben / összeáll. az igazgató. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1927. – 22 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
29. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi róm. kath. női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1926-27. iskolai évről / összeáll. Mattuscek Richárd. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1927. – 20 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
30. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete r. kath. polgári és elemi iskolájának értesítője az 1927-1928. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1928. – 29 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
31. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1927-28. tanévben / összeáll. az igazgató. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1928. – 27 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
32. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1927-28. iskolai évről / összeáll. Matuscek [!] Richárd. – Veszprém: Pósa ny., [1928]. – 17 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
33. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete r. kath. polgári és elemi iskolájának értesítője az 1928-29. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. –

- Veszprém: Egyházmegyei kny., 1929. – 26 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
34. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1928-29. tanévben / összeáll. az igazgató.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1929. – 26 p.
VeML, OPKM, OSZK
35. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1928-29. iskolai évről / összeáll. Mattuschek Richárd. – Veszprém: Pósa ny., [1929]. – 31 p.
OPKM, OSZK
36. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete r. kath. polgári és elemi iskolájának értesítője az 1929-1930. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1930. – 24 p.
ÉK, VeML, OSZK
37. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1929-30. tanévben / összeáll. az igazgató.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1930. – 28, [1] p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
38. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1929-30. iskolai évről / összeáll. Mattuschek Richárd. – Veszprém: Pósa ny., [1930]. – 33 p.
OPKM, OSZK
39. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete r.kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1930-31. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1931. – 27 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
40. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1930-31. tanévben / összeáll. az igazgató.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1931. – 31, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
41. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1930-31. iskolai évről / összeáll. Mattuschek Richárd. – Veszprém: Pósa ny., [1931]. – 27, [1] p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
42. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1931-32. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1932. – 23 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
43. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1931-32. tanévben / összeáll. az igazgató.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1932. – 40 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
44. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi

- iskolájának értesítője az 1931-32. iskolai évről / összeáll. Mattuscek Richárd. – Veszprém: Pósa E. kny., [1932]. – 38, [1] p., 1 t.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
45. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1932-33. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1933. – 24, [3] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
46. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1932-33. tanévben / összeáll. az igazgató. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1933. – 46 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
47. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1932-33. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Pósa E. kny., [1933]. – 28, [1] p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
48. A veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1933-34. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1934. – 32, [2] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
49. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1933-34. tanévben / közli az intézet igazgatósága. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1934. – 46 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
50. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1933-34. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Pósa E. kny., [1934]. – 24, [1] p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
51. A veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1934-35. iskolai évről: az iskola fennállásának 43. évében / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1935. – 35, [1] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
52. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1934-35. tanévben / közli az intézet igazgatósága. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1935. – 46 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
53. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felső kereskedelmi iskolájának értesítője az 1934-35. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Pósa E. ny., [1935]. – 15, [1] p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
54. A veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1935-36. iskolai évről: az iskola fennállásának 44. évében / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1936. – 32, [3] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

55. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1935-36. tanévben / közli az intézet igazgatósága. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1936. – 50 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
56. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felső kereskedelmi iskolájának értesítője az 1935-36. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Pósa ny., [1936]. – 23, [1] p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
57. A veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1936-37. iskolai évről: az iskola fennállásának 45. évében / szerk. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1937. – 30, [2] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
58. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1936-37. tanévben / közli az intézet igazgatósága. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1937. – 59, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
59. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1936-37. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Pósa E. kny., [1937]. – 26 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
60. A veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1937-38. iskolai évről: az iskola fennállásának 46. évében / szerk. M. Szabó Jozefa. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1938. – 35 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
61. Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1937-38. tanévben: az iskola fennállásának 44. éve / közzéteszi M. Szegedi Janka. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1938. – 57, [3] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
62. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1937-38. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1938. – 28, [1] p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
63. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézet r.k. elemi iskolájának értesítője az 1938-39. iskolai évről / összeáll. az iskola vezetősége. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1939. – 19 p.
ÉK, OPKM, OSZK
64. Az angolkisasszonyok veszprémi „Beatae Mariae Virginis” intézete r. kat. polgári-leányiskolájának értesítője az 1938-39. iskolai évről: az iskola fennállásának 47. évében / szerk. M. Szabó Jozefa. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1939. – 38, [1] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
65. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. liceumának 1. évi

- tanítónőképzőjének és gyakorló elemi iskolájának 45. évi évkönyve az 1938-39. iskolai évről / közléstervező M. Szegedi Janka. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1939. – 61, [2] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
66. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve az 1938-39. iskolai évről / összeáll. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1939. – 39, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
67. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézet r. k. elemi iskolájának értesítője az 1939-40. iskolai évről / összeáll. az iskola vezetősége. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1940. – 19 p.
ÉK, OPKM, OSZK
68. Az angolkisasszonyok veszprémi „Beata Maria Virgo” intézete róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1939-40. iskolai évről: az iskola fennállásának 48. évében / szerk. M. Szabó Jozefa. – Veszprém: Egyházmegyei kny., [1940]. – 35, [1] p., 3 t.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
69. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. liceumának 2. évi tanítónőképzőjének és gyakorló-elemi iskolájának 46. évi évkönyve az 1939-40. iskolai évről / közli M. Szegedi Janka. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1940. – 54, [1] p., 2 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
70. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi női felső kereskedelmi iskolájának évkönyve az 1939-40. iskolai évről / összeáll. Bernáth József. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1940. – 50, [1] p., 2 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
71. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézete róm. kat. elemi iskolájának értesítője az 1940-41. iskolai évről: az intézet megalapításának 81. évében: az elemi iskola fennállásának 81. évében / összeáll. az iskola vezetősége. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1941. – 23 p.
ÉK, OPKM, OSZK
72. Az angolkisasszonyok veszprémi „Beata Maria Virgo” intézete róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1940-41. iskolai évről: az iskola fennállásának 49. évében / szerk. M. Szabó Jozefa. – Veszprém: Egyházmegyei kny., [1941]. – 39, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
73. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. leányliceumának 3. évi tanítónőképzőjének és gyakorló-elemi iskolájának 47. évi évkönyve az 1940-41. iskolai évről / közli M. Szegedi Janka. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1941. – 50, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
74. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi róm. kat. kereskedelmi leányközépfiskolájának (2-3. évfolyama női felső kereskedelmi iskola) évkönyve az

- 1940-41. iskolai évről: az iskola fennállásának 23. évében / összeáll. Bernáth József.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1941. – 39, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
75. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézete róm. kat. elemi leányiskolájának évkönyve az 1941-42. iskolai évről: az intézet megalapításának 82. évében: az elemi iskola fennállásának 82. évében / szerk. M. Almássy Etelka.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1942. – 20 p.
ÉK, OPKM, OSZK
76. Az angolkisasszonyok veszprémi „Beata Maria Virgo” intézete róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1941-42. iskolai évről: az iskola fennállásának 50. évében / szerk. M. Szabó Jozefa. – Veszprém: Egyházmegyei kny., [1942]. – 51, [1] p., 5 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
77. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. leányliceumának, tanítónőképzőjének és gyakorlóiskolájának évkönyve az 1941-42. iskolai évről: az iskola fennállásának 48. évében / szerk. M. Szegedi Janka. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1942. – 50, [1] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
78. Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának (3-4. évfolyama női felsőkereskedelmi iskola) évkönyve az 1941-42. iskolai évről: az iskola fennállásának 24. évében / összeáll. Steidl József.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1942. – 44, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
79. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” veszprémi intézete róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1942-43. iskolai évről / szerk. M. Szabó M. Jozefa. – Veszprém: Egyházmegyei kny., [1943]. – 39, [1] p., 1 t.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
80. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. tanítónőképzőjének, leányliceumának és gyakorlóiskolájának évkönyve az 1942-43. iskolai évről: az iskola fennállásának 49. évében / szerk. M. Szegedi M. Janka. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1943. – 47, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
81. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának (4. évfolyama női felsőkereskedelmi iskola) évkönyve az 1942-43. iskolai évről: az iskola fennállásának 25. évében / összeáll. Steidl József.
– Veszprém: Egyházmegyei kny., 1943. – 38, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
82. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézete róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről: az iskola fennállásának 52. évében / szerk. M. Tekeres M. Margit. – Veszprém: Egyházmegyei kny., [1944]. – 41, [1] p., 1 t.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
83. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. tanítónőkép-

- zőjének, leányliceumának és gyakorlóiskolájának jubileumi évkönyve az 1943-44. iskolai évről: az iskola fennállásának 50. évében / szerk. M. Szegedi M. Janka. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1944. – 67, [1] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
84. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. kereskedelmi leányközépiszkolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről: az iskola fennállásának 26. évében / szerk. Steidl József. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1944. – 31, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
85. Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézetének róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1944-45. iskolaévről: az iskola fennállásának 53. évében / szerk. M. Tekerés M. Margit. – Veszprém, 1945. gépírás. – 32 p.
ÉK, OSZK
86. Az angolkisasszonyok Sancta Maria intézete róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1945-46. iskolaévről: az iskola fennállásának 54. évében / szerk. M. Tekerés M. Margit. – Veszprém, 1946. gépírás. – 31 p.
ÉK, OSZK
87. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. tanítónő-képzőjének, leányliceumának és gyakorlóiskolájának évkönyve az 1945-46. iskolai évről / szerk. M. Szegedi M. Janka. – Veszprém, 1946. gépírás, kézírás. – 28 p.
VeML
88. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. kereskedelmi leányközépiszkolájának évkönyve az 1945/46. iskolai évről: az iskola fennállásának 28. évében / szerk. Steidl József. – Veszprém, 1946. gépírás. – 25 p.
VeML, OPKM
89. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézetének róm. kat. polgári leányiskolájának és általános iskolájának évkönyve az 1946-47. iskolaévről: a polgári iskola fennállásának 55. évében, az ált. iskola fennállásának 2. évében / szerk. M. Richter M. Anna. – Veszprém, 1947. gépírás. – 51 p.
ÉK, VeML, OSZK
90. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. tanítónő-képzőjének, leányliceumának és gyakorlóiskolájának évkönyve az 1946-47. iskolai évről: az iskola fennállásának 53. évében / szerk. M. Szegedi M. Janka. – Veszprém, 1947. gépírás, kézírás. – 46 p.
ÉK, VeML
91. Angolkisasszonyok „Sancta Maria” veszprémi róm. kat. kereskedelmi leányközépiszkolájának évkönyve az 1946/47. iskolai évről: az iskola fennállásának 29. évében / szerk. M. Nagy Margit. – Veszprém, 1947. gépírás. – 25 p.
VeML, OPKM
92. Az angolkisasszonyok veszprémi Sancta Maria intézete róm. kat. tanítónő-képzőjének, leányliceumának és gyakorlóiskolájának évkönyve az 1947-48. iskolaévben: az iskola fennállásának 54. évében / szerk. M. Szegedi M. Janka. – Veszprém, 1948. gépírás, kézírás. – 22 p.
VeML

93. A veszprémi állami leányliceum és tanítónőképző intézet s a vele kapcsolatos állami leánygimnázium évkönyve az 1948-49. tanévről / szerk. Nagy Sándor. – Veszprém : Szabadság ny., 1949. – 33, [2] p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
94. A veszprémi állami kereskedelmi leányközépiskola évkönyve az 1948-1949. iskolai évről : az iskola fennállásának 31. évében / szerk. Petes József. – Bp., 1949. soksz. – 20 p.
VeML, OPKM

Báthory István Általános Iskola

95. 25 Jubileumi évkönyv : Báthory István Általános Iskola, 1978-2003 / szerk. Látos Jenő, Radnai Zsuzsanna. – Veszprém : Báthory I. Ált. Isk., [2003]. –76 p.
EKMK

Bem József Általános Iskola

96. A veszprémi Bem József Általános Iskola jubileumi emlékkönyve, 1974-1999 / [szerk. Nagy Árpádné]. – Veszprém : Bem J. Ált. Isk., 1999. – 144 p., 16 t.
EKMK

Botev, Hriszto Általános Iskola

97. A 25 éves Hriszto Botev Általános Iskola jubileumi évkönyve, 1974-1999. – Veszprém : Viza Kft., 1999. – 141 p.
EKMK

Cholnoky Jenő Általános Iskola és Gimnázium

98. A Cholnoky Jenő Általános Iskola és Gimnázium jubileumi évkönyve, 1948-1998 / [szerk. Frisch Gyula, Horváth Józsefné]. – Veszprém : Cholnoky J. Ált. Isk. és Gimn., [1998]. – 167 p.
EKMK

Csermák Antal Zeneiskola

ld. később **Veszprém Városi Zeneiskola**

99. A veszprémi „Csermák Antal” Zeneiskola 75 éves jubileumi évkönyve, 1993/94. /

- [szerk. Káté István]. – [Veszprém] : Csermák A. Zeneisk., [1994]. – 64 p.
EKMK
100. A veszprémi Csermák Antal Zeneiskola 85 éves jubileumi évkönyve / írta és szerk. Pethő Imre. – [Veszprém] : Csermák A. Zeneisk., 2001. – 36 p.
EKMK, MPI

Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon

ld. Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon

Dózsa György Általános Iskola

101. A veszprémi Dózsa György Általános Iskola, a volt Szent István Elemi Népiskola jubileumi évkönyve, 1939-1989 / [szerk. Kováts Sándor]. – Veszprém : Országos Továbbképző Taneszközfejlesztő és Ért. Váll., 1992. – 112 p., 21 t.
EKMK

Felső kereskedelmi iskola

102. A veszprémi állami polgári fiú-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1895/96. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1896. – 88 p.
ÉK, OPKM, OSZK
103. A veszprémi állami polgári fiú-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1896-97. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1897. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1896-97. iskolai évről. – 5-49. p.
2. A veszprémi állami négyosztályú polgári fiú-iskola ötödik értesítője az 1896-97. iskolai évről. – 53-83. p., 1 mell.
ÉK, OPKM, OSZK
104. A veszprémi állami polgári fiú-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1897-98. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1898. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1897-98. iskolai évről. – 5-50.p.
2. A veszprémi állami négyosztályú polgári fiú-iskola hatodik értesítője az 1897-98. iskolai évről. – 53-78. p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
105. A veszprémi állami polgári fiú-iskola és felső kereskedelmi iskola értesítője az 1898-99-iki iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Köves és Boros kny., 1899. – 126 p.
ÉK, OPKM, OSZK

106. A veszprémi felső kereskedelmi iskola értesítője az 1899-90-iki iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Köves és Boros kny., 1900. – 64 p.
ÉK, EKMK, VeML, OSZK
107. A veszprémi állami polgári fiú-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1900-901. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1901. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1900-901. iskolai évről. – [3] – 51. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiú-iskola kilencedik értesítője az 1900-901. iskolai évről. – 55 – 83. p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
108. A veszprémi állami polgári fiú-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1901-902. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1902. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1901-902. iskolai évről. – [3] – 71. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiú-iskola tizedik értesítője az 1901-902. iskolai évről. – 76 – 101. p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
109. A veszprémi állami polgári fiú-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1903-904. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1904. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1903-904. iskolai évről. – [3] – 68. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiú-iskola tizenkettedik értesítője az 1903-904. iskolai évről. – [71] – 101. p.
VeML, OPKM, OSZK
110. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola és állami polgári fiú-iskola értesítője az 1904-1905. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1905. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1904-1905. iskolai évről. – [3]– 57. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiú-iskola tizenharmadik értesítője az 1904-1905. iskolai évről. – [61] – 96. p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
111. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola és állami polgári fiú-iskola értesítője az 1905-1906. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1906. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1905-1906. iskolai évről. – [3] – 62. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiú-iskola tizennegyedik értesítője az 1905-1906. iskolai évről. – [65] – 98. p.
ÉK, VeML, OPKM
112. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1906-1907. iskolai évről. – / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Fodor F. kny., 1907. – 53 p.
ÉK, EKMK, VeML, OSZK
113. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1907-1908. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Fodor F. kny., 1908. – 63 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK

114. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1908-1909. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Fodor F. kny., 1909. – 60 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
115. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1909-910. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1910. – 71 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
116. Kereskedelmi szaktanfolyammal kapcsolatos veszprémi állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1910/11. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Fodor F. kny., 1911. – 64 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
117. Kereskedelmi szaktanfolyammal kapcsolatos veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 16. értesítője az 1911-1912. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1912. – 53 p.
VeML, OSZK
118. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 18. értesítője az 1912-1913. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Fodor F. kny., [1913]. – 55 p.
EKMK, OPKM, OSZK
119. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 19. értesítője az 1913-14. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1914. – 51 p.
VeML, OPKM, OSZK
120. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 20. értesítője az 1914-1915. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Fodor F. kny., 1915. – 29 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
121. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 21. értesítője az 1915-1916. iskolai évről / szerk. igazgatóság. – Veszprém : Fodor F. kny., [1916]. – 29 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
122. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 22. értesítője az 1916-17. iskolai évről / szerk. Mattuscek Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1917]. – 29 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
123. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 23. értesítője az 1917/18. iskolai évről / szerk. Mattuscek Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1918]. – 33 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
124. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 25. értesítője az 1919/20. iskolai évről / szerk. Mattuscek Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1920]. – 16 p.
EKMK, OPKM, OSZK
125. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 26. értesítője az 1920/21. iskolai évről / szerk. Mattuscek Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1921]. – 16 p.
VeML, OPKM, OSZK
126. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 27. értesítője az 1921/22. iskolai évről / szerk. Mattuscek Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1922]. – 16 p.
OPKM, OSZK
127. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 28. értesítője az 1922/23. iskolai évről / szerk. Mattuscek Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1923]. – 13 p.
VeML, OPKM, OSZK

128. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 29. értesítője az 1923-24. iskolai évről / szerk. Mattuscheck Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1924]. – 12 p.
VeML, OPKM, OSZK
129. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola 30. értesítője az 1924-25. iskolai évről / szerk. Mattuscheck Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., 1925. – 14 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
130. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 31. értesítője az 1925-26. iskolai évről / szerk. Mattuscheck Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., 1926. – 28 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
131. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 32. értesítője az 1926-27. iskolai évről / szerk. Mattuscheck Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., 1927. – 48 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
132. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 33. értesítője az 1927-28. iskolai évről / szerk. Mattuscheck Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1928]. – 56 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
133. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 34. értesítője az 1928-29. iskolai évről / szerk. Mattuscheck Richárd. – Veszprém : Fodor F. kny., [1929]. – 63 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
134. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 35. értesítője az 1929-30. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1930. – 37 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
135. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 36. értesítője az 1930-31. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1931. – 44 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
136. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 37. értesítője az 1931-32. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1932. – 41 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
137. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 38. értesítője az 1932-33. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1933. – 54 p., 1 térk.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
138. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 39. értesítője az 1933-34. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1934. – 53 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
139. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi

- iskola 40. értesítője az 1934-35. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1935. – 41 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
140. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 41. értesítője az 1935-36. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1936. – 44 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
141. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 42. értesítője az 1936-37. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1937. – 52 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
142. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 43. értesítője az 1937-38. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1938. – 50 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
143. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola 44. értesítője az 1938-39. iskolai évről / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1939. – 79 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
144. A veszprémi m. kir. állami négyévfolyamú Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola évkönyve az 1939-40. iskolai évről : az iskola fennállásának 45. évében / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Fodor F. ny., 1940. – 77 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
145. A veszprémi m. kir. állami Kerkápoly Károly kereskedelmi középiskola évkönyve az 1940-41. iskolai évről : az iskola fennállásának 46. évében / közli Wallner Ernő. – Veszprém : Pósa E. kny., 1941. – 50 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
146. A veszprémi m. kir. állami Kerkápoly Károly kereskedelmi középiskola (3-4. évfolyama fiú felső kereskedelmi iskola) évkönyve az 1941-42. iskolai évről : az iskola fennállásának 47. évében és az iskolával kapcsolatos társulati kereskedő tanonciskola jelentése az 1941-42. iskolai évről / szerk. Wallner Ernő. – Veszprém : Pósa E. kny., 1942. – 46 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
147. A veszprémi m. kir. állami Kerkápoly Károly kereskedelmi középiskola (4. évfolyama fiú felső kereskedelmi iskola) évkönyve az 1942-43. iskolai évről : az iskola fennállásának 48. évében és az iskolával kapcsolatos társulati kereskedő tanonciskola jelentése az 1942-43. iskolai évről / szerk. Wallner Ernő. – Veszprém : Pósa E. kny., 1943. – 40 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
148. A veszprémi m. kir. állami Kerkápoly Károly kereskedelmi középiskola évkönyve az 1943-44. iskolai évről : a 49-ik iskolai év / szerk. Molnár József. – Veszprém, 1944. gépirás. – 24 p.
ÉK, OSZK

149. A veszprémi állami Kerkápoly Károly kereskedelmi középiskola évkönyve az 1944-45. iskolai évről : 50.ik iskolai év / szerk. Molnár József. – Veszprém, 1945. gépirás. – 14 p.
VeML, OPKM, OSZK
150. A veszprémi állami Kerkápoly Károly kereskedelmi középiskola évkönyve az 1945-46. iskolai évről : az iskola fennállásának 51. évében / szerk. Bernáth József. – Veszprém Nagy Ödön kny., 1946. – 19 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
151. A veszprémi állami „Kerkápoly Károly” kereskedelmi középiskola és a dolgozók kereskedelmi középiskolája évkönyve az 1946-47. iskolai évről : az iskola fennállásának 52. évében / szerk. Rhosóczy József. – Veszprém : isk. igazgatósága, 1947. – 31 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
152. A veszprémi állami „Kerkápoly Károly” kereskedelmi középiskola és a dolgozók kereskedelmi középiskolája évkönyve az 1947-48. iskolai évről : az iskola fennállásának 53. évében / szerk. Rhosóczy József. – Veszprém : Vida András kny., 1948. – 44 p.
Függelékben : A társulati kereskedő tanonciskola 1947-48. évi jelentése. – 40-42. p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
153. A veszprémi állami „Kerkápoly Károly” kereskedelmi középiskola és a dolgozók kereskedelmi középiskolája évkönyve az 1948-49. iskolai évről : az iskola fennállásának 54. évében / szerk. Rhosóczy József. – Veszprém, 1949. soksz. – 44 p.
Függelékben : A társulati kereskedő tanonciskola 1948-49. évi jelentése. – 38-43. p.
VeML, OPKM, OSZK

Ipari Szakközépiskola és Gimnázium

ld. Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépiskola

Iparosiskola

ld. később Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium

154. Veszprém rend. tan. város iparos iskolájának értesítője az 1883-84. tanév végén / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : „Szent-István” kny., 1884. – 16 p.
OSZK
155. A Veszprém rend. tan. város államilag segélyezett első foku iparos-iskolájának értesítője az 1884-85. tanév végén / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : „Szent-István” kny., 1885. – 30 p.
ÉK, OSZK
156. A Veszprém rend. tan. város első foku iparos-iskolájának értesítője az 1885-86. tanév végén / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : Stetter Ede „Szent-István” kny., 1886. – 34 p.
ÉK, OSZK

157. A Veszprém rend. tan. város államilag segélyezett alsófoku iparos-iskolájának értesítője az 1886-87. tanévről / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : „Szent-István” kny., 1887. – 39 p.
OSZK
158. A Veszprém rend. tan. város államilag segélyezett alsófoku iparos-iskolájának értesítője az 1887-8. tanévről / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : Stetter Ede „Szent-István” kny., 1888. – 50 p.
ÉK, OSZK
159. A Veszprém rend. tan. város államilag segélyezett alsófoku iparos-iskolájának értesítője az 1888-89. tanévről / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : Stetter Ede „Szent-István” kny., 1889. – 32 p.
ÉK, OSZK
160. A Veszprém rend. tan. város államilag segélyezett alsófoku iparos-iskolájának értesítője az 1889-90. tanévről / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : Kompolthy T. „Petőfi”-kny., 1890. – 32 p.
ÉK, OSZK
161. A Veszprém rend. tan. város államilag segélyezett alsófoku iparos-iskolájának értesítője az 1890-91. tanévről / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : Kompolthy T. „Petőfi”-kny., 1891. – 31 p.
ÉK, OSZK
162. A Veszprém rend. tanácsu város államilag segélyezett alsófoku iparos-iskolájának értesítője az 1897-98. tanévről / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1898. – 29 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
163. A Veszprém rend. tanácsu város államilag segélyezett alsófoku iparosiskolájának értesítője az 1898-99. tanévről / közli Meszes Polikárp. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1899. – 30 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK

Irgalmas nővérek intézete

(Az 1876/77. tanév érdemsorozatait az Értesítvény a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról 1876/7-ik tanév végén című értesítőben közzölték, ld. a 397.tsz.-on.)

164. A Paulai Szent Vinczéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő és tanintézetének értesítője az 1903-1904. iskolai évben : Ötven éves ittlétüknek emlékére / összeáll. Stefaits Aladár. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1904. – 87 p., [4] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
165. A Paulai Szent Vinczéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő és tanintézetének értesítője az 1904-1905. tanévről / közli az igazgatóság. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1905. – 40, [4] p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK

166. A Paulai Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1905-1906. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1906. – 45, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
167. A Pauli Sz. Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1906-1907. tanévről / közli az igazgatóság. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1907. – 45, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
168. A Pauli Sz. Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1907-1908. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1908. – 43, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
169. A Páli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1908-1909. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1909. – 48 p.
VeML, OPKM, OSZK
170. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1909-1910. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1910. – 48 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
171. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1910-1911. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1911. – 52 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
172. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1911-1912. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1912. – 47 p.
OPKM, OSZK
173. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1912-1913. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1913. – 46 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
174. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1913-1914. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1914. – 54 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
175. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1914-1915. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1915. – 47 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
176. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1915-1916. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1916. – 52 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
177. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és taninté-

- zetének értesítője az 1916-17. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1917. – 62 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
178. A Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek veszprémi nevelő- és tanintézetének értesítője az 1917-18. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1918. – 50 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
179. A veszprémi irgalmas nővérek nevelő- és tanintézetének értesítője az 1922-23. iskolai évről / [Bangha Klotild]. – Veszprém, 1923. kézírás. – 10 p.
OSZK
180. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1926-1927. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1927. – 22 p.
ÉK, OPKM, OSZK
181. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1927-1928. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1928. – 23 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
182. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1928-1929. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1929. – 20 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
183. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1929-30. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1930. – 22 p.
ÉK, VeML, OSZK
184. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1930-31. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1931. – 25 p.
ÉK, OPKM, OSZK
185. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1931-32. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1932. – 21 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
186. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1932-33. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1933. – 26 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
187. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1933-34. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1934. – 49 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
188. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és

- tanintézetének értesítője az 1934-35. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1935. - 55 p.
ÉK, VeML, OSZK
189. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1935-36. tanévről. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1936. - 65 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
190. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi leánynevelő- és tanintézetének értesítője az 1936-37. tanévről / szerk. az intézet vezetősége. – [Veszprém] : Egyházmegyei kny., [1937]. – 55 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
191. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) vezetése alatt álló veszprémi Ranolder Intézet ovodája, elemi-, polgári-, hároméves nőipariskolájának évi értesítője az 1937-38. iskolai évről : Az intézet fennállásának 84. évében / közzétette Beöthy István. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1938]. – 53 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
192. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) vezetése alatt álló veszprémi Ranolder Intézet ovodája, elemi-, polgári-, hároméves nőipariskolájának évi értesítője az 1938-39. iskolai évről az intézet fennállásának 85. évében / közzétette Kerbler Gizella. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1939]. – 59 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
193. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) vezetése alatt álló veszprémi Ranolder Intézet ovodája, elemi-, polgári-, hároméves nőipariskolájának évkönyve az 1939-40. iskolai évről : Az intézet fennállásának 86. évében : A polgári iskola fennállásának 44. évében / szerk. Kerbler Gizella. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1940]. – 57 p., 2 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
194. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) vezetése alatt álló veszprémi Ranolder Intézet ovodája, elemi-, polgári-, hároméves nőipariskolájának évkönyve az 1940-41. iskolai évről : Az intézet fennállásának 87. évében : A polgári iskola fennállásának 45. évében / szerk. Kerbler Gizella. – [Veszprém] : Egyházmegyei kny., [1941]. – 69 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
195. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) vezetése alatt álló veszprémi Ranolder Intézet ovodája, elemi-, polgári-, hároméves nőipariskolájának, egyéves gyorsíró és gépíró iskolájának évkönyve az 1941-42. iskolai évről : Az intézet fennállásának 88. évében : A polgári iskola fennállásának 46. évében / szerk. Kerbler Gizella. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1942. – 86 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
196. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) vezetése alatt álló veszprémi Ranolder Intézet ovodája, elemi-, polgári-, hároméves nőipariskolája, egyéves gyorsíró és gépíró iskolájának évkönyve az 1942-43. iskolai évről : Az intézet fennállásának 89. évében : A polgári iskola fennállásának 47. évében / szerk. Kerbler

Gizella. – [Veszprém] : Egyházmegyei kny., [1943]. – 66 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

197. Depaul Szent Vince szeretet leányai (irgalmas nővérek) veszprémi Ranolder Intézet ovodája, elemi-, polgári-, hároméves nőipariskolája, egyéves gyorsító és gépiró iskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről : Az intézet fennállásának 90. évében : A polgári iskola fennállásának 48. évében / szerk. Kerbler Gizella. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1944]. – 72 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

Izraelita nép- és polgári leányiskola

198. A veszprémi izraelita hitközség nép- és polgári leány-iskolájának valamint hittani intézményének értesítője az 1903-1904. tanévről / összeáll. Hoffer Ármin. – Veszprém : Köves B. kny., 1904. – 35 p.
EKMK
199. A veszprémi izraelita hitközség elemi és polgári leány-iskolájának valamint hittani intézményeinek értesítője az 1906-1907. tanévről / közli Hoffer Ármin. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1907. – 50 p.
ÉK, EKMK

Kegyesrendi gimnázium

200. Juventus gymnasii regii weszprimiensis e studiis, ut meruit, in classes digesta semestri primo anno MDCCCXV. – [H.n. : k.n., 1815]. – [4] p.
EKMK
201. Juventus gymnasii regii weszprimiensis e studiis, ut meruit in classes digesta semestri secundo anno MDCCCXV. – [H.n. : k.n., 1815]. – [4] p.
OSZK
202. Juventus gymnasii regii weszprimiensis e studiis ut meruit in classes digesta semestri secundo anno MDCCCXVIII. – [H.n. : k.n., 1818]. – [4] p.
VeML
203. Juventus gymnasii regii weszprimiensis e studiis ut meruit in classes digesta semestri secundo anno MDCCCXXI. – [H.n. : k.n., 1821]. – [4] p.
VeML
204. Juventus gymnasii regii weszprimiensis e studiis ut meruit in classes digesta semestri secundo anno MDCCCXXII. – [H.n. : k.n., 1822]. – [4] p.
ÉK, VeML
205. Juventus gymnasii regii weszprimiensis e studiis ut meruit in classes digesta semestri secundo anno MDCCCXXIII. – [H.n. : k.n., 1823]. – [4] p.
ÉK, VeML, KKK, OSZK
206. Juventus gymnasii regii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in

- classes relata semestri secundo anno MDCCCXXIV. – [H.n : k.n., 1824]. – [4] p.
ÉK
207. Juventus gymnasii regii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXV. – Weszprimii : Typ. Clarae Szammer, [1825]. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK, OSZK
208. Juventus gymnasii regii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXVI. – Weszprimii : Typ. Clarae Szammer, [1826]. – [8] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OSZK
209. Juventus gymnasii regii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXVII. – Weszprimii : Typ. Clarae Szammer, [1827]. – [8] p.
EKMK
210. Juventus gymnasii regii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXVIII. – Weszprimii : Typ. Aloysii Szammer, [1828]. – [8] p.
KKK
211. Juventus regii maioris gymnasii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXIX. – Weszprimii : Typ. Aloysii Szammer, [1829]. – [8] p.
ÉK, VeML
212. Juventus regii maioris gymnasii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXX. – Weszprimii : Typ. Aloysii Szammer, [1830]. – [8] p.
ÉK, VeML, OSZK
213. Juventus regii maioris gymnasii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXI. – Weszprimii : Typ. Aloysii Szammer, [1831]. – [8] p.
VeML, KKK
214. Juventus regii maioris gymnasii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXII. – Weszprimii : Typ. Aloysii Szammer, [1832]. – [8] p.
ÉK, EKMK, KKK, OSZK
215. Juventus regii maioris gymnasii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXIII. – Weszprimii : Typ. Aloysii Szammer, [1833]. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK, OSZK
216. Juventus regii maioris gymnasii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXIV. – Weszprimii : Typ. Aloysii Szammer, [1834]. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK, OSZK
217. Juventus regii maioris gymnasii weszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut

- meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXV. – Veszprimii : Typ. Aloysii Számmer, [1835]. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK, OSZK
218. Juventus regii majoris gymnasii veszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri primo anno MDCCCXXXVI. – Veszprimii : Typ. Aloysii Számmer, [1836]. – [8] p.
OSZK
219. Juventus regii majoris gymnasii veszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXVI. – Veszprimii : Typ. Aloysii Számmer, [1836]. – [8] p.
ÉK, EKMK, KKK, OSZK
220. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXVII. – Veszprimii : Typ. Aloysii Számmer, [1837]. – [8] p.
OSZK
221. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri primo anno MDCCCXXXVIII. – Veszprimii : Typ. Aloysii Számmer, [1838]. – [8] p.
VeML
222. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXVIII. – Veszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1838]. – [8] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK
223. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri primo anno MDCCCXXXIX. – Veszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1839]. – [8] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM
224. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXXIX. – Veszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1839]. – [8] p.
KKK, OPKM
225. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri primo anno MDCCCXL. – Veszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1840]. – [8] p.
OPKM
226. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXL. – Veszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1840]. – [8] p.
ÉK, KKK, OPKM
227. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri primo anno MDCCCXLI. – Veszprimii : Typ. Joannes Totth de Jesztány, [1841]. – [8] p.
ÉK

228. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus, ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXLI. – Weszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1841]. – [8] p.
ÉK, KKK, OPKM
229. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus, ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri primo anno MDCCCXLII. – Weszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1842]. – [8] p.
KKK
230. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus, ac studiis, ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXLII. – Weszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1842]. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK, OPKM
231. Juventus regii gymnasii majoris veszprimiensis scholarum piarum e moribus, ac studiis, ut meruit in classes relata semestri secundo anno MDCCCXLIII. – Weszprimii : Typ. Joannis Totth de Jesztány, [1843]. – [8] p.
ÉK, VeML
232. A veszprémi királyi tanodában kegyes rendiek vezérlete alatt tanuló ifjuságnak hit – magyarnyelv – és egyéb tanulmányokból érdemszerinti sorozata 1843/4 év második felében. – Veszprém : Jesztány Totth János kny., [1844]. – [8] p.
ÉK
233. A veszprémi kegyes rendbeliek királyi gymnasiumában tanított ifjuságnak érdemsora 1845-dik év második felében. – Székes-Fejérvárott : Számmer Pálné ny., [1845]. – [8] p.
VeML
234. A veszprémi kegyes rendbeliek királyi gymnasiumában tanított ifjuságnak érdemsora 1846-dik év második felében. – Veszprém : [k.n., 1846]. – [8] p.
VeML, KKK, OPKM
235. Az ájtatos tanító rend veszprémi királyi gymnasiumában [!]járó ifjuságnak érdemsora 1847. év második felében. – [H.n : k.n., 1847]. – [4] p.
VeML, KKK
236. A kegyes tanító rend veszprémi királyi gymnasiumába járó ifjuságnak érdemsora 1848 év második felében. – [H.n : k.n., 1848]. – 4 p.
KKK
237. A kegyes tanítórend veszprémi királyi gymnasiumába járó ifjuságnak érdemsora 1850 év, második felében. – [H.n : k.n., 1850]. – 4 p.
OSZK
238. A veszprémi kegyes tanítórendi algymnasium évlapja 1852/3-ki tanévre. – Veszprém : Ramasetter Károly ny., 1853. – 32 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
239. A kegyes tanítórend veszprémi algymnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata 1863-ik tanév második felében. – Veszprém : Ramasetter K. ny., 1863. – [8] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
240. A kegyes tanítórend veszprémi algymnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata az

- 1864/5-iki tanév második felében. – Veszprém : Ramazetter K. ny., 1865. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
241. A kegyes tanítórend veszprémi algymnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata az 1865/6-iki tanév második felében. – Veszprém : Ramazetter K. ny., 1866. – [8] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
242. A kegyes tanítórend veszprémi algymnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata az 1866/7-iki tanév második felében. – Veszprém : Ramazetter K. ny., 1867. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
243. A kegyes tanítórend veszprémi algymnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata az 1867/8-iki tanévben. – Veszprém : Ramazetter K. ny., 1868. – [8] p.
ÉK, VeML, KKK., OPKM, OSZK
244. A kegyes tanítórend veszprémi nagy-gymnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata az 1868/9-iki tanévben. – Veszprém : Ramazetter K. ny., 1869. – [12] p.
ÉK, KKK, OPKM, OSZK
245. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi nagy-gymnasium ifjúságának érdemsorozata az 1869/70-ki tanévben. – Veszprém : Krausz Á. ny., 1870. – [14] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
246. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi nagy-gymnasium ifjúságának érdemsorozata az 1870/71-ki tanévben. – Veszprém : Krausz Á. ny., 1871. – [14] p.
ÉK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
247. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi rom. kath. nagy-gymnasium ifjúságának érdemsorozata az 1871/72-ki tanévben. – Veszprém : Krausz A. ny., 1872. – [10] p.
VeML, KKK., OPKM, OSZK
248. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi rom. kath. nagy-gymnasium értesítője az 1872/73-iki tanévről. – Veszprém : Krausz A. ny., 1873. – 18 p.
VeML, KKK, OPKM, OSZK
249. Tudósítvány a kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi rom. kath. nagy-gymnasiumról az 1873/4-ki tanév végén. – Veszprém : Krausz A. kny., 1874. – 14, [9] p.
EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
250. A kegyes-tanítórendiek veszprémi nagy-gymnasiumának tudósítványa az 1874/5-iki tanévről. – Veszprém : Krausz Á. kny., 1875. – 15, [10] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
251. A kegyes-tanítórendiek veszprémi nagy-gymnasiumának tudósítványa az 1875-76-iki tanévről. – Veszprém : Krausz A. ny., 1876. – 14, [10] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
252. A kegyes-tanítórendiek veszprémi nagy-gymnasiumának értesítője az 1876-77-iki tanévről / közli Lévy Imre. – Veszprém : Krausz A. ny., 1877. – 25, [30] p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
253. A kegyes-tanítórendiek veszprémi nagy-gymnasiumának értesítője az 1877-78-iki tanévről / közli Lévy Imre. – Veszprém : Krausz A. ny., 1878. – 31, [18] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

254. A kegyes-tanítórendiek veszprémi nagy-gymnasiumának értesítője az 1878-9-iki tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : Krausz A. ny., 1879. – 32, [19] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
255. A kegyes-tanítórendiek veszprémi nagy-gymnasiumának értesítője az 1879-80-iki tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : Krausz A. ny., 1880. – 50, [20] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
256. A kegyes tanítórendiek veszprémi kath. nagy-gymnasiumának értesítője az 1880-81-iki tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : Heinrich E. ny., [1881]. – 28, [17] p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
257. A kegyes tanítórendiek veszprémi kath. nagy-gymnasiumának értesítője az 1881-82-diki tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : Heinrich E. ny., [1882]. – 47, [16] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
258. A kegyes tanítórendiek veszprémi kath. nagygynasiumának értesítője az 1882/3-iki tanévről / közli Lévay Imre. – Bp. : Kocsi S. ny., 1883. – 43 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
259. A kegyes-tanítórendiek veszprémi kath. nagygynasiumának értesítője az 1883/4-iki tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : „Szent István” kny., 1884. – 47 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
260. A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath főgynasiumának értesítője az 1884-5. tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : „Szent István” kny., 1885. – 60, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
261. A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgynasiumának értesítője az 1885-6. tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : Stetter Ede „Szent István” kny., 1886. – 59, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
262. A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgynasiumának értesítője az 1886-7. tanévről / közli Lévay Imre. – Veszprém : Stetter Ede „Szent István” kny., 1887. – 59, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
263. A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgynasiumának értesítője az 1887-8. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Stetter Ede „Szent István” kny., 1888. – 79 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
264. A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgynasiumának értesítője az 1888-9. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Stetter Ede „Szent István” kny., 1889. – 95 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
265. A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgynasiumának értesítője az 1889-90. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Kompolthy T. „Petőfi” kny., 1890. – 98, [2] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
266. A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgynasiumának értesítője az 1890-91. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Kompolthy T. „Petőfi” kny., 1891.

- 87 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
267. A kegyes-tanítórendiek veszprémi főgymnasiumának értesítője az 1891-92. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Kompolthy T. „Petőfi” kny., 1892. – 83 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
268. A kegyes-tanítórendiek veszprémi főgymnasiumának értesítője az 1892-93. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Kompolthy T. „Petőfi” kny., 1893. – 113 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
269. A kegyes-tanítórendiek veszprémi főgymnasiumának értesítője az 1893-94. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Kompolthy T. „Petőfi” kny., 1894. – 115 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
270. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgymnasium értesítője az 1894-95. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1895. – 346, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
271. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgymnasium értesítője az 1895-96. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1896. – 96, [1] p.
272. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1896-97. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1897. – 86, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
273. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1897-98. tanévről / közli Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1898. – 102, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
274. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1898-99. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1899. – 104 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
275. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1899-900. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1900. – 87 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
276. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1900-1901. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1901. – 94, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
277. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1901-1902. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1902. – 202, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
278. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgymnasium

- értesítője az 1902-1903. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1903. – 151 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
279. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1903-1904. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1904. – 142, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
280. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. k. főgimnázium értesítője az 1904-1905. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1905. – 159 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
281. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r.k. főgimnázium értesítője az 1905-1906. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1906. – 165, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
282. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. k. főgimnázium értesítője az 1906-1907. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1907. – 198, [1] p., 4 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
283. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője az 1907-1908. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1908. – 139, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
284. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője az 1908-1909. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1909. – 165, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
285. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője az 1909-1910. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1910. – 150, [1] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
286. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1910-1911. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1911. – 125 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
287. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1911-1912. tanévről / közzéteszi Takács József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1912. – 128, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
288. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1912-1913. tanévről / közzéteszi Laczkó Dezső. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1913. – 109, [2] p.
VeML, KKK, OPKM, OSZK

289. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1913-1914. tanévről / közzéteszi Laczkó Dezső. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1914. - 111, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
290. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1914-1915. tanévről / közzéteszi Laczkó Dezső. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1915. – 108, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
291. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1915-1916. tanévről / közzéteszi Laczkó Dezső. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1916. – 76, [1] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
292. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Laczkó Dezső. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1917. – 52, [1] p. 1916-17. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
293. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Laczkó Dezső. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1918. – 46, [1] p. 1917-18. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
294. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Kövesi Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1920. - 14 p. 1919-20. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
295. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1921. – 20, [1] p. 1920-21. tanév
ÉK, EKMK, KKK, OPKM, OSZK
296. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1922. – 24 p. 1921-22. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
297. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1923. – 21 p. 1922-23. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
298. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1924. – 23 p. 1923-24. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
299. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Pósa Endre ny., 1925. – 27 p. 1924-25. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK

300. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Pósa Endre ny., 1926. – 40 p. 1925-26. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
301. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. gimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1927. – 87 p., 1 t. 1926-27. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
302. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi r. kath. gimnázium értesítője / közzéteszi Pusch Ödön. – Veszprém : Pósa Endre kny., [1928]. – 84, [3] p. 1927-28. tanév
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
303. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. gimnázium értesítője / közzétette Orbán János. – Veszprém : Pósa Endre kny., [1929]. – 77, [2] p., 1 t. 1928-29. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
304. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kat. gimnázium értesítője / közzétette Orbán János. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1930]. – 99 p., 2 t. 1929-30. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
305. A kegyestanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kat. gimnázium értesítője / közzétette Orbán János. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1931]. – 67 p., 1 t. 1930-31. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
306. A veszprémi kegyestanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője / közzéteszi Gombos Antal. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1932]. – 53, [1] p. 1931-32. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
307. A veszprémi kegyestanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője / közzéteszi Gombos Antal. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1933]. – 62, [1] p., 1 t. 1932-33. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
308. A veszprémi kegyestanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője / közzéteszi Gombos Antal. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1934]. – 87 p., 1 t. 1933-34. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
309. A veszprémi kegyestanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője / közzéteszi Gombos Antal. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1935]. – 68, [1] p., 2 t. 1934-35. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
310. A veszprémi kegyestanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője / közzéteszi Gombos Antal. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1936]. – 63 p. 1935-36. iskolai év
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
311. A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője az 1936-37. iskolai évről / közzéteszi Gombos Antal. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1937. – 65, [4] p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
312. A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője az 1937-38. iskolai évről / közzéteszi Neuhauser Frigyes. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1938. – 79

- p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
313. A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1938-39. iskolai évről / közzéteszi Neuhauser Frigyes. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1939. – 107 p., 3 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
314. A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1939-40. iskolai évről / közzéteszi Neuhauser Frigyes. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1940. – 103 p., 2 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
315. A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1940-41. iskolai évről : fennállásának 229. évében / közzéteszi Neuhauser Frigyes. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1941. – 108, [1] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
316. A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1941-42. iskolai évről : fennállásának 230. évében / közzéteszi Neuhauser Frigyes. – Veszprém : [k.n.], 1942. – 109 p., 2 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
317. A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1942-43. iskolai évről : fennállásának 231. évében / közzéteszi Neuhauser Frigyes. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1943. – 82, [1] p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
318. A magyar kegyes-tanítórend veszprémi róm. kat. gimnáziumának évkönyve az 1943-44. iskolai évről : az iskola fennállásának 232. évében / szerk. Szüts Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1944. – 62 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
319. A magyar kegyes-tanítórend veszprémi róm. kat. gimnáziumának évkönyve az 1944-45. iskolai évről az iskola fennállásának 233. évében / közli Szüts Ferenc. – Veszprém, gépírás. – 33 p.
VeML
320. A magyar kegyes-tanítórend veszprémi róm. kat. gimnáziumának évkönyve az 1945-46. iskolai évről : az 1944-45. tanév érdemjegyeivel : az iskola fennállásának 235. évében / közzéteszi Balogh Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1946. – 48 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
321. A veszprémi kegyesrendi róm. kat. ált. fiúiskola évkönyve az 1946-47. iskolai évről az iskola fennállásának 1. évében / közzéteszi Nyers Lajos. – Veszprém : Kegyesrendi Ált. Isk. igazgatóság, 1947. – 23 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
322. A veszprémi kegyesrendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1946-47. iskolai évről : az iskola fennállásának 236. évében közzéteszi Balogh Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1947. – 20, [1] p.
KKK, OSZK
323. A veszprémi piarista kollégium róm. kat. általános iskolájának és gimnáziumának

- évkönyve az 1947-48. iskolai évről : az iskola fennállásának 237. évében / közléteszi Nyers Lajos, Balogh Ferenc. – Veszprém : a kollégium igazgatósága, 1948. – 41 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK
324. A veszprémi állami gimnázium évkönyve az 1948-49. tanévről / közzétette Mihályi Károly. – Veszprém : a gimn. igazgatósága, 1949. – 20 p.
ÉK, EKMK, VeML, KKK, OPKM, OSZK

Kereskedő tanonciskola

325. A „Veszprém és vidéke kereskedőinek társulata” által fenntartott [!] – Veszprém városa, az állam, valamint a győri kereskedelmi és iparkamara által segélyezett – keresk. tanonciskolájának negyedik értesítője az 1905-1906. isk. évről / közli Szép Lipót. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1906. – 21 p.
EKMK
326. A veszprémi társulati kereskedő-tanonciskola évi értesítője az 1914/15. iskolai évről közléteszi Sente Arnold. – Veszprém : Fodor F. ny., [1915]. – [4] p.
OPKM
327. Jelentés a veszprémi társulati kereskedő-tanonciskola 1931/32. iskolai évéről. – Veszprém : Fodor F. ny., [1932]. – [4] p.
OPKM

Ld. még a Felső kereskedelmi iskola – Kerkápoly Károly kereskedelmi középiskola értesítőjében függelékként, a 146., 147., 152., 153. tsz.-on

Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola

ld. Felső kereskedelmi iskola

Kiss Lajos Általános Iskola

328. A veszprémi Kiss Lajos Általános Iskola : 25 év adatokban, emlékekben, 1962-1987 / főszerk. Molnár Jánosné. – Veszprém : Kiss L. Ált. Isk., 1987. – 62 p.
EKMK
329. A veszprémi Kiss Lajos Általános Iskola jubileumi évkönyve, 1962-1992 / szerk. Molnár Jánosné. – [Veszprém] : OOK-Press ny., [1992]. – 103 p.
EKMK

Kossuth Lajos Általános Iskola

330. A veszprémi Kossuth Lajos Általános Iskola jubileumi emlékkönyve / [szerk. Bándi Lászlóné]. – Veszprém : Kossuth L. Ált. Isk., 1998. – 119 p.
EKMK

Lovassy László Gimnázium

331. A veszprémi Lovassy László (volt Kegyestanítórendi) Gimnázium Jubileumi [!] évkönyve, 1711-1986 / szerk. Kapor Károlyné. – Veszprém : Lovassy L. Gimn. és Zeneművészeti Szakközépisk., 1986. – 213 p., 30 fotó
EKMK
332. Veszprémi Lovassy László Gimnázium értesítője, 1986-1988 / szerk. Asztalos István. – Veszprém : Lovassy L. Gimn., [1989]. – 96 p.
EKMK
333. A veszprémi Lovassy László Gimnázium értesítője, 1988-1990 / kiadja Takács József. – [Veszprém] : Lovassy L. Gimn., [1991]. – 65 p.
EKMK
334. A veszprémi Lovassy László Gimnázium értesítője, 1990-1991 / kiadja Arnhoffer Mihály. – [Veszprém] : Lovassy L. Gimn., [1991]. – 54 p.
EKMK
335. A veszprémi Lovassy László Gimnázium értesítője, 1991-1992 / kiadja Arnhoffer Mihály. – [Veszprém] : Lovassy L. Gimn., [1992]. – 51 p.
EKMK
336. A veszprémi Lovassy László Gimnázium értesítője, 1992...1996 / [szerk. Vajda Ilona]. – [Veszprém] : Lovassy L. Gimn., 1997. – 200 p.
EKMK
337. A veszprémi Lovassy László Gimnázium értesítője, 1996...1999 / [szerk. Vajda Ilona]. – [Veszprém] : Lovassy L. Gimn., 2000. – 214 p.
EKMK

Medgyaszay István Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium

338. Medgyaszay István Szakképző Iskola és Kollégium évkönyve, 1992-1997 / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Medgyaszay I. Szakképző Isk. és Koll., 1998. – 81 p.
EKMK
339. Medgyaszay István Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium évkönyve, 1998-2002 / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Medgyaszay I. Szakképző Isk., Gimn. és Koll., 2002. – 101 p.
EKMK

Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola

340. A veszprémi Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola és Általános Iskola évkönyve az 1995-96. iskolai évről / [szerk. Sebő József]. – Veszprém : Padányi Biró M. Róm. Kat. Gimn., Eü. Szakközépisk. és Ált. Isk., 1996. – 105, [7] p., 6 t.
EKMK, MPI
341. A Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola jubileumi évkönyve : Megjelent a piarista iskolák 400. és a magyar iskolák alapításának 1000. évfordulóján, 1996-97 / [szerk. Sebő József]. – Veszprém : Padányi Biró M. Róm. Kat. Gimn., Eü. Szakközépisk., Szakisk. és Ált. Isk., 1997. – 85, [3] p.
EKMK, MPI
342. Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola évkönyve, 1997-98 / [szerk. Sebő József]. – Veszprém : Padányi Biró M. Róm. Kat. Gimn. Eü. Szakközépisk., Szakisk. és Ált. Isk., [1998]. – 63 p.
EKMK, MPI
343. A Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Gyakorlóiskolája évkönyve, 1998/1999 / [szerk. Sebő József]. – Veszprém : Padányi Biró M. Róm. Kat. Gimn., Eü. Szakközépisk., Szakisk. és Ált. Isk., 1999. – 131 p.
EKMK, MPI
344. Padányi Schola Catholica, 1999/2000 : A Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola évkönyve / [szerk. Sebő József, Hordós Csaba]. – Veszprém : Padányi Biró M. Róm. Kat. Gimn., Eü. Szakközépisk., Szakisk. és Ált. Isk., [2000]. – 125 p.
EKMK, MPI
345. Padányi Schola Catholica, 2000-2001 : A Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola, a Veszprémi Hittudományi Főiskola Gyakorlóiskolájának évkönyve / [szerk. Hordós Csaba]. – Veszprém : Padányi Biró M. Róm. Kat. Gimn., Eü. Szakközépisk., Szakisk. és Ált. Isk., 2001. – 161 p.
EKMK, MPI

Polgári fiúiskola

346. A veszprémi állami polgári fiu-iskola első értesítője az 1892-93. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1893. – 31 p.
ÉK, OPKM, OSZK
347. A veszprémi állami polgári fiu-iskola második értesítője az 1893-94. iskolai évről

- szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1894. – 15 p.
ÉK, OSZK
348. A veszprémi állami polgári fiu-iskola harmadik értesítője az 1894-95. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1895. – 26 p.
ÉK, OPKM, OSZK
349. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1895/96. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1896. – 88 p.
ÉK, OPKM, OSZK
350. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1896-97. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1897. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1896-97. iskolai évről. – 5-49. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola ötödik értesítője az 1896-97. iskolai évről. – 53-83. p.
ÉK, OPKM, OSZK
351. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1897-98. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1898. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1897-98. iskolai évről. – 5-50. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola hatodik értesítője az 1897-98. iskolai évről. – 53-78. p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
352. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és felső kereskedelmi iskola értesítője az 1898-99-iki iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Köves és Boros kny., 1899. – 126 p.
ÉK, OPKM, OSZK
353. A veszprémi állami polgári fiu-iskola értesítője az 1899-900. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1900. – 51 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
354. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1900-901. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1901. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1900-901. iskolai évről. – [3] – 51. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola kilencedik értesítője az 1900-901. iskola évről. – 55 – 83. p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
355. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1901-902. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1902. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1901-902. iskolai évről. – [3] – 71. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola tizedik értesítője az 1901-902. iskolai évről. – 76 – 101. p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

356. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1903-904. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1904. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1903-904. iskolai évről. – [3] – 68. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola tizenkettedik értesítője az 1903-904. iskolai évről. – [71] – 101. p.
VeML, OPKM, OSZK
357. A veszprémi állami polgári fiu-iskola és állami felső kereskedelmi iskola értesítője az 1903-904. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1904. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1903-904. iskolai évről. – [3] – 68. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola tizenkettedik értesítője az 1903-904. iskolai évről. – [71] – 101. p.
VeML, OPKM, OSZK
358. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola és állami polgári fiu-iskola értesítője az 1904-1905. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1905. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1904-1905. iskolai évről. – [3] – 57. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola tizenharmadik értesítője az 1904-1905. iskolai tanévről. – [61] – 96. p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
359. A veszprémi állami felső kereskedelmi iskola és állami polgári fiú-iskola értesítője az 1905-1906. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1906. –
1. A felső kereskedelmi iskola értesítője az 1905-1906. iskolai évről. – [3] – 62. p.
2. A veszprémi állami négyosztályu polgári fiu-iskola tizennegyedik értesítője az 1905-1906. iskolai tanévről. – [65] – 98. p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
360. A veszprémi állami polgári fiú-iskola értesítője az 1906-1907. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1907. – 42 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
361. A veszprémi állami polgári fiú-iskola értesítője az 1907-1908. iskolai évről / szerk. Udvarhelyi Gyula. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1908. – 62 p.
ÉK, OPKM, OSZK
362. A veszprémi áll. polgári fiu-iskola értesítője az 1909-1910. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Fodor F. kny., 1910. – 38 p.
EKMK, OPKM, OSZK
363. Slőjd tanfolyammal kapcsolatos veszprémi áll. polgári fiu-iskola értesítője az 1910-911. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Krausz A. fia kny., [1911]. – 38 p.
EKMK, VeML, OSZK
364. Slőjd tanfolyammal kapcsolatos veszprémi áll. polgári fiu-iskola 20. értesítője az 1911-1912. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Fodor F. kny., [1912].

- 42 p.
OPKM, OSZK
365. Slőjd-tanfolyammal kapcsolatos veszprémi áll. polgári fiúiskola 21. értesítője az 1912-1913-ik iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Krausz A. fia kny., 1913. – 45 p.
OSZK
366. Slőjd-tanfolyammal kapcsolatos veszprémi áll. polgári fiúiskola 22. értesítője az 1913-1914-ik iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Fodor F. kny., [1914]. – 42 p.
EKMK, OPKM, OSZK
367. A slőjd-tanfolyammal kapcsolatos veszprémi állami polgári fiúiskola 23. értesítője az 1914-1915. iskolai évről / szerk. Vaszary Béla. – Veszprém : Krausz A. fia kny., [1915]. – 31 p.
OPKM, OSZK
368. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1917/18. isk. évről : 26. év / szerk. Gróff József. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1918. – 28 p.
EKMK, OPKM, OSZK
369. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1920-1921. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1921. – 16 p.
EKMK, OPKM, OSZK
370. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1921-1922. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1922. – 15 p.
OPKM, OSZK
371. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1922-1923. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1923. – 16 p.
OPKM, OSZK
372. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1923-24. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1924. – 18 p.
ÉK, OPKM, OSZK
373. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1924-25. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1925. – 27 p.
OPKM, OSZK
374. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1925-26. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1926. – 29 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
375. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1926-27. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1927. – 34 p.
ÉK, OPKM, OSZK
376. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1927-28. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., [1928]. – 32 p.
OPKM, OSZK
377. A veszprémi állami polgári fiúiskola értesítője az 1928-29. iskolai évről / közzéteszi Urhegyi János. – Veszprém : Pósa Endre kny., [1929]. – 35 p.
OPKM, OSZK

378. A veszprémi magy. kir. állami polgári fiúiskola értesítője az 1929-30. iskolai évről / közléteszi Bertalan Károly. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1930. – 40 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
379. A veszprémi magy. kir. állami polgári fiúiskola 38. értesítője az 1930-31. évről / közléteszi Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1931. – 34 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
380. A veszprémi magy. kir. állami polgári fiúiskola 39. értesítője az 1931-32. iskolai évről / közléteszi Frank Zoltán. – Veszprém : Fodor F. kny., 1932. – 40 p.
ÉK, OPKM, OSZK
381. A veszprémi magy. kir. állami polgári fiúiskola 40. értesítője az 1932-33. iskolai évről / közléteszi Frank Zoltán. – Veszprém : Pósa Endre kny., [1933]. – 37 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
382. A veszprémi magy. kir. állami polgári fiúiskola 41. értesítője az 1933-34. iskolai évről / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1934. – 54 p.
ÉK, OPKM, OSZK
383. A veszprémi magy. kir. állami polgári fiúiskola értesítője az 1934-35. tanévről : Az iskola fennállásának 42-ik éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Fodor F. kny., 1935. – 42 p.
VeML, OPKM, OSZK
384. A veszprémi magy. kir. állami polgári fiúiskola értesítője az 1935-36. tanévről : Az iskola fennállásának 43-ik éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1936. – 43 p.
ÉK, OPKM, OSZK
385. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola értesítője az 1936-37. tanévről : Az iskola fennállásának 45-ik éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1937. – 55 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
386. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola értesítője az 1937-38. tanévről : Az iskola fennállásának 46-ik éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Fodor F. kny., 1938. – 47 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
387. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1938-39. tanévről : Az iskola fennállásának 47-ik éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Pósa Endre kny., 1939. – 48 p.
EKMK, OPKM, OSZK
388. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1939-40. tanévről : Az iskola fennállásának 48-ik éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1940]. – 53 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
389. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1940-41. tanévről : Az iskola fennállásának 49-ik éve / közléteszi Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1941. – 55 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

390. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1941-42. tanévről : Fennáll. 50 éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém . Pósa E. kny., [1942]. – 65 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
391. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1942-43. tanévről : Fennáll. 51 éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1943. – 49 p.
ÉK, OPKM, OSZK
392. A veszprémi m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1943-44. tanévről : Fennáll. 52 éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1944. – 54 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
393. A veszprémi magyar állami polgári fiúiskola évkönyve az 1944-45. tanévről : Fennáll. 53 éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Nagy ny., [1945]. – soksz., 16 p.
OSZK
394. A veszprémi állami általános és polgári fiúiskola évkönyve az 1945-46. tanévről : Fennáll. 54 éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Nagy Ödön ny., 1946. – 20 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
395. A veszprémi állami általános és polgári fiúiskola évkönyve az 1946-47. tanévről : Fennáll. 55 éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : az isk. igazg., 1947. – 23 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
396. A veszprémi állami általános és polgári fiúiskola évkönyve az 1947-48. tanévről : Fennáll. 56 éve / szerk. Frank Zoltán. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1948. – 26 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

Római katolikus elemi iskola

397. Értesítvény a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról 1876/7-ik tanév végén . – Sz.-Fehérvárott : Számmer Imre ny., 1877. – 17 p.
a. A veszprémi elemi fitanodák érdemsorozata. – [1] – 12. p.
b. A veszprémi angol-kisasszonyok Mária-intézetének külnövendékei. – 13-14. p.
c. Az irgalmas nénék intézetének növendékei. – [15] – 17.p.
OSZK
398. Értesítő a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról 1877/8-iki tanév végén. – Székesfehérvár : Számmer Imre ny., 1878. – 8 p.
ÉK, OSZK
399. Értesítő a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról 1878/9-iki tanév végén. – Székesfehérvár : Számmer Imre ny., 1879. – 8 p.
ÉK, OSZK
400. Értesítő a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról az 1879/80-iki tanév végén. – Székesfehérvár : Számmer Imre ny., 1880. – 8 p.
ÉK, OSZK
401. Értesítő a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról az 1880/1-iki tanév végén. – Székesfehérvár : Számmer Imre ny., [1881]. – 9 p.
ÉK

402. Értesítő a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról az 1881/-iki tanév végén. – Székesfehérvár : Számmer Imre ny., [1882]. – 8 p.
ÉK, OSZK
403. Értesítő a veszprémi rom. kath. elemi iskolákról az 1882/3. tanév végén. – Székesfehérvár : Számmer Imre ny., 1883. – 16 p.
ÉK, OSZK
404. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1883-84. tanév végén. – Veszprém : Szent István kny., 1884. – 18 p.
ÉK, OSZK
405. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1884-85. tanév végén. – Veszprém : Szent István kny., 1885. – 19 p.
ÉK, OSZK
406. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1885-86. tanév végén. – Veszprém : Stetter Ede Szent István kny., 1886. – 21 p.
ÉK, OSZK
407. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1886-87. tanév végén. – Veszprém : Stetter Ede Szent István kny., 1887. – 23 p.
ÉK, OSZK
408. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1887-88. tanév végén. – Veszprém : Stetter Ede Szent István kny., 1888. – 24 p.
ÉK, OSZK
409. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1888-89. tanév végén / összeáll. Rák János. – Veszprém : Stetter Ede Szent István kny., 1889. – 23 p.
ÉK, OSZK
410. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1889-90. tanévről / összeáll. Rák János. – Veszprém : Kompolthy T. Petőfi kny., 1890. – 24 p.
ÉK, OSZK
411. A veszprémi rom. kath. elemi iskoláknak értesítője az 1890-91. tanévről / összeáll. Rák János. – Veszprém : Kompolthy T. Petőfi kny., 1891. – 23 p.
ÉK, OSZK
412. A veszprémi rom. kath. elemi fiu iskolának értesítője az 1891-92. tanévről / összeáll. Rák János. – Veszprém : Kompolthy T. Petőfi kny., 1892. – 24 p.
ÉK, OSZK
413. A veszprémi rom. kath. elemi fiu iskolának értesítője az 1892-93. tanévről / összeáll. Rák János. – Veszprém : Kompolthy T. Petőfi kny., 1893. – 20 p.
ÉK, OPKM, OSZK
414. A veszprémi rom. kath. elemi fiu iskolának értesítője az 1893-94. tanévről / összeáll. Rák János. – Veszprém : Kompolthy T. Petőfi kny., 1894. – 19 p.
ÉK, OSZK
415. A veszprémi rom. kath. elemi fiu iskolának értesítője az 1894-95. tanévről / összeáll. Rák János. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1895. – 19 p.
ÉK, EKMK, VEML, OPKM, OSZK
416. A veszprémi rom. kath. elemi fiu iskolának értesítője az 1895-96. tanévről / összeáll.

- Rák János. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1896. – 20 p.
ÉK, OSZK
417. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1896-97. tanévről / összeáll.
Rák János. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1897. – 20 p.
ÉK, OSZK
418. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1897-98. tanévről / összeáll.
Rák János. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1898. – 20 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
419. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1898-99. tanévről / összeáll.
Rák János. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1899. – 20 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
420. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1899-900. tanévről / összeáll.
Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1900. – 20 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
421. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1900-1901. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1901. – 22 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
422. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1901-1902. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1902. – 22 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
423. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1902-1903. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1903. – 23 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
424. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1903-1904. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1904. – 23 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
425. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1904-1905. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1905. – 24 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
426. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1905-1906. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1906. – 22 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
427. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1906-1907. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1907. – 29 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
428. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1907-1908. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1908. – 30 p.
ÉK, VeML, OPKM, OSZK
429. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1908-1909. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1909. – 31 p.
OPKM, OSZK
430. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1909-1910. tanévről /
összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1910. – 31 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK

431. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1910-1911. tanévről / összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1911. – 31 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
432. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1911-1912. tanévről / összeáll. Nagy Lajos. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1912. – 32 p.
OPKM, OSZK
433. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1912-1913. tanévről / összeáll. Sörédi József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1913. – 33 p.
EKMK, OPKM, OSZK
434. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1913-1914. tanévről / összeáll. Sörédi József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1914. – 32 p.
EKMK, OPKM, OSZK
435. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1914-1915. tanévről / összeáll. Sörédi József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1915. – 26 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
436. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1925-1926. tanévről / összeáll. Szanyi István. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1926. – 20 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
437. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1926-27. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1927. – 24 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
438. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1927-1928. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1928. – 22 p.
EKMK, OPKM, OSZK
439. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1928-1929. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1929. – 29 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
440. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1929-1930. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1930. – 29 p.
ÉK, EKMK, OSZK
441. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1930-1931. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1931. – 31 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
442. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1931-32. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1932. – 21 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
443. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1932-33. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1933. – 28 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
444. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1933-34. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1934. – 42 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
445. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1934-35. tanévről / összeáll.

- Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1935. – 38 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
446. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1935-36. tanévről / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1936. – 41 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
447. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1936-37. tanévről / összeáll. Nacsády József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1937. – 33 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
448. A veszprémi róm. kath. elemi fiúiskoláknak értesítője az 1937-38. tanévről / összeáll. Nacsády József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1938. – 29 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
449. A veszprémi róm. kath. egyházközségi elemi iskoláknak értesítője az 1938-39. tanévről / összeáll. Nacsády József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1939. – 37 p.
EKMK, VeML, OPKM, OSZK
450. A veszprémi róm. kath. egyházközségi elemi iskolák értesítője az 1939-40. tanévről / összeáll. Nacsády József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1940. – 36 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
451. A veszprémi róm. kath. egyházközségi elemi iskolák értesítője az 1940-41. tanévről / összeáll. Nacsády József. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1941. – 34 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
452. A veszprémi róm. kath. egyházközségi elemi iskolák értesítője az 1941-42. tanévről / összeáll. Bálint Péter. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1942. – 37 p.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
453. A veszprémi róm. kath. egyházközségi elemi népiskolák értesítője az 1942-43. tanévről / összeáll. Bálint Péter. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1943. – 40 p.
ÉK, EKMK, OPKM, OSZK
454. A veszprémi róm. kath. egyházközségi elemi népiskolák értesítője az 1943-44. tanévről / összeáll. Bálint Péter. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1944. – 37 p., 1 t.
ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK

Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium

ld. előbb Iparosiskola

455. A 100 éves 306. számú „Táncsics Mihály” Ipari Szakmunkásképző Intézet története, 1883-1983. – Veszprém : 306. sz. Táncsics M. Ip. Szakmunkásk. Int., [1983]. – 127 p.
EKMK
456. Táncsics Mihály Építőipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet értesítő az 1992/93. tanévről / [szerk. a szerk. biz.]. – Veszprém : Táncsics M. Ép. ip. Szakközépisk. és Szakmunkásk. Int., [1993]. – 142 p.
EKMK
457. Táncsics Mihály Építőipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet értesítő az 1993/94. tanévről / [szerk. Kőszegi Lajos]. – Veszprém : Táncsics M. Ép. ip.

- Szakközépisk. és Szakmunkásk. Int.. [1994]. – 162 p.
EKMK
458. Táncsics Mihály Építőipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet értesítő az 1994/95. tanévről / [szerk. Kószegi Lajos]. – Veszprém : Táncsics M. Ép. ip. Szakközépisk. és Szakmunkásk. Int., [1995]. – 161 p.
EKMK
459. Táncsics Mihály Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet értesítő az 1995/96. tanévről / [szerk. Kószegi Lajos]. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk. és Szakmunkásk. Int., [1996]. – 114 p.
EKMK
460. Táncsics Mihály Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet értesítő az 1996/97. tanévről / [szerk. a szerk.biz.]. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk. és Szakmunkásk. Int., [1997]. – 72, [10] p.
EKMK
461. Táncsics Mihály Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet értesítő az 1997/98. tanévről / [szerk. a szerk. biz.]. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk. és Szakmunkásk. Int., [1998]. – 112, [18] p.
EKMK
462. Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium értesítő az 1998/99. tanévről / [szerk. a szerk.biz.]. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk., Szakisk. és Koll., [1999]. – 108, [10] p.
EKMK
463. Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium értesítő az 1999/2000. tanévről / [szerk. a szerk. biz.]. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk., Szakisk. és Koll., [2000]. – 142, [18] p.
EKMK
464. Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium értesítő az [!] 2000/2001. tanévről. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk., Szakisk. és Koll., [2001]. – 126, [36] p.
EKMK
465. Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium értesítő az [!] 2001/2002. tanévről : 10. jubileumi szám. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk., Szakisk. És Koll., [2002]. – 131, [28] p.
EKMK
466. Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium jubileumi évkönyv a 2002/2003. tanévről : 11. szám : Az iskola fennállásának 120. évfordulóján. – Veszprém : Táncsics M. Szakközépisk., Szakisk. és Koll., [2003]. – 126, [36] p.
EKMK

Veszprém Városi Zeneiskolald. később **Csermák Antal Zeneiskola**

467. Veszprém Városi Zeneiskola értesítője az 1916-17. tanévről : Városilag segélyezett Zeneiskola / szerk. Kecskeméthy Margit. – Veszprém : Fodor F. kny., 1917. – 22 p. EKMK, OPKM, OSZK
468. Veszprém megyei város zeneiskolája : Évkönyv az 1934/35. és az 1935/36. tanévekről / közzéteszi Brodszky Ferenc. – Veszprém : Fodor F. kny., 1936. – 8 p. OPKM, OSZK
469. Veszprém megyei város zeneiskolája : Évkönyv az 1936-37. tanévről / közzéteszi Brodszky Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1937. – 7 p. ÉK, OPKM, OSZK
470. Veszprém megyei város zeneiskolája : Évkönyv az 1937-38. tanévről / közli Brodszky Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1938]. – [12] p. VeML, OPKM, OSZK
471. Veszprém megyei város zeneiskolája : Évkönyv az 1938-39. tanévről / közzéteszi Brodszky Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1939. – 15 p. ÉK, EKMK, VeML, OPKM, OSZK
472. Veszprém megyei város zeneiskolája : Évkönyv az 1939-40. tanévről / közzéteszi Brodszky Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1940. – 8 p. ÉK, VeML, OPKM, OSZK
473. Veszprém megyei város zeneiskolája : Évkönyv az 1940-41. tanévről / közzéteszi Brodszky Ferenc. – Veszprém : Egyházmegyei kny., 1941. - 8 p. ÉK, VeML, OPKM, OSZK
474. Veszprém megyei város államilag engedélyezett zeneiskolájának értesítője az 1942/43. iskolai évre / összeáll. Gaal Sándor. – Veszprém : Egyházmegyei kny., [1943]. – 8 p. OPKM, OSZK

Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola

475. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola Centenárium Évkönyve [!], 1895-1995 / közzétette Meggyes István. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 1995. – 254 p. EKMK
476. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 1996/97. évi értesítője / [szerk. Csiszár Miklós]. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 1997. – 107 p. EKMK, MPI
477. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 1997/98. évi értesítője / [szerk. Csiszár Miklós]. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 1998. – 109 p. EKMK, MPI
478. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 1998/99. évi értesítője / [szerk. Csiszár

- Miklós]. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 1999. – 137 p.
EKMK, MPI
479. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 1999/2000. évi értesítője / [szerk. Csiszár Miklós]. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 2000. – 128 p.
EKMK, MPI
480. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2000/2001. tanévi értesítője / [szerk. Csiszár Miklós]. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 2001. – 128 p.
EKMK, MPI
481. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2001/2002. tanévi értesítője / [szerk. Csiszár Miklós]. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 2002. – 129 p.
EKMK
482. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2002/2003. tanévi értesítője / [szerk. Csiszár Miklós]. – Veszprém : Veszprémi Közgazd. Szakközépisk., 2003. – 128 p.
EKMK

Veszprémi Munkásgimnázium

483. Jelentés a Veszprémi Munkásgimnázium 1910-1911. tanévi működéséről / közzéteszi Krisch Jenő. – Veszprém : Fodor F. kny., 1911. – 11 p.
EKMK, OPKM

Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon

484. Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon évkönyv / [szerk. Herth Gabriella et al.]. – [Veszprém] : Veszprémi Zeneműv. Szakközépisk. és Diákotthon, 1991. – [44] p.
MPI
485. A Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon 10 éve : Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok / [szerk. Loós Zoltánné, Szabóné Becker Hajnalka, Zámbo István]. – Veszprém : F. Szelényi Ház Művészeti és Kiadói Bt., 1993. – 112 p.
EKMK
486. A Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon 5 éve / [szerk. Mihályfi Lászlóné és Szabóné Becker Hajnalka]. – Veszprém : Dohnányi E. Zeneműv. Szakközépisk. és Diákotthon, 1998. – 70 p.
MPI

Vetési Albert Gimnázium

487. Közös értesítő, 1990 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1989/1990-es tanévről] / [szerk. Siposné Szucsik Zsuzsanna, Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési

- A. Gimn., 1990. – 61 p.
EKMK, MPI
488. Közös értesítő, 1991 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1990/1991-es tanévről, 2.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1991. – 71 p.
EKMK, MPI
489. Közös értesítő, 1992 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1991/1992-es tanévről, 3.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1992. – 87 p.
EKMK, MPI
490. Közös értesítő, 1993 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1992/1993-as tanévről, 4.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1993. – 89 p.
EKMK, MPI
491. Közös értesítő, 1994 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1993/1994-es tanévről, 5.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1994. – 81 p.
EKMK, MPI
492. Közös értesítő, 1995 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1994/1995-ös tanévről, 6.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1995. – 74 p.
EKMK
493. Közös értesítő, 1996 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1995/1996-os tanévről, 7.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1996. – 86 p.
EKMK
494. Közös értesítő, 1997 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1996/1997-es tanévről, 8.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1997. – 75 p.
EKMK
495. Közös értesítő, 1998 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1997/1998-as tanévről, 9.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1998. – 97 p.
EKMK
496. Közös értesítő, 1999 : [A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1998/1999-es tanévről, 10.] / [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Vetési A. Gimn., 1999. – 94 p.
EKMK, MPI

Rövidítések jegyzéke

áll.	állami
Bp.	Budapest
é.n.	év nélkül
ÉK	Érseki Könyvtár (Veszprém)
EKMK	Eötvös Károly Megyei Könyvtár
et al	és mások
évf.	évfolyam
főszerk.	főszerkesztő
gimn.	gimnázium
h.n.	hely nélkül

igazg.	igazgatóság
int.	intézet
isk.	iskola, iskolai
k.n.	kiadó nélkül
kath.	katolikus
KKK	Kegyesrend Központi Könyvtár
kny.	könyvnyomda
M.	mater
m. kir.	magyar királyi
magy. kir.	magyar királyi
MPI	Megyei Pedagógiai Intézet (Veszprém)
ny.	nyomda
OPKM	Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
összeáll.	összeállította
p.	pagina (oldal)
rend. tan.	rendezett tanácsú
r.k.	római katolikus
r. kat.	római katolikus
r. kath.	római katolikus
rk.	római katolikus
róm. kat.	római katolikus
róm. kath.	római katolikus
Sz.	szent
szerk.	szerkesztette
szerk. biz	szerkesztő bizottság
t.	tábla
tanker.	tankerület
typ.	typis, typographica (nyomda, nyomdászat)
VeML	Veszprém Megyei Levéltár

Intézményi mutató

Általános iskola, fiú, állami	395, 396
Általános iskola, fiú, kegyesrendi	321, 323
Általános iskola	
Id. még Báthory István Ált. Isk.; Bem József Ált. Isk.; Botev, Hriszto Ált. Isk.; Cholnoky Jenő Ált. Isk. és Gimn.; Dózsa György Ált. Isk.; Elemi iskola; Kegyesrendi Ált. Isk.; Kiss Lajos Ált. Isk.; Kossuth Lajos Ált. Isk.; Padányi Biró Márton Róm. Kat. Gimn., Eü. Szakközépisk., Szakisk. és Ált. Isk.	
Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépiskola	1

Angolkisasszonyok intézete	3-92
- elemi, leány	3-21, 24, 25, 27, 30, 33, 36, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 75, 77, 80, 83, 87, 89, 90, 92
- felső kereskedelmi, női	24, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59, 62, 66, 70, 74, 78, 81
- kereskedelmi középiskola, leány	74, 78, 81, 84, 88, 91
- liceum, leány	65, 69, 73, 77, 80, 83, 87, 90, 92
- polgári, leány	18-22, 24, 25, 27, 30, 33, 36, 39, 42, 45, 48, 51, 54, 57, 60, 64, 68, 72, 76, 79, 82, 85, 86, 89
- tanítónőképző	18-21, 23, 24, 26, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58, 61, 65, 69, 73, 77, 80, 83, 87, 90, 92
Báthory István Általános Iskola	95
Bem József Általános Iskola	96
Botev, Hriszto Általános Iskola	97
Cholnoky Jenő Általános Iskola és Gimnázium	98
Csermák Antal Zeneiskola	99, 100
Depaul Szent Vince szeretet leányai iskola	
ld. Irgalmas nővérek intézete	
Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon	
ld. Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon	
Dolgozók kereskedelmi középiskolája	151-153
Dózsa György Általános Iskola	101
Egészségügyi szakközépiskola	
ld. Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola	
Elemi iskola	
ld. Angolkisasszonyok intézete; Irgalmas nővérek intézete; Izraelita nép- és polgári leányiskola; Római katolikus elemi iskola, fiú	
Építőipari szakközépiskola	
ld. Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	
Felső kereskedelmi iskola, fiú, állami	102-147, 349-359
Felső kereskedelmi iskola, női	
ld. Angolkisasszonyok intézet – felső kereskedelmi, női	
Gimnázium, állami	324
Gimnázium, leány, állami	93
Gimnázium	
ld. még Cholnoky Jenő Általános Iskola és Gimnázium; Ipari Szakközépiskola és Gimnázium; Kegyesrendi Gimnázium; Lovassy László Gimnázium; Medgyaszay István Szakképző Iskola; Gimnázium és Kollégium; Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium; Eü. Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola	

Gyorsíró és gépiró iskola	
ld. Irgalmas nővérek intézete	
Ipari Szakközépiskola és Gimnázium	2
Iparosiskola	154-163
Irgalmas nővérek intézete	164-197
- elemi, leány	164-197
- gyorsíró és gépiró iskola, leány	195-197
- nőipariskola	191-197
- óvoda	191-197
- polgári iskola, leány	191-197
Izraelita nép- és polgári leányiskola	198, 199
Kegyesrendi gimnázium	200-320, 322, 323
Kereskedelmi középiskola, fiú, állami	145-153
Kereskedelmi középiskola, leány, állami	94
Kereskedő tanonciskola	146, 147, 152, 153, 325-327
Kerkápoly Károly fiú felső kereskedelmi iskola	
ld. Felső kereskedelmi iskola	
Kiss Lajos Általános iskola	328, 329
Kossuth Lajos Általános Iskola	330
Közgazdasági Szakközépiskola	
ld. Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola	
Liceum, leány	
ld. Angolkisasszonyok intézete – liceum, leány	
Liceum, leány, állami	93
Lovassy László Gimnázium	331-337
Medgyaszay István Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium	338, 339
Munkásgimnázium	
ld. Veszprémi Munkásgimnázium	
Nőipariskola	
ld. Irgalmas nővérek intézete, nőipariskola	
Óvoda	
ld. Irgalmas nővérek intézete, óvoda	
Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola	340-345
Páli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek tanintézete	
ld. Irgalmas nővérek intézete	
Paulai Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek intézete	
ld. Irgalmas nővérek intézete	
Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek intézete	
ld. Irgalmas nővérek intézete	
Polgári iskola, fiú, állami	102, 105, 107-111, 346-396
Polgári iskola, leány	
ld. Angolkisasszonyok intézete; Irgalmas nővérek intézete; Izraelita nép- és polgári leányiskola	

Ranolder Intézet

Id. Irgalmas nővérek intézete

Római katolikus elemi iskola, fiú 397-454

Szakiskola

Id. Medgyaszay István Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium; Padányi Bíró Márton Római Katolikus Gimnázium; Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola; Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium Szakközépiskola

Id. Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépiskola; Ipari Szakközépiskola és Gimnázium; Padányi Bíró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola; Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium; Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola; Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon

Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium 455-466

Tanítónőképző

Id. Angolkisasszonyok intézete - tanítónőképző

Tanítónőképző, állami 93

Társulati kereskedő-tanonciskola

Id. Kereskedő tanonciskola

Vegyipari Szakközépiskola

Id. Alumíniumipari és Vegyipari Szakközépiskola

Veszprém megyei város zeneiskolája

Id. Veszprém Városi Zeneiskola

Veszprém Városi Zeneiskola 467-474

Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 475-482

Veszprémi Munkásgimnázium 483

Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon 484-486

Vetési Albert Gimnázium 487-496

Zeneiskola

Id. Csermák Antal Zeneiskola; Veszprém Városi Zeneiskola

Zeneművészeti Szakközépiskola

Id. Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon

Betűrendes névmutató

Almássy Etelka M.	75
Arnhoffer Mihály	334, 335
Asztalos István	332
Bálint Péter	452-454
Balogh Ferenc	320, 322, 323
Bándi Lászlóné	330
Bangha Klotild	179

Beleznay Etelka	22
Beöthy István	191
Bernáth József	70, 74, 150
Bertalan Károly	378
Brodzsky Ferenc	468-473
Csiszár Miklós	476-482
Engelhardt Ferenc	18-21
Erdősi László	1
Frank Zoltán	379-396
Frisch Gyula	98
Gaal Sándor	437-446, 474
Gombos Antal	306-311
Gróff József	368
Herth Gabriella	484
Hoffer Ármin	198, 199
Hordós Csaba	344, 345
Horváth Józsefné	98
Irányi László	2
Kapor Károlyné	331
Káté István	99
Kecskeméthy Margit	467
Kerbler Gizella	192-197
Kováts Sándor	101
Kőszegi Lajos	457-459
Kövecses László	2
Kövesi Lajos	294
Krisch Jenő	483
Laczkó Dezső	288-293
Látos Jenő	95
Lévay Imre	252-262
Loós Zoltánné	485
Mattuschek Richárd	29, 32, 35, 38, 41, 44, 122-133
Meggyes István	475
Meszies Polikárp	154-163
Mihályfi Lászlóné	486
Mihályi Károly	324
Molnár Jánosné	328, 329
Molnár József	148, 149
Nacsády József	447-451
Nagy Árpádné	96
Nagy Lajos	420-432
Nagy Margit, M.	91
Nagy Sándor	93

Neuhauser Frigyes	312-317
Nyers Lajos	321, 323
Orbán János	303-305
Petes József	94
Pethő Imre	100
Pusch Ödön	295-302
Radnai Zsuzsanna	95
Rák János	409-419
Rhosóczy József	151-153
Richter Anna, M.	89
Sebő József	340-344
Siposné Szucsik Zsuzsanna	487
Sörédi József	433-435
Stefaits Aladár	164
Steidl József	78, 81, 84, 88
Szabó Jozefa, M.	60, 64, 68, 72, 76, 79
Szabóné Becker Hajnalka	485, 486
Szántó László	3-7
Szanyi István	436
Szegedi Janka, M.	61, 65, 69, 73, 77, 80, 83, 87, 90, 92
Szente Arnold	326
Szép Lipót	325
Szüts Ferenc	318, 319
Takács József (1887)	263-287
Takács József (1991)	333
Tekeres Margit, M.	82, 85, 86
Tóth Dezső	338, 339, 487-496
Udvarhelyi Gyula	102-113, 346-361
Urhegyi János	369-377
Vajda Ilona	336, 337
Vaszary Béla	114-120, 362-367
Wallner Ernő	134-147
Zámbó István	485
Zemplényi Irén, M.	23

KÖNYVISMERTETÉSEK

Padányi Schola Catholica évkönyve 2004–05. tanév [szerk. Gaál Richárd] – Veszprém: Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Gyakorlóiskolája, 2005 – 198 p. A Padányi Schola Catholica az 1995–96-os tanévtől, az iskola alapításától kezdve rendszeresen közzé teszi a tanévről szóló iskolai kiadványát. A most kiadott évkönyv a tizedik. Borián Tibor igazgató rövid előszava után az iskolára vonatkozó adatokat, adatsorokat összesíti a kiadvány szerkesztője. Az iskolában nappali tagozaton 35 osztályban összesen 893 diák tanult. Ezen kívül több tancsoportban OKJ-s szakképesítést adó felnőttoktatás is folyt. Külön-külön közlik az összesített tantárgyi átlagokat az általános iskola alsó és felső tagozatára, illetve a 8 osztályos és a 4 évfolyamos gimnáziumra. Az elmúlt tanévben 63 diák érdemelte ki a kitűnő bizonyítványt. 94 diák tett le eredményesen valamilyen államilag elismert nyelvvizsgát, ami több mint 10%-a a teljes tanulói létszámnak. Az érettségi eredményekről nem kapunk tájékoztatást.

Részletes az augusztus közepével, a javítóvizsgák időpontjának megadásával indított tanévi kronológia, amelyik a július eleji csehországi tantestületi kirándulással zárul. Jól nyomon követhető a tanévi oktató-nevelő munka szinte valamennyi jelentősebb mozzanata, nemcsak írásban, hanem fényképpel illusztráltan is.

A középiskolai értesítők, évkönyvek megjelentetésének egyik eredeti célja a szülők tájékoztatása a diákok eredményeiről. Mára ez sokat változott. Ennek ellenére a Névsorok fejezetben valamennyi osztály esetében megadják a legjobb tanulmányi eredményt elért diákok nevét tanulmányi átlaguk feltüntetésével. Ugyanitt olvashatjuk az osztályfőnökök nevét, és közreadják az osztályok fényképét. Ugyancsak közlik a feladatkör megadásával a 159 munkavállalót foglalkoztató iskola valamennyi dolgozójának nevét: vezetőség, tantestület, óraadók, iskolai egészségügy-pszichológia, technikai dolgozók bontásban.

Számos jó padányis eredményről tudósít a Versenyek, pályázatok fejezet. A sok jó diák közül ki kell emelni a 6.A osztályos Mihálykó Andrást, aki országos matematikaversenyeken is előkelő helyezéseket ért el. Felkészítő tanára Egerszegi Éva. A sporteredmények között kiemelkedő a 9.A osztályos Kallay Dánielé, aki több országos versenyt nyert különböző síkfutó számokban. Többek közt ő nyerte a 2004. évi Országos Bajnokság 800 és 3000 méteres síkfutás számát Debrecenben, az Országos Diákolimpia 2005. országos mezei futóbajnokságát Gödöllőn és megkapta a VEDAC-tól „az év korosztályos legjobb atlétaja” kitüntetést.

Az iskolában közel tíz éve folyó épületrekonstrukciós munka újabb jelentős szakaszáról számol be Borián Tibor. Pályázaton nyert jelentős pénzeszközzel 2005 nyarán megvalósult az iskola akadálymentes megközelíthetősége (lépcső nélküli bejárat és lift kialakítása). Ezért a mozgáskorlátozott diákok is látogathatják az iskolát. Egy jelentős adománynak köszönhetően megkezdődött a felső kosárlabda-pályarész rendbetétele. Itt egy nagyobb és egy kisebb gumiörleményes burkolatú sportpálya, díszburkolattal ellátott rendez-

vénytér, pergolák, szökőkút, játszótér kapnak helyet több fával és füvesítéssel. A 20 milliós forintos beruházás költségeinek kétharmada rendelkezésre áll, a maradék összeget az iskola alapítványába történő befizetésekből kívánják fedezni. A beruházás megvalósulásával „...iskolánk itt, Veszprémben, talán a legszebb udvarrészszel büszkélkedhet...” – írja 2005 júniusi keltezésű tájékoztatójában az iskola igazgatója.

A Padányi tanévi évkönyvei rendre beszámolnak az egyes munkaközösségek éves munkájáról, a tanév eredményeiről. A 15 szakmai munkaközösség közül ebben a tanévben is többnek olvasható az éves beszámolója. Ezek az anyagok szokásosan tartalmazzák a különböző verseny- és pályázati eredmények mellett a mindennapok munkájának leírását is, melyek következménye a számos kitűnő eredmény. A munkaközösségi beszámolóban leírtak szerint – csakúgy, mint más iskolák esetében is –, jelentős munkatöbbletet jelentett pedagógusnak, diáknak a kétszintű érettségire történő felkészülés. Az évkönyvben olvashatunk a Zámbo István vezette középiskolai énekkar sikereiről. A gyakorlóiskolai feladatokról és a tanévben elvégzett munkáról pedig Sebő József főiskolai–egyetemi koordinátor ad számot. A mindennapok diákéletét ezúttal a több oldalon sorolt Aranyköpések, humoros megszólalások idézik meg.

Az iskola tehetséggondozó programjának segítője a 2004 nyarán létrehozott Padányi Katolikus Gyakorlóiskola Talentum Alapítványa nevű közhasznú alapítvány, melynek alapító okiratát teljes terjedelemben közli az alapító képviselője, Borián Tibor iskolaigazgató.

A 150 éves jubileum eseménysorozatához tartozott a 2004 októberében megtartott neveléstörténeti konferencia, az október 15-iki iskolai ünnepség, a 16-án megtartott nyilvános jubileumi ünnepség. Mindezekről az évkönyv részletes tájékoztatást ad. A szerkesztő közreadja Elek Zenóbia Paula irgalmas nővérnek az ünnepségen elmondott beszédét. Egy iskola történetének kutatását – különösen, ha egy nagy múltú iskola -, nem lehet abbahagyni. A legváratlanabb időben, helyen kerülhetnek elő olyan dokumentumok vagy hangzanak el olyan információk, melyek figyelembevételének elmulasztása szegényítené az alma mater történetét. A jubileumi évkönyv kiadása óta több, az iskola történetéhez kötődő új vagy pontosított ismeretanyag került elő. Gaál Richárd szerkesztő jóvoltából ezeket is olvashatjuk az évkönyvben.

A veszprémi Ranolder Intézet alapításának 150. évfordulójára kiadott jubileumi évkönyvben helyszűke miatt csak kisebb terjedelemben közreadott 2003/2004. tanévi számadást alaposan korrigálja a 2004/05-ös tanév eseményeit–történeit összefoglaló padányis évkönyv. A szépen tipografált, de az olvashatóság határáig lecsökkentett betűmérettel és halványszürke nyomattal közreadott kötet bőséges olvasnivalót és igen sok információt ad nemcsak az iskola diákjainak és szüleiknek, hanem Veszprém iskolatörténete iránt érdeklődő olvasóknak is.

CSISZÁR MIKLÓS

A veszprémi nevelés 150. évfordulóján. – Veszprém: Padányi Schola Catholica, 2005. – 59 p. Az irgalmas nővérek veszprémi intézete alapításának 150. évfordulójára emlékezve szervezett neveléstörténeti konferenciát a Padányi Schola Catholica. A Grazból

Veszprémbe érkezett nővérek, a Depaul Szent Vince Szeretet Leányai tanítottak az iskolaalapító Ranolder János veszprémi püspök 1854-ben létrehozott intézetében. A szabadságharc leverése után elsőnek létrehozott veszprémi Ranolder-intézetet követte a Pápán 1864-ben, majd 1872-ben Tapolcán alapított zárdaiskola. Ugyancsak a nőnevelést szolgálta a püspök hívására 1860-ban Veszprémben letelepült Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete is.

Az 1854-es iskolaalapításra emlékező ünnepségsorozat keretében szervezett konferencián elhangzott öt előadásból négyet közöl a kötet. *Gaál Richárd: A veszprémi Irgalmas Nővérek Ranolder Intézetének története a levéltári dokumentumok tükrében* című előadását az évfordulóra kiadott jubileumi évkönyv (A Padányi Schola Catholica 150 éves jubileumi évkönyve 1854–2004 /szerk. Gaál Richárd – Veszprém, 2004) tartalmazza.

A kötetben közölt első dolgozat szerzője *Veress József* teológus, aki *Padányi Biró Márton és a pedagógia* címmel tartotta meg előadását. Az apostol utódok, a püspökök és a pedagógia kapcsolódásának általános ismertetése és levezetése után a barokk korban megjelenő újkori iskoláztatásról szól. Ez a korszak – az előző 600 évre támaszkodva – tanrendet, tantervet, szabályzatot, egységes nevelést, oktatást ad Európának. Ezzel az iskolával, illetve annak két szárnyával, a jezsuita és a piarista iskolával találkozunk Padányi Biró Márton.

Veress József részletesen taglalja a két tanító rend sajátosságait, tételesen összefoglalva a Societas Jesu nevelésfilozófiáját és a Scholarum Piarum jellegzetességeit. Az első jezsuita iskola 1548-ban, az első piarista iskola 1597-ben kezdi meg munkáját. A szerző ezt követően a nyitrai piarista gimnázium 1774-ben datált tanulmányi rendjéből ad néhány információt. (Ebben a gimnáziumban tanult Biró Márton néhány évtizeddel korábban.) Az ismereteket életkor és tudás szerint adagolták a délelőtti 2,5 és a délutáni 2,5 óra tanulás során. A rendszeresen 700–1000 diákot nevelő-oktató tanintézetben a tudásról számot adó negyedéves vizsgák nyilvánosak voltak.

A hazai barokk korszak általános bemutatása következik az előadás szerkesztett változatában. Erre a korszakra esik a veszprémi püspök tevékenysége, akinek pedagógusi munkásságát Veress a pasztorális jelzővel minősíti, amelynek szerinte különösen hiteles területe a papnevelés. Az oktatással kapcsolatos tevékenységet tételesen adatolva ismerteti, bemutatva azt a jelentős munkát, amely során Biró püspök Fejér, Somogy és Veszprém megyében összesen 28 falu számára hoz létre iskolát. A rekatolizáció jelentős alakjának prédikációs tevékenységének példákkal való illusztrálásával zárul a felhasznált irodalmak jegyzékét is tartalmazó dolgozat.

Kelemen Elemér előadásának címe *A középfokú oktatás modernizációja Magyarországon a XIX. század második felében*. Az európai oktatási rendszerek kialakulására visszatekintő rövid bevezetés után a magyarországi oktatási rendszer három történelmi fordulópontjával foglalkozik a szerző.

Elsőként a Mária Terézia által alkotott 1777. évi Ratio Educationis, illetve az 1806. évi második Ratio Educationis szerepéről szól. A következő nagy fordulópont a szabadságharcunk leverése után 1849-ben életbeléptetett tanügyi intézkedés, az Organisationsentwurf. Ez kötelezővé tette az 1810-es német középiskolai reform átvételét a birodalom elmaradottabb részei számára, és amellet, hogy a középfokú oktatás

megújítását szolgálta, leplezetlenül kívánta a rebellis Magyarország elnémetesítését megoldani. Az Entwurf fogadtatása kettős céljának megfelelően ellentmondásos volt, ennek ellenére a szervezeti változásokhoz kapcsolódó tartalmi reformokat egyre inkább elfogadták. Számos, a szakszerűsége is kiható intézkedést mutat be az előadás szerzője.

A magyar közoktatás nemzeti és polgári jellegű modernizációjának feltételét a kiegyezés teremtette meg. Az Eötvös József nevéhez köthető 1868. évi XXXVIII. törvénycikk megteremtette a kötelező és egységes elemi népoktatást, de a középfokú oktatásra vonatkozó elképzelések nem valósultak meg. A kiegyezés után felgyorsuló tőkés gazdasági-társadalmi fejlődés követelményeinek megfelelő és Trefort Ágoston minisztersége alatt alkotott 1883. évi XXX. törvénycikk sikeresen oldotta meg a középiskolai oktatás ügyét, jóváhagyva a már létező gimnáziumot és a reáliskolát.

Kelemen Elemér ezt követően részletesen tárgyalja a középiskolai tantervi reformmal kapcsolatos ismeretanyagot. Szól a helyi tantervek készítéséről, a tanárképzésről, a dualizmus iskolafejlesztési munkájáról, lehetőségeiről. A szerző számokkal illusztrálja az 1867 és 1914 között azt a látványos fejlődést, melynek során mintegy 40 %-kal nőtt a középfokú tanintézmények száma és az 1895-ben létrehozott első leánygimnázium után 1900-ban már 6000 leány jutott be a 32 középfokú oktatási intézmény valamelyikébe.

A konferenciakötetben közzétett harmadik előadás szerzője *Tölgyesi József*, aki *Veszprém középiskolai oktatásának története a XVIII. századtól napjainkig* címmel tartotta meg előadását. Az első veszprémi iskolára utaló írásos anyag a Csák Péter hadai által kirabolt, felégetett káptalani iskola helyreállítására vonatkozó 1276-os oklevél. Ezt követően évszázadokig csak alsó fokú iskolák működtek a városban. A gimnáziumi oktatás a Volkra Ottó püspök által idehívott piarista tanárokkal csak a XVIII. század elején indul meg. Tölgyesi József részletesen tárgyalja az iskola fejlődését. Gyarapodik a gimnázium diáklétszáma, önálló iskolaépületet kapnak, bevezetik a magyar nyelv oktatását és 1884-től nyolcosztályos és érettségi vizsgát adó tanintézet lesz.

A veszprémi középfokú oktatás terén a piarista gimnázium 1711-től egészen 1894-ig egyeduralgó volt. 1894-ben megindul az Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetében a tanítónőképzés, 1895-ben pedig megkezdik az oktatást a Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola. Ez a két iskola ugyancsak a középfokú végzettség megszerzését biztosítja, noha továbbra is a legjelentősebb oktatási intézmény a kegyesrendi gimnázium.

Az 1948-as iskolaállamosítást követően a gimnázium állami intézmény lett, 1953-ban vette fel a Lovassy László nevet. Az Angolkisasszonyok zárdájának és iskolájának felszámolása után, néhány év múlva megszűnik a veszprémi tanítónőképzés. A felső kereskedelmi iskola a kereskedelmi szakképzésből folyamatos átalakulással Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola néven a középfokú közgazdasági szakképzés iskolája lesz. A XX. század közepén új középfokú tanintézmények alakulnak Veszprémben, a Vegyipari Gimnázium, a későbbi technikum, a mai Ipari Szakközépiskola és Gimnázium. Az 1883-ban elindított ipariskolából többszörös átalakulással, fejlődéssel lett a Tánacsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium nevű oktatási intézmény. 1954-ben a Lovassy gimnáziumból kivált két leányosztállyal kezdte meg működését Veszprém második gimnáziuma, a későbbi Kállai Éva Gimnázium. A 80-as évektől további iskolák alapítására került sor: Jendrassik György Középiskola és Szakiskola, a Kereskedelmi, Vendéglátóipari

és Idegenforgalmi Szakközépiskola és Szakiskola, a Lovassy Gimnázium tagozataként, majd önállóan működő Zeneművészeti Szakközépiskola. A megnövekedett igényeknek megfelelően újabb gimnáziumban, a Vetési Albert Gimnáziumban kezdődött meg az oktatás 1989-ben.

A rendszerváltás után megszűnik az oktatás állami monopóliuma és a magán, az alapítványi iskolák mellett megjelennek az egyházi iskolák is. Az előadás záró részében Tölgyesi József az elmúlt másfél évtized újonnan alapított középiskoláit mutatja be. 1992-ben építőipari szakképző iskolaként indult a Medgyaszay István nevét felvevő érettségít is adó intézmény. Az 1995-ben indult Gastroker iskola úgyszintén a középfokú képesítést adó oktatási intézmények közé tartozik, de általános iskola is bővítette profilját gimnáziumi képzéssel. A Kállai Éva Gimnázium fokozatos leépítésével felmenő és kiterjedő rendszerben beindul a katolikus tagozat és 1995-től az intézmény fenntartója a Veszprémi Érsekség. Az elmúlt 15 évben módosult intézményi struktúra több és szélesebb kínálatot biztosít a középiskolai oktatásban, amely igyekszik megfelelni az állandóan változó munkaerő-piaci igényeknek.

A konferenciakötetet *Kajtár Józsefné*, a Kállai Éva Gimnázium nyugalmazott igazgatója *Mozaikképek a volt Kállai középiskola életéből* címmel megtartott előadásának anyaga zárja. A veszprémi nőnevelés 150. évfordulójához kötődő előadás számos olyan eseményt, személyt, diákot és tanárt hoz egy-egy villanásra az olvasó elé, (illetve hozott a konferencián a hallgatóság számára) amely a több évtizeden keresztül működő tanintézet mindennapjaiba ad betekintést. Nyelvi tagozatok, házi versenyek különböző tantárgyakból, műfordítási versenyek és bensőséges ünnepek. Helikoni eredmények az énekkarral, szavalókkal, irodalmi színpaddal. Néhány mondat a modern táncokat előadó táncsoportról. Kajtár Józsefné mesélt a Mikulás ünnepségekről, az osztálykarácsonyokról és a felnőtté válás, a búcsúzás ünnepeiről, a szalagavatóról és a ballagásról. Mesélt a ballagási bálról, ami tényleg egyedüli volt akkor a városban, a többi középiskola ilyet nem rendezett. Szerepelt az előadásban a Kállai iskolajelvényéről szóló rész. (Igaz, a lányok által kevésbé kedvelt diáksapkáról nem szólt!) A felsorolásból nem maradhettek ki az országjáró osztálykirándulások sem. A mai diák számára szokatlan módon ezek több naposak, akár egy hetesek is lehetnek. Az 5 + 1-es politechnikai oktatás és az őszi mezőgazdasági munka is előkerültek az igazgató emlékei közül.

A „a múltba néző mesélgetések” emberi közelségbe hozták a már egy évtizede megszűnt (átalakult) középiskolát, talán azzal a szándékkal is, hogy valaki vagy valakik majd a mozaikokat egy egészébe rakják össze és megírják a város második gimnáziumának történetét.

A veszprémi nőnevelés 150. évfordulóján, 2004. október 2-án a veszprémi Padányi Katolikus Iskolában megtartott neveléstörténeti konferencia előadásait tartalmazó, gondosan összeállított kötet a szerkesztők, Gaál Richárd és Sebő József munkáját dicséri. Azt csak remélni lehet, hogy az ISBN nélküli kiadvány bekerül a szakmai köztudatba és eljut minden érdekelthez.

CSISZÁR MIKLÓS

A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2004/2005. tanévi Értesítője a 110. tanévről. (9.) Szerk. Csiszár Miklós – Veszprém: Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola, 2005. – 16. p. „*Csak az a nemzet hivatott politikai jövőndőre, amelyik az általános műveltség színvonalára törekszik. A műveltség bölcsője és dajkája pedig az iskola...*” – olvashatjuk az értesítőben a volt igazgató által idézett mondatokat a szakközépiskola alapításának centenáriuma mondott beszédéből. Ha végigolvassuk az elmúlt tanévről (2004/2005) kiadott értesítőt, bizony megállapíthatjuk, hogy a 110 éves iskola nemcsak a múltban, hanem ebben a tanévben is az idézet szellemében végezte nevelő-oktató munkáját. A mostani igazgató írja bevezetőjében, hogy az iskola két főszereplője a diák és a tanár. Igen, ez így volt mindig sok-sok évszázadon át, de az, hogy a két főszereplő mellett milyen mellékszereplők segítik a főszereplőket, az iskolánként változhat. Az értesítőt átolvasva feltűnik, hogy a közgazdaságban nem csak oktatás, hanem nevelés is folyik. Csak néhányat megemlítve a nevelési módszerek közül: a hagyományok ápolása: a százéves jubileum, a szülőföld szeretetére történő nevelés: a helytörténeti művek gyűjtése, kiállítása, olvastatása, a tanulók versenyztetése: országos és helyi pályázatokon való részvétel, a jó tanulók, kiválók jutalmazása: igazgatói dicséret, az iskola példaképeit megjutalmazó Aranykoszorús Iskolajelvény évenkénti kiosztása, (a kitüntetés leírását is olvashatjuk az értesítőben!), mely már 25 év óta rendszeres, az iskola Gálaműsorának megszervezése a Petőfi Színházban, amikor bemutatkozhatnak a művészeti csoportok, az egy-egy tanév ideje alatt kitüntetett tanárok, diákok rövid életrajzzal és fotóval történő bemutatása az értesítőben. Lehetne még sorolni mindazt a nevelőmunkát, ami a legutóbbi értesítőből kiderül, de szükségesnek érzem, hogy a tartalomról is szóljak néhány összefoglaló mondatot.

Az évkönyv értelemszerűen tartalmazza mindazt, amelyet mintegy 150 évvel ezelőtt kötelezővé tettek az értesítők számára: vagyis beszámolni a tanév eredményeiről, problémáiról, nyomot hagyni az utókornak az iskola azévi életéről. A megjelent írások bizonyítják azt, amit az előzőkben jeleztem: a pályázatokból két diák tanulmányát közli, az egyik a Központi Statisztikai Hivatal Hazánk és az Európai Unió... témáját dolgozta fel, s a páros szerzők 4. díjat kaptak érte. Nem kevésbé aktuális a másik közölt dolgozat sem: A szegénység okai és következményei Magyarországon. Ezekből a témákból is látszik, hogy az iskola az életre nevel. De meg kell említeni – olvashatjuk a pályázatokról szóló összefoglalóban –, hogy 28 tanuló 18 dolgozata készült el a tanévben. (A legjobb dolgozatokat az iskola vezetősége méltóképpen jutalmazta, mely külön dicsérendő a mai pénzüke időben.) Folytatva a beszámolót a tartalomról, megtaláljuk az értesítőben a tanév krónikáját, a már említett kitüntetettek adatait, a versenyeredményeket, s természetesen az iskola munkatársainak, az egyes osztályok tanulóinak névsorát. S amit szeretnék külön kiemelni, közlik a jeles és a kitűnő tanulók eredményeit. Összesítő táblázatban is megtaláljuk az érettségizők átlagát, valamint a tanév iskolaátlagát osztályonként is.

Ha valaki bővebben akar tájékozódni az iskoláról, át kell néznie az Iskolánk a sajtóban c. összeállítást, mely önmagáért beszél, hiszen közel 90 tételt talál a jegyzékben, melyek a megyei Naplón és a Veszprémi 7 Napon kívül országos lapokat is említ. Sokat mond az a lista is, amely a munkatársak publikációit közli: 36 tételt sorol fel. A rövid ismertető természetesen nem térhet ki minden cikkre, azonban szeretném kiemelni a tantestület és a

publikáló diákok össz munkáját, mert általuk teljes képet kapunk az iskola egy tanévéről. Dicséretes a szerkesztő, dr. Csiszár Miklós könyvtáros munkája, aki immár 9. alkalommal szervezte meg az értesítő kiadását, gyűjtötte össze a tanulmányokat, szerkesztette egy-ségbe azokat. A megemlített cikkeken túl több összefoglaló, értékelő írást is olvashatunk a könyvben, melyek betekintést nyújtanak az egyes tanárok munkájába, a rendezvények módszertanaiba. Az iskola belső életén túl az értesítő közli a tanév alatt megrendezett 110 éves évfordulós ünnepségen elmondott ünnepi beszédet, mely visszatekint az elődökre, röviden méltatja a volt kiváló tanárok munkáját. Ehhez kapcsolódik az az összefoglaló is, melyben az utolsó 10 év érettségizetteinek nevét találjuk.

Zárógondolatként: a recensens elismerését fejezi ki az iskola kollektívájának a rendszeresen megjelenő értesítőért, s ezzel hagyományt ápolva, s újat teremtve folytatja a 110 éves veszprémi iskola munkáját. Méltán idézhetem a római bölcs, Cato mondását, aki közel kétezer évvel ezelőtt figyelmeztette az utódokat: „*Őrizzük, tartsuk fenn emlékeinket, gyűjtsük össze értékeinket, nehogy végleg elveszenek s ezáltal is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen és kétesebb a jövő!*”

TÓTH DEZSŐ

Töredékek Veszprém történetéből - De még milyenek! A kötet szerkesztője, *Csiszár Miklós* né jó érzékkel tallózott a XIX. századi veszprémi sajtó napjaink olvasói számára is értékeket s érdekességeket rejtő cikktengeréből. Ami, persze felelősség is, hiszen a néhány soros újsághírek számos esetben eltakarják a lényegét, vagy csak a helyi társadalom akkori (mély)áramlatainak ismeretében értelmezhetőek. A kötetet írásait így akár a várostörténet folyam partra vetett hordalékainak is tekinthetjük.

A válogatás révén – mintegy kaledioszkópszerűen –, megismerhetjük a helyi polgárosodás főbb állomásait, színtereit: vasútépítés, a villanyvilágítás bevezetése, vízvezeték-fektetés, színházépítés, egyesületi élet, kerékpárverseny...

E leporolt újságcikkek ismét igazolják mai történetírásunk főbb törekvéseit: a történelem messze nem azonos a (helyi) politika eseményeivel; egy adott kor emberének életét sokkal inkább a hétköznapi élet formái és mikrotörténései határozzák meg.

A több mint száz éve napvilágot látott cikkekből, hírlapi tudósításokból a ma ismét polgárosodó város számos helyen önmagára ismerhet. Igaz, egy majdan (talán a közeljövőben?) megírandó városmonográfiában a hírlapi tudósítások – ahogy az előző is írja –, legfeljebb lábjegyzetek lehetnek, de: így egymás mellé téve – mintegy puzzlejáték gyanánt –, mégiscsak a városhistoria olvasmányos szöveggyűjteménye kerekedik ki belőlük.

E várostörténeti hírhordalékok olvasmányként sok esetben érdekesebb, hitelesebb képet festenek egy adott korról, jobban tükrözik annak törekvéseit, lelki világát, mint a hosszas eszmefuttásokat, diagramokat, elemzéseket tartalmazó monográfiák. (Persze ez utóbbiakra is égetően szükség lenne!)

A várostörténet eme apró kavicsai *a hely* csak lassan változó szelleméről, a *genius loci*ről is vallanak. Az általuk képviselt értékeknek jelentős szerepük volt abban, hogy az elmúlt évtizedek más irányú áramlatai ellenére sem meszesedtek el a helyi társadalom hajszalerei. A sokat emlegetett francia *Annales* történeti iskola épp a *longue durée*, a hosszú

idő fontosságát hangsúlyozza: egy társadalom lényegi meghatározói – mint a mentalitás, az erkölcs, a kulturális szokások – a politikai történések ellenére csak lassan, néha évszázadok alatt változnak. S nyomukban a ma divatos mikrotörténet-írás joggal ismerte föl, hogy a cseréptöredékek – értő kézbe adva – számos esetben beszédesebbek a nagyívű monográfiáknál.

Ízelítőül néhány cím a kötetből: *Az új megyeház, A városi sétaterek rendezése, Színház Veszprémben, A városi vízvezetékpróbája, Veszprém villamosítása, Az új vasút megnyitása, Juniális, Az érettek táncszünetje, Liedl hangverseny a Koronában, Szilveszter-estély a polgári kaszinóban, Korcsolya-egyletünk, Kerékpár-verseny Veszprémben...*

A térképmellékletek tanulmányozása pedig a felfedezés örömét kínálja, hiszen a várostörténetben járatosan olvasó ma már csak találgathatja, merre is volt a Babocsai tér, a Palotai út, a Vásártér vagy a Hosszú utca.

Csiszár Miklósné válogatása méltó folytatása a *Múltidéző* és a *Régi jó idők* című gyűjteményeknek.

(*Pillanatképek a 19. századi Veszprémből.* - Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2005.)

SEBŐ JÓZSEF

Piarista mozaikok. Tanárok-tanítványok. Emlékkönyv. Szerk.: Varga Miklós. - Veszprém: Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiák Baráti Kör. 2005.- 116 p. - A nagy múlttal, pedagógiai hagyománnyal rendelkező iskolák évkönyveikben, tanévi értesítőikben is megőrzött története napjainkban különösen fontos hivatkozási anyag az utóbbi egy-másfél évtizedben megjelent évkönyvek összeállítói, szerkesztői és szerzői számára, akik előszeretettel hivatkoznak a „régmúlt” időkre, a kezdetekre. Új jelenség, hogy az egykori diákok, többnyire valamilyen szervezeti – például öregdiákok baráti köre, évfolyam vagy osztály – keretben, retrospektív köteteket jelentetnek meg iskolájukról, tanáraikról, osztálytársaikról.¹

A Lovassy elődintézménye, a piarista gimnázium öregdiákjai baráti köre 1986-ban jelentette meg első kiadványát az intézmény alapítása 275. évfordulójára.² Az évfordulón az utódintézmény ugyancsak közreadta a maga jubileumi évkönyvét.

A baráti kör – amelynek elnöke dr. Varga Miklós –, az évek során több kötetet jelentetett meg, s ezzel e téren a legdinamikusabb könyvkiadó lett.³ A legutóbbi kötet számos olyan pedagógiai, vallási, kulturális és személyes mozaikszerű anyagot (benne életrajzokat, adatokat, élményeket) közöl, amelyek más forrásból nem vagy csak részlegesen lelhetők fel. Ez egyben értéke is, mert a visszaidézett múlt olyan jelenségvilágát tárja az olvasó elé, amely (egy része) a ma (még) élő egykori diákok számára a felidézett történelmet, mások számára az intimitást, de ami ez utóbbinál fontosabb: olyan tanár- és diákmentalitást közvetít, amelyek nemcsak korjellemzők, hanem a személyes életutak meghatározóivá is váltak.

A könyv első részében a kilencven éves Benkő Andor egykori piarista tanár köszöntője és veszprémi éveire történő emlékezése olvasható.⁴ A következő három részben (Tanárok,

Tanítványok, Mellőzött piarista diákok) életrajzok adnak számot arról a kötődésről, amelyet a tanár-iskola-diák hármasságban található meg. Olyan, többnyire ismert személyek élettörténete, munkássága jelenik meg a lapokon, mint a botanikus Rédl Rezsőé, a diplomatikai és helytörténeti kutatásokat végző Körmeny Józsefé, a néptánckutató és koreográfus Pesovár Ernőé, a karnagy Zámbo Istváné és az őstörténet- és néprajzkutató Sebestyén Gyuláé. Ismertetik a nem megyénkhez kötődő, volt piarista diákok, Stein Aurél Ázsia-kutató és az ugyancsak Kelet-kutató, orientalista Vámbéry Ármin életrajzát is.

A Vegyes cseppek című részben nagyon eltérő tartalmú, de a „piaristaság” szempontjából homogénnek tekinthető szövegek kaptak helyet, többek között a III. Veszprémi Davidista Találkozón elhangzott köszöntő, visszaemlékezés a diákkorra, egy hatvanéves érettségi találkozóra, s néhány olyan, amely egy-egy életút-töredék révén mutat be tipikusnak nem nevezhető sorsot. Felidéződik a veszprémi piarista templom története, amely egyik lelki központja volt a piarista tanároknak és diákoknak.

A reneszánszát élő iskolai évkönyvek szinte mindegyikében található diákhumor-csokor és a tanárok „mondásait” megörökítő gyűjtemény. E kötet sem nélkülözi ezeket a történet-epizódokat: derűt, egykori kacagást, szemcsillogást lopnak vissza az elmúlt évtizedekből.

A zárszót dr. Varga Miklós írta, amelyben személyes vallomása mellett arról is szólt, hogy a piarista neveltetés, a hagyomány, s tanáraik példája hogyan hatott életútjukra.

A kötet függelékében összeállítás olvasható (Kiszely István és Henkey Gyula násutt megjelent interjúi alapján) A magyar őstörténet más szemmel... címmel, amely napjaink egy fontos történészvitájára utal, nevezetesen arra, finnugor vagy türk származásúak vagyunk-e? E vita piarista vonatkozása az, hogy iskoláinkban (egészen a huszadik század elejéig) a hun-magyar rokonság alapján kikövetkeztethető származáselméletet tanították, amelynek ma egyre több olyan történeti, néprajzi, genetikai, népességföldrajzi bizonyítékai van, amelyek alapján származásunkat, őstörténetünket türk közegekben kell keresnünk.

A kötet számos illusztrációt (főképpen fénykép- és dokumentumreprodukciót) tartalmaz.

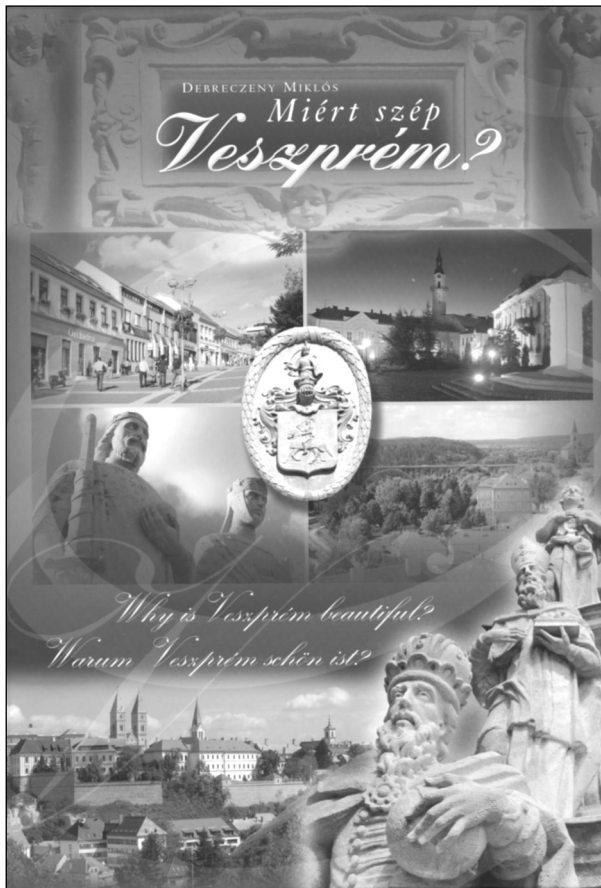
JEGYZETEK:

- ¹ Többek között olyan szerzők tollából, mint Tatai Zoltán, Tóth Dezső, Kovács Sándor, Tar Kálmán, Egei Sándor.
- ² Emlékkönyv a veszprémi Kegyeistanítórendi Gimnázium alapításának 275. évfordulójára 1711-1986. Veszprém, 1986.
- ³ Az előbbi kötetet követő kiadványaik: 400 éves a mindenki számára nyitott iskola. Emlékkönyv. 1997; Piaristák részvétele a szabadságharcban 1848-1949. - 1998; A Davidikum története. Emlékfüzet. Veszprém, 2000; Alma Mater a veszprémi várban. 2003;
- ⁴ A következőt írja: „Őszinte örömmel teljesítem a veszprémi piarista öregdiákok felkérését, hogy a szerkesztésükben megjelenő emlékkönyv sorozat új kötete elé bevezetőt írjak... De büszke is vagyok, hogy hazánk egykori piarista diákjai közül éppen a veszprémiek serénykednek páratlan lelkesedéssel, hogy az Alma Mater emlékezetét fenntartsák, értékeit megőrizték.”

TÖLGYESI JÓZSEF

Új veszprémi képes album. - Korábban Raffai István, majd Szelényi Károly készített fotóalbumot városunkról, a közelmúltban pedig Balogh Gyula és Praznovszky Mihály lepte meg az olvasókat egy-egy történeti anyagú képeskönyvvel. Egyik sem példa nélküli, mert az utóbbi egy-két évtizedben számos hazai és egykori monarchiabeli városunkról készült album. Azon túl, hogy az archív felvételek (ezek akár családi vagy hivatalos alkalmából készült fényképek, vagy képes levelezőlapok), jellemzően tükrözik azt a kort, életmódot és környezetet, amikor készültek. Ha a jelen bemutatása a szándéka a fotográfusnak, a láttatás új módozatait kell megjelenítenie nem csak azért, mert a városban jövőmenők számára számos ház, tér és utca ismerős, s aligha nyújt számukra újat ezek egyszerű képi reprodukálása, hanem főképpen azért, hogy új módon láthassák a kötet lapjain azokat, amelyekről azt vélték, csukott szemmel is maguk elé tudják képzelni.

Az új album, amely Debreczeny Miklós munkája, szakított a hagyományos albumszerűséggel, nemcsak tipográfiai (tördelési) megoldásaival, színvilágával, hanem a látványvilággal is újat tudott alkotni. Az Előszóban írja Balassa László: „Amikor végignéztam az

album szerkesztés alatt álló anyagát, eszembe jutott az a veszprémi képeskönyv, melynek összeállításában 18 éve segédkeztem, már akkor 20 évi veszprémi 'műemlékes építési' tevékenység alapján: érdemes megnézni, hogy szép-e Veszprém, s hogy szépült-e azóta! (Raffai István: Régi épületek Veszprémben. 1985.) 'Jöjjön, nézze meg!' Debreczeny Miklós szemével."

A több száz (kis- és nagytotálokban) földi (és madártávlatban) fotográfált városképek, utcák, terek, épületek, valamint a belső enteriőrök, zsánerképek, freskók és szobrok, parkok és állatkerti témák kiegyensúlyozottan jelennek meg. A zöld alapra tördelt képek és a fehér színben megjelenő szöveg harmóniája meglepően jó. Néhány kivételként ez csak akkor zavaró, amikor maga a kép is zöldben jelenik meg (főképpen a dús növényzet miatt). A lapszélekre kifutó képek különös látványt teremtenek: a látszólag a végtelennek tűnő tér képzete tovább vezeti a nézőt, keresi az „elveszett” folytatást. Ez az optikai csapda kellemes hangulati látvánnyá varázsolja a kötet képeit. Aligha lehet „sorba nézéssel” végiglapozni az albumot, a szem ide-oda keresgél új vizuális élmény után kutatva. (Számomra a hiányt a sok-sok kép embernélkülisége jelentette: az üres utcák, terek, parkok, épületbelső. Hol vannak a veszprémiek, a városban gyönyörködő turisták?) A látvány statikusságát dinamikussá lehetett volna tenni az ember jelenlétével. Ezért is kellemesebbek azok a képek, ahol feltűnnek a férfiak és a nők, a fiúk és a lányok. Nélkülük ugyanis már-már „csak” dokufotókká válnak azok a képek, amelyeknek olyan életeret kellene (vagy lenne jobb) ábrázolni, ahol láthatóan is ott van a mozgalmasságot, a dinamizmust megjelenítő ember.

A képszövegeket író Molnár Jánosné az éppen szükséges (három nyelvű) információkkal segíti az olvasót. Hiányérzetük talán csak azoknak lehet, akik ez alapján szeretnének tájékozódni a városban láthatókról. (Bizonyára útikönyvet kell mellé társítani, ha nem csak felületesen néznek, azonosítanak valamilyen látványt. De hát ezért más műfaj az album és az útikönyv.) Azért hozzá kell tenni, némi pontatlanság van néhány kép-aláírásban, de ezek feledhetők azoknak, akik tudják a helyeset. Kétségtelen, a (már több hasonló városalbumot készítő) fotográfus és a scriptor jó albumot készített. (De miért került a végére hat lapnyi, másutt készített kép?)

Érdeemes kézbe venni, lapozgatni és emlékül eltenni az évtizedek múlva belenéző olvasó számára is. (*Debreczeny Miklós: Miért szép Veszprém? - több száz válasz képekben!* - H. n., é. n. 64 p.)

TÖLGYESI JÓZSEF